Gözden Geçirilmiş 8.baskı

100 SORUDA KEMALİZM

-Başlangıcından Günümüze-

ANIL ÇEÇEN



Prof. Dr. Anıl Çeçen, 1948 yılında Ankara'da doğdu. Ankara Koleji'ni ve AÜ Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1971'de avukatlık stajını tamamlayarak Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü'ne (TODAİE) asistan oldu. 12 Mart dönemi İdari Reform Komisyonu'nda merkezi idare sekreterliği yaptı. Üniversite öğrenciliği yıllarından başlayarak *Ulus, Barış* ve *Halkçı* gazetelerinde araştırmacı ve köşe yazarı olarak çalıştı. 1970-1978 arasında arkadaşlarıyla birlikte aylık *Adım Dergisi*'ni yayımladı. 1972'de AÜ Hukuk Fakültesi'ne asistan oldu. 1974-1978 arasında *Halkevleri Dergisi*'nin genel yayın yönetmenliğini yaptı. 1972-1978 arasında Halkevleri Atatürk Enstitüsü genel sekreterliğini, 1975-1977 yıllarında Halkevleri 2. başkanlığını, 1974-1978 arasında UNESCO Eğitim Komitesi sekreterliğini, 1976-1986 yılları arasında Sanat Kurumu başkanlığını yürüttü. 1984 yılından başlayarak serbest avukat ve yazar olarak çalışan Çeçen, 1990'da Danıştay kararıyla üniversiteye döndü. Halen AÜ Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku öğretim üyesidir.

Bilim ve düşünce dergilerinde otuzdan fazla bilimsel araştırması yayımlanan Çeçen'in başlıca yapıtları şunlardır:

- *Sendikalizm* (Ankara, 1970)
- *Türkiye'de Sendikacılık* (Özgür İnsan, Ankara, 1973)
- *Adalet Kavramı* (May Yayınları, İstanbul, 1981)
- *Sosyal Demokrasi* (Devinim Yayınları, Ankara, 1984)
- *Kültür ve Politika* (Hil Yayınları, İstanbul, 1984)
- *Tarihte Türk Devletleri* (Milliyet Yayınları, İstanbul, 1986)
- *Türk Devletleri* (İnkılap Yayınları, İstanbul, 1986)
- *Atatürk ve Cumhuriyet* (İmge Kitabevi Yayınları, 1995)
- *İnsan Hakları Rehberi* (Ankara, 1999)
- *Atatürk ve Avrasya* (Cumhuriyet Kitap, Mart 1999)
- *Halkevleri* (Cumhuriyet Kitap, Kasım 2000)
- *İnsan Hakları* (Savaş Yayınları, Ankara, 2000)
- *Çeçenistan Dosyası* (Avrasya Yayınları, Ankara, 2002)
- *Ulusal Sol* (Toplumsal Dönüşüm Yayınları, Eylül 2005)
- *100 Soruda Kemalizm: Başlangıcından Günümüze* (*Kemalizm* adıyla; Çağdaş Yayınları, 2003; Fark Yayınları, 2006; Kilit Yayınları, 2009)
- *Türkiye ve Avrasya* (Fark Yayınları, 2006)
- *Türkiyenin Avrupa Macerası* (Fark Yayınları, 2007)
- *Türkiye'nin B Planı* (Fark Yayınları, 2007)
- *Türkiye Cumhuriyeti Ulus Devleti* (Fark Yayınları, 2007; Kilit Yayınları, çıkıyor)
- *Kıbrıs Çıkmazı* (Fark Yayınları, 2008)
- *Güncel Kemalizm* (Kilit Yayınları, 2009)

100 Soruda Kemalizm
– Başlangıcından Günümüze –
Prof. Dr. Anıl Çeçen

ISBN: 978-605-604-352-9

Hazırlayan
Suat Temizgül

Sayfa Düzenlemesi
Yalçın Ateş

Kapak Tasarım
Ersinhan Ersin

Basımevi
Sözkesen Matbaacılık

1. Baskı:
Çağdaş Yayınları
2-7. Baskı:
Fark Yayınları
8. Baskı: Eylül 2009

Genel Dağıtım
Kıta Bas. Yay. Dağ. Ltd. Şti.
Bayındır Sokak 38-5 Kızılay, Ankara
Tel: (312) 435 59 03 - Fax: (312) 435 59 04
e-posta: info@kitakitap.com

Basım Yeri ve Tarihi: Ankara - Türkiye
Y.S. Numarası: **12955**
Kilit Yayınları, KITA Ltd. Şti.'nin bir markasıdır.

Prof. Dr. Anıl ÇEÇEN

100 Soruda Kemalizm

– Başlangıcından Günümüze –

Gözden Geçirilmiş
8. Baskı

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

Yeni Dünya Düzeni tartışmalarıyla ortaya çıkan günümüzün moda eğilimi, Kemalizme yüklenmek, onu eleştirmek, hatta daha da ileri giderek ona saldırmaktır. Bu nedenle, Kemalizmin modasının geçtiğini, geride kaldığını ileri sürenler bile bu tutumları ile Kemalizmi son derece güncelleştirmektedirler. Böylesine güncel ve zor bir konuda kitap hazırlamanın tüm çıkmazlarını yaşayarak elinizdeki yapıtı hazırladım. Çok kısa bir süre önce yapılan bu çalışma, gene de yoğun bir çabanın ürünüdür.

Daha önceleri **Atatürk** ve Kemalizm üzerinde çeşitli kitap ve yayınlarım olduğu için konunun yabancısı değildim. Geçmişten gelen birikimimin yardımları ile kısa süre içinde bu yapıtı hazırlama cesaretini kendimde buldum. Sekiz ayrı bölümde hazırladığım bu çalışma, hem bir tarih özetini, hem bir ideoloji ve felsefe değerlendirmesini, hem de günümüz koşullarında ortaya çıkan durumun tartışılmasını beraberce içermektedir.

Kitaptaki düşüncelere katılıp katılmamak tümüyle okurun hakkıdır. Ben Türkiye'de doğmuş, büyümüş ve yetişmiş bir bilimadamı olarak, okuduklarımı, gördüklerimi ve düşündüklerimi bu yapıt aracılığı ile Cumhuriyetin genç kuşaklarına yansıtmaya ve Türk halkı ile paylaşmaya çalıştım. Günümüzün çok tartışılan konularının başında gelen Kemalizm hakkında herkes farklı bir tutum içinde olduğu için, toplumda genel bir doğrultuda anlaşma sağlamak son derece zor görünmektedir. Bu nedenle, eli-

nizdeki bu yapıt yıllardır süren tartışmaların sona erdirilmesine ve Kemalizm konusunda bir düşünce birliğine varılmasına yardımcı olabilirse, amacına biraz olsun ulaşmış sayılacaktır.

Kitabımızın 8. basımında adını *100 Soruda Kemalizm: Başlangıcından Günümüze* olarak değiştiriyoruz, çünkü bu yıl içinde *Güncel Kemalizm* adlı bir başka kitabımız yayınlanmıştır. İki kitabın isimlerinin karışmaması için böyle bir değişikliğe gidilmiştir. Elinizdeki kitap, Kemalizmi başlangıcından bugüne açıklamaya çalışırken, yeni yayınlanan kitabımız güncel sorunlar karşısında Kemalizmin konumunu anlatmaktadır.

Saygılarımla...

Prof. Dr. ANIL ÇEÇEN
Ankara, Eylül 2009

I

Genel Olarak Kemalizm

1

Mustafa Kemal Kimdir?

Mustafa Kemal, 1881 yılında Makedonya'nın Selanik kentinde dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi kesin bir gün olarak bilinmemektedir. İngiliz kralının kutlamak için doğum gününü sorduğunda Mustafa Kemal, Türk ulusunu kurtarmak üzere Samsun'a çıktığı gün olan 19 Mayıs'ı doğum günü olarak açıklamıştır. Babası **Ali Rıza Efendi,** annesi ise **Zübeyde Hanım**'dır. Dedesi ise **Kırmızı Hafız** adı ile anılan **Ahmet Efendi**'dir. İlk ve orta öğrenimini Selanik'te tamamladı. Lise tahsilini Manastri Askeri Okulu'nda yaptı. Yüksek öğrenimini de 13 Mart 1899 tarihinde kaydolduğu İstanbul Harp Okulu'nda ve daha sonra devam ederek mezun olduğu Harp Akademisi'nde sürdürdü. 11 Ocak 1905 tarihinde yüzbaşı rütbesi ile meslek yaşamına asker olarak başladı. Aynı yıl Şam'da bulunan Osmanlı 5. Ordusu'nun 30. Süvari Alayı'nda staja başladı.

Baba tarafı Balkanlı, anne tarafı ise Orta Anadolu'dan Balkanlar'a giderek yerleşen bir aileden gelen Mustafa Kemal, Balkanlar'da doğmuş ve büyümüş, sonra da Anadolu ile Rumeli bölgelerinde yaşamını sürdürmüştür. Suriye'de kurduğu "Vatan ve Hürriyet" adını taşıyan gizli örgüt ile de Türk ulusunun kurtuluşu için çalışmalarına başlamıştır. Daha sonra Selanik'teki 3. Ordu'ya atanmış, sonra da İtalyan işgaline karşı Libya'nın Trablusgarp bölgesinde savaşmıştır. İstanbul'daki gericilik ayaklanması üzerine Selanik'te hazırlanan Hareket Ordusu'nda kurmay başkan olarak görev almış ve bu ordu ile İstanbul'a gelmiştir.

Sofya ve Sırbistan'da askeri ateşe olduktan sonra 1915 Çanakkale Savaşları'nda tümen ve fırka komutanı olarak büyük başarılar göstermiştir. Savaş sonrasında albaylığa yükselmiş, Doğu Anadolu'da Rus birliklerini geri püskürtünce de generalliğe terfi etmiştir. 2. ve 7. Ordu Komutanlıklarında bulunduktan sonra Yıldırım Orduları Başkomutanlığı'na atanmıştır.

İstanbul'un işgali ve Anadolu'ya işgalci birliklerin çıkması üzerine 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıktı. Ulusal kongreler ile Anadolu halkını bir araya toplayarak Kuvay-ı Milliye hareketini tek bir örgüt çatısı altında güçlü biçimde örgütledikten sonra Ankara'ya geldi. Başkanı olduğu Heyet-i Temsiliye'nin gücü ile Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açtı ve halkın temsilcilerinden oluşan yeni bir hükümet kurarak, Anadolu'da yeni bir devletin temellerini attı. Önderi olduğu Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı başarıya ulaştırdıktan sonra, devletin rejimini cumhuriyet olarak ilan etti. 15 yıl süre ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olarak, büyük bir çağdaşlaşma savaşımı yürüttü. Gerçekleştirdiği devrim ile Türk ulusunu orta çağ karanlığından çağdaş uygarlığın aydınlığına çıkartan önderdir.

Mustafa Kemal; çağdaş anlamda Türk ulusunun kurucusudur. Çöken bir imparatorluktan modern bir cumhuriyet ortaya çıkarırken, yeni devleti bir ulusa dayandırarak, aynı zamanda Türklere ulus devlet kazandıran ulusal bir önderdir. Mustafa Kemal, ulus devlet modelini Batı dünyasının dışında ilk kez uygulayarak mazlum uluslara ve halklara bağımsızlık yolunu açan dünya lideridir.

2

Mustafa Kemal Kendisini Nasıl Tanımlıyordu?

"Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir. Ben ulusumun ve büyük atalarımın en değerli miraslarından olan bağımsızlık aşkı ile yaratılmış bir adamım. Hayatımın her safhasını bilenlerce bu aşkım bellidir. Bence bir ulusta şerefin, onurun, namusun ve insanlığın varlığı ve kalıcılığı mutlak o ulusun özgürlük ve bağımsızlığına sahip olmasıyla mümkündür. Ben şahsen bu niteliklere çok önem veririm ve bu niteliklerin kendimde varlığını ileri sürebilmek için ulusumun aynı niteliklerle belirginleşmesini esas bilirim. Ben yaşayabilmek için mutlaka bağımsız bir ulusun evladı olarak kalmalıyım. Bu nedenle, ulusal bağımsızlık bence bir yaşam sorunudur. Ulus ve ülkenin çıkarları gerektirdiği zaman insanlığı oluşturan ulusların her biri ile uygarlık gereğinden olan dostluk ve siyaset ilişkilerini büyük bir duyarlılıkla değerlendiririm. Ancak benim ulusumu esir etmek isteyen herhangi bir ulusun da bu arzusundan vazgeçinceye kadar amansız düşmanıyım." (24 Nisan 1924)

"Ben diktatör değilim. Ben zorla ve insafsızca davranmak istemem. Bence diktatör, başkalarına zorla boyun eğdirendir. Ben kalpleri kırarak değil, kalpleri kazanarak egemen olmak isterim." (*Söylev ve Demeçler,* Cilt III, s. 98)

"Benim önemsiz bedenim birgün elbet toprak olacaktır, ancak Türkiye Cumhuriyeti sonsuza değin yaşayacaktır. Ve Türk

ulusu, güvenlik ve mutluluğunu üstlenen ilkelerle uygarlık yolunda duraksamasız yürümeyi sürdürecektir." (*Söylev ve Demeçler,* Cilt III, s. 79)

"Ben tutkularımın gerçekleşmesini, yurduma büyük yararları dokunacak bana da yaraşırlılıkla yerine getirilmiş bir görevin canlı iç rahatlığını verecek büyük bir düşüncenin başarısında arıyorum. Bütün yaşamımın temel ilkesi bu olmuştur." (*Atatürk'ün Özel Mektupları,* 1970, s. 47)

"Sizin yararınız için sağlığını adamış adam, sizin için çalışacaktır. O, sizin için yaşıyor. Benim gücüm ve sevgim, sizin bana olan sevginizdir. Bu ulus ve bu ülke, yeni yönetim biçimi üzerinde dünyanın en akla yakın bir varlığı olacaktır. Ben bunu kendi gözlerimle görmeden ölmeyeceğim.

Beni görmek demek, nasıl olursa olsun yüzümü görmek demek değildir. Benim düşüncelerimi, benim duygularımı anlıyorsanız ve duyuyorsanız, bu yeter." (*Söylev ve Demeçler,* Cilt II, s. 257)

"Ben gerektiği zaman, en büyük armağanım olmak üzere, Türk ulusuna canımı vereceğim." (*Söylev ve Demeçler,* Cilt IV, s. 590)

Mustafa Kemal; Kurtuluş Savaşı sonrasında kendisini açıklarken iki Mustafa Kemal olduğunu; birisini kendisinin temsil ettiğini, diğerini ise Türk ulusuna önderlik yapacak kişilerin temsil etmesi gerektiğini söylemiştir.

3

Prof. Dr. Maurice Duverger, Kemalizmi Nasıl Değerlendiriyordu?

Le Monde gazetesinin başyazarı, Fransız bilimadamı **Maurice Duverger,** 27 Mayıs Devrimi'nden sonra, 27 Mayıs 1961 tarihli *Le Monde* gazetesinde Kemalizmi şu biçimde değerlendirmektedir:

"Mustafa Kemal'in eseri II. Dünya Savaşı'na kadar Türkiye çapında değerlendirildi. Eski bir ülkenin modern bir ulus biçimine dönüştürülmesini tüm dünya takdirle karşılamıştı, II. Dünya Savaşı sonrasında ise Kemalizm uluslararası bir boyut kazanmış ve Moskova ile Pekin'in güdümüne girmeyen Üçüncü Dünya uluslarına örneklik yapmaya başlamıştır. Kemalizm, gelişmekte olan ülkeler için komünizmin alternatifi olarak görünmeye başlamıştır. Geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerde liberal sistem doğru dürüst işleyemez. Görünüşte demokrasi olsa da derebeyleri ya da geleneksel güçler gerçek iktidarı ellerinde tutarlar. Siyasal demokrasi ancak ekonomik alanda belirli bir gelişme düzeyinden sonra ciddi anlamda işlemeye başlar. Geri kalmış ülkeler, Batı'nın gelişmiş ülkeleri gibi liberalizmin ya da kapitalizmin yollarından giderek aynı düzeye gelemezler. Bu nedenle, geri ülkelerde komünizm kolaylıkla benimsenir. Komünizm, bu gibi ülkelerde çok rahat devreye girer, ama getirdiği öneriler sistemin gelişmesi için çözüm üretemezler. Geçiş aşamasında politik özgürlüklerin hepsini endüstrileşme uğruna feda etmek fazla gerçekçi bir yol değildir. Bu yol, demokrasiye ula-

şabilmek için en kestirme yol değildir. Çünkü diktatörlüğün geliştirdiği alışkanlıklar bir kez toplum içinde yerleşti mi, bunları söküp atmak, Batı'nın kapitalist rejimi atabilmesi kadar güçleşir. Sert ve haşin yöntemlerin toplumsal ya da ekonomik verimliliğin artmasına yardımcı olduğu da ileri sürülemez. Aşırı derecede planlı ve merkezi ekonominin yol açacağı zararlar, aşırı derecede liberal ekonominin yaratacağı zarar ve hatalar kadar büyük olacaktır.

Bu durumun farkına varan gelişmekte olan ülkeler, Kemalizmin karma ekonomi sistemine yönelmektedirler. Atatürk'ün denemesi 20. yüzyılda bu gibi ülkelere yön göstermektedir. Kemalist sistem başta demokratik değildi, ama totaliter de değildi, cumhuriyetçi ve liberal yaklaşımları ile belirli eğilimlere hoşgörü gösteriyordu. Tek parti rejimi her fırsatta çok partili rejime dönüştürülmeye çalışılıyordu. Asıl amaç, Batılı anlamda çok partili bir rejimi kurmaktı. Mustafa Kemal'in iki kez çok partili rejimi denemeye çalışmasına rağmen başarılı olamaması, cumhuriyet rejiminin geleceğini güvence altına alabilecek koşulların gelişmemiş olmasındandı. Bu özellikleri ile Kemalizm, tüm gelişmekte olan ülkeler için komünizmin ötesinde yeni bir seçenek olarak ortaya çıkıyordu."

20. yüzyılın ortalarında Batı'nın önde gelen bir bilimadamının yapmış olduğu bu değerlendirme, yeni bir yüzyıla girerken yeni bir anlam kazanıyor ve sosyalist sistemin yıkılmasından sonra Kemalizm, Batı'nın dışında kalan ülkelere çağdaş uygarlığa yönelme hedefinde başlıca örnek oluyordu.

Emperyalist büyük devletlere karşı kendini korumak isteyen her ülke, antiemperyal çizgide Kemalizm yöntemlerini uygulamak zorundadır.

4

Kemalizm Nedir?

"Kemalist" kavramı ilk kez, Avrupa basını tarafından kullanılmıştır. Anadolu'da Mustafa Kemal'in önderliğinde gerçekleşen Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı batılı basın organları anlatırken sürekli olarak "Kemalist Hareket" adını takmışlardır. Batı basınından kaynaklanan bu kavram daha sonra hem ulusal kurtuluş eyleminin adı olmuş hem de Mustafa Kemal'in izlediği yolun ve de kendine özgü bir yöntemle geliştirdiği düşüncelerinin genel adı haline gelmiştir.

Kendisi, **Yakup Kadri**'nin bir ideoloji istemesine karşı çıkarak, bir ideolojiye dayanmanın donup kalmakla aynı anlama geleceğini söyleyerek ortaya kesin çizgilerle belirlenmiş bir ideoloji koymaktan kaçınmıştır. Ne var ki, daha sonraki yıllarında sürekli olarak pragmatik davranmış, Türk ulusunun ve başında bulunduğu eylemin günlük gereksinmeleri doğrultusunda eklektik davranarak, çeşitli görüşler ve yöntemler geliştirmiştir. Kendisine, hangi ideolojiyi izlediği ya da hangisine yakın olduğu sorulduğu zaman, hiçbir ideolojinin izleyicisi olmadığını, taklitçilikten bilinçli bir biçimde kaçındıklarını, eğer bir benzetme yapmak gerekirse, buna "Biz bize benzeriz" biçiminde bir yanıt verilebileceğini açıkça dile getirmiştir.

Mustafa Kemal, askerlikten gelme bir önder olduğu için askeri eğitimin temeli olan jeopolitik biliminin verilerini çok iyi biliyor ve bu bilinçle Türkiye'nin dünya haritasında bulunduğu

konumu etkin biçimde değerlendiriyordu. Batı ile Doğu, Avrupa ile Asya, Hıristiyan dünyası ile İslam dünyası arasında sıkışmış bir konumda bulunan Türkiye'nin gelecekte bağımsız bir devlet olarak varolabilmesi için hiçbir politika ya da ideolojinin izleyicisi olmaması gerektiğini biliyor, Türkiye'nin konumuna ve gerçeklerine göre yeni bir sentezci yaklaşım deniyordu. İşte onun bu özgün çıkışı, daha sonraları "Kemalizm" kavramı ile tanımlanacaktı.

Mustafa Kemal'in yaptıklarından çıkan sonuçlar ile yıllarca ileri sürdüğü düşüncelerin bir bütün olarak değerlendirilmesiyle Kemalizm ortaya çıkmaktadır. İdeolojilerin savaştığı ve işin dünya savaşlarına kadar uzandığı bir dönemde, Mustafa Kemal, ideolojik ve siyasal bağımsızlığı bir arada götürmüş, değişen koşullarda, Türkiye'nin ulusal çıkarlarını kendine özgü biçimde ortaya koymuştur. İşte Kemalizm, Mustafa Kemal'in bu özgün tutum, davranış ve düşüncelerinin ortak adı olarak tanımlanabilir. Tıpkı **Marks**'ın, **Lenin**'in düşüncelerine topluca bir "izm", yani yol anlamı ile değerlendirme yapıldığı gibi Batı'nın dışında bir ülke olan Türkiye'nin kurucu önderinin düşüncelerine ve çizdiği ulusal yola, "Kemalizm" denilmektedir. Bu olgu Batı'nın önde gelen siyaset bilimcileri tarafından da benimsenmiş ve Mustafa Kemal'in eylemi ve düşünceleri, Kemalizm kavramı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Atatürk'ten sonraki dönemde Kemalizm, onun yolundan gitmek, onun tutumunu izlemek ve onun ilkelerini savunmak biçiminde gelişmiştir. Kısaca, Kemalizm, Mustafa Kemal'in düşünce ve eyleminin bir bütün olarak savunulmasıdır. Ayrıca, Atatürk'ün izinden gitmek anlamında Atatürkçülüğün de bilimsel adıdır. Kemalizm, Türk ulusunun var olma düşüncesidir.

5

Kemalizm Nasıl Bir İdeolojik Arayış İçinde Oldu?

Kemalizm, kesin ve katı kurallara dayanan bir düşünce ya da siyasal sistem olarak ortaya çıkmadı. Kendi liginden ortaya çıkan koşullarda güncellik kazanan sorunların çözüme kavuşturulma çabası ile esnek ve değişken bir düşünsel yapılanma oluşturuldu. Önemli olan, düşmanın saldırısından kurtulmak, emperyalizmden bağımsız biçimde yeni bir siyasal yapılanma yaratmaktı. Bu ana hedef doğrultusunda, hem dünyanın tüm sistemleri hem de ideolojiler araştırıldı ve o dönemin koşullarında yeni ve çağdaş bir ulus nasıl ortaya çıkarılabilecek ise ve yeni bir devlet yapılanması çağdaş gelişmeler doğrultusunda nasıl gerçekleştirilebilecek ise buna uygun yeni bir yaklaşım geliştirildi.

İlk yıllarda rejimin demokratik olması mümkün değildi, çünkü sıcak bir savaş dönemi koşullarında yeni bir devlet oluşturulmasına çalışılıyordu. Acil gündem, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaştırılması olduğu için, uygulamaya dönük pragmatik amaçlar öncelik kazanıyor ve bu doğrultuda gerekli adımlar atılıyordu. Mustafa Kemal'in yabancı dil bilmesi ve okuyan bir kişiliğe sahip olması nedeniyle, savaş sırasındaki yönetim gene de dünyadan haberdar olan bir biçimde iş görmüştür. I. Dünya Savaşı döneminde ortaya çıkan farklı dünya tablosunun doğru ve gerçekçi değerlendirilmcsi, yeni kurulacak devletin sağlıklı bir temele oturtulabilmesi açısından zorunlu görünüyordu. Batı'nın liberal ideolojisinin güdümüne girmenin, sömürgc türü bir ba-

ğımlılık getireceğini yerinde belirleyen Mustafa Kemal, gelecekte Sovyetler Birliği'ne dahil olan bir Rus uydusu devlet yaratmamak için de hem liberalizme hem sosyalizme mesafeli biçimde tavır alıyordu. Ne var ki, önceden oluşturulmuş kesin ilkelere bağlı bir ideolojik yapılanma konulmadığı için de arayış devam ediyordu. Bilimin ve bilimsel yöntemlerin geçerliliğine inanmış olan Mustafa Kemal, bu yöntemlerle araştırmalarını sürdürüyor, ekonomiden tarihe, edebiyattan sosyolojiye kadar bütün sosyal ve siyasal bilimler üzerinde çeşitli uzmanlarla beraber yeni çalışmalar yapıyordu. Bu çalışmalar sonucunda ortaya çıkan bilimsel veriler, yaratılmaya çalışılan yeni ideolojik yaklaşımın temel taşlarını oluşturuyorlardı.

18. ve 19. yüzyıllarda insanlık tarihine yön veren ideolojiler kavgası da inceleniyor ve 20. yüzyılın gerçeklerine uygun düşebilecek bir ideolojik yaklaşım geliştirilmeye çalışılıyordu. İdeolojik arayışın tarafsız, nesnel olmasına dikkat edilirken, büyük ülkelerin ve siyasal güçlerin etkisinde kalınmamaya da önem veriliyor ve böylece, tam bağımsızlık hedefine giden yolda, ideolojik bağımsızlık çizgisi belirli bir siyasal bilinç içinde izlenmeye çalışılıyordu. Bu nedenle, Mustafa Kemal'i ya da Kemalizmi etkileyen tek bir düşünür ya da siyasal akım olduğu ileri sürülemez.

Önemli olan, Türkiye Cumhuriyeti'nin gelecekte bağımsız ve güçlü bir devlet olarak dünya ulusları arasında hak ettiği güçlü yeri alabilmesiydi. Bu amacı sağlayacak tüm düşünsel çalışmalar belirli bir disiplin içinde geliştirilmeye uğraşılmış ve Türkiye gibi ezilen ulusların kurtuluşunu sağlayacak antiemperyalist siyasal çizgi oluşturulmaya çalışılmıştır. Kemalizm, bütün diğer ideolojilere karşı çıkarak, Türk ulusuna tam bağımsız bir gelecek arayışı içine girdi.

6

Kemalizmin Felsefi Temeli Nedir?

Mustafa Kemal; hayatta her şey için, en gerçek yol gösterici olarak bilimi kabul etmiştir. Bilim ve bilimsel yöntem, Kemalizmin temel dayanak noktasıdır. Bilimsel yaklaşım kendiliğinden pozitivizmi ana felsefe olarak gündeme getirir. Türkçe karşılığı, "olguculuk" biçiminde tanımlanabilecek olan pozitivizm, olguların bilimsel yöntemle incelenmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan gelişmelerin gene bilimsel yöntemlerle değerlendirilmesi biçiminde açıklanabilir. Toplumsal ve siyasal olayların analitik yöntemle ele alınması, olaylar arasındaki bağlantıların belirli süreler içinde gözlemlenerek kurulması, belirlenen ilişkiler arasında var olan durumların deneysel gözlemlerden sonra açıklanması, pozitivizmin ana yöntemlerindendir. Pozitivizm; felsefede var olan idealizm ve materyalizm ayrımını reddederek, insan toplumlarının var olduğu gibi ele alınmalarını, sosyal ilişkilerin, gene sosyal bilimin verileri ile değerlendirilmesini, siyasal gelişmelerin ise siyaset biliminin verileri doğrultusunda ele alınmalarını gerektirir.

Osmanlı'nın son dönemlerinde Batı ülkelerinde okuyan aydınlar aracılığı ile Türkiye'ye gelen pozitivizm, sosyal ve siyasal konuları bilimsel eserlerden araştıran Mustafa Kemal'i de yakından etkilemiş ve onun felsefesinin temel dayanağını meydana getirmiştir. İttihat ve Terakki'nin düşünce babası **Ziya Gökalp,** Batı'da etkin olan pozitivist felsefenin Türkiye'de öncülüğünü yapıyor ve bir anlamda da Kemalizm oluşumunu etki-

liyordu. Kemalizm, pozitif bir yaklaşımla, dine dayanan eski düzeni reddediyor ve bilimin öncülüğünde tıpkı Batı ülkelerinde olduğu gibi rasyonel bir toplum ve devlet düzeni kurmaya çalışıyordu.

Pozitivizmin toplumu oluşturan çeşitli kesimlerin çıkarlarına uygun düşmesi karşısında, Kemalizm üzerinde bir anlaşma sağlanabilmiştir. Ne var ki, Atatürk'ün eylemi ve düşünceleri kaba bir pozitivizmi aşacak kadar geniş boyutlu idi. Geleceğe dönük düşlediği yeni Türkiye'yi bilimsel temellere oturtabilmek için müspet bilimin pozitivist yaklaşımını ana felsefe olarak benimsiyor ve Kemalizmi bu düşünceye oturtuyordu. Laik ve fene dayanan bir bilim anlayışı geliştirirken, Türk dünyasını pozitif bilim dünyasının enginliklerine açıyordu. Bilim kavramının yanısıra, laiklik anlayışı da metafizik değerlerin terk edilmesini ve pozitif bir anlayışın geçerli kılınmasını sağlamıştır. Kemalizmin siyasal konulara yaklaşımı da var olan gerçekliğin bilimsel olarak saptanması, geçmişteki olayların tarih biliminin verileri ile değerlendirilmesi ve siyasal bilimin yöntemleri ile sonuca varılmaya çalışılması biçiminde özetlenebilir. Kemalizm, Türk dünyasına bilimsel yöntemi ve pozitivist felsefeyi getiren ilk akım olmuştur.

Kemalizm, bir anlamda, 19. yüzyılda ortaya çıkan düşünce akımlarının Türkiye'nin özel koşullarına uyan bir sentezini yapmaya çalışırken, eklektik yaklaşımla değişik felsefi akımlardan yararlanmış, emperyalizme karşı bağımsızlığın felsefi temelini kurmaya çaba göstermiştir. Ülke gerçeklerine uygun düşen bilimsel bulguların ve düşünsel birikimin değerlendirilmesiyle Kemalizmin felsefî yapısı oluşmuştur. Kemalizm, diğer ideolojilerden ayrı bir sentezci yol seçerken, eklektik bir yöntem izlemiştir.

7

Kemalist Devrim ile Fransız Devrimi Arasında Ne Gibi Bir Bağ Vardır?

Kemalist Devrim, bir anlamda, Fransız Devrimi'nin Müslüman dünyasında meydana gelen yansımasıdır. Mustafa Kemal, Fransızcayı bildiği için Fransız tarihi ile ilgili geniş bilgiye sahipti ve Fransız kültürünü de yakından incelemişti. Özel kitaplığında birçok Fransızca kitap olmuştur. Bunun yanı sıra, Kemalist Devrim'in oluştuğu dönemde Osmanlı İmparatorluğu, önemli ölçüde Fransız kültürünün etkisi altında idi. Ayrıca Fransa'da tahsil gören Genç Osmanlılar da ülkenin kurtuluşu için çalışırlarken Fransa örneğini esas alıyorlardı.

Fransız Devrimi, 19. yüzyıl boyunca bütün Avrupa'yı ve Avrupa'nın sömürgeci ülkeleri ile beraber dünyanın çeşitli bölgelerini de etkiliyordu. O dönemde Amerika henüz dünya piyasasına çıkmadığı için Fransa ve İngiltere Batı uygarlığının önde gelen temsilcisi idi. Mustafa Kemal'in tarih sahnesine çıkışı ile beraber, Fransız Devrimi'nin özgürlük, bağımsızlık, ulusallık, eşitlik ve insan hakları gibi değerlerinin dünya yüzeyinde yayılıp öne geçtiği bir aşama görülüyordu. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileyip parçalanmaya başlaması, Osmanlı'dan arta kalan bölgelerde, Fransız Devrimi'nin ana değerleri doğrultusunda bir kurtuluş ve yeniden yapılanmayı gündeme getiriyordu. Mustafa Kemal'in Balkanlar'da geçen yılları da Fransız Devrimi'nin onun üzerindeki etkisinin artmasına yardımcı oluyordu. Atatürk'ün daha sonraki yıllarda öne sürdüğü düşünceleri ve ey-

lemleri incelenirse, Fransız Devrimi'nin etkisinin büyük olduğu görülmektedir. Onun özgürlük ve bağımsızlık savaşının doğrudan doğruya Fransız Devrimi'nden esinlendiği söylenebilir. Ayrıca, Fransız Devrimi'nin hazırlayıcısı olan akılcı ve olgucu düşünürlerin Mustafa Kemal'i yakından etkilemeleri de Kemalist devrimin pozitivist bir yapıya kavuşmasında önemli ölçüde rol oynamıştır.

Mustafa Kemal'in şu sözleri, Fransız Devrimi'nin etkilerini açıkça yansıtmaktadır:

"Fransız Devrimi tüm dünyaya özgürlük düşüncesini yaymıştır ve bu düşüncenin bugün de kaynağı bulunmaktadır. Fakat o tarihten bu yana insanlık ilerlemiştir. Türk demokrasisi, Fransız Devrimi'nin açtığı yolu izlemiş, fakat daha sonra kendine özgü belirgin bir nitelikte gelişmiştir. Çünkü her ulus, devrimini toplumsal ortamın baskılarına ve gereksinmelerine bağlı olan durum ve konumuna, bu ihtilal ve devrimini olduğu zamana göre yapar." (*Söylev ve Demeçler,* Cilt III, s. 8)

Bu doğrultuda, Türkiye Cumhuriyeti, Fransız Devrimi'nin ilkelerine dayanarak ve Fransa Cumhuriyeti'nin devlet sistemini esas alarak kurulmuştur. Ulusal devlet ve üniter toplum yapısı modeli bu kaynaktan gelmektedir.

Bu nedenle, günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin yapısı ile ilgili tartışma ve eleştiriler yanıtlanırken, Fransız devrimi ve Avrupa ulusal devlet modellerine dayanılması gerekmektedir. Fransız devletinin ulusal ve üniter yapısı ile beraber, batının diğer ulus devletleri de Kemalist hareketi etkilemiştir.

8

Kemalizm Hangi Aşamada Ortaya Çıkmıştır?

20. yüzyılın başlarında, I. Dünya Savaşı sonrasında imparatorluklar tasfiye olurken, Avrupa'da yaygın olan ulus devlet modelinin öne geçmesi, Osmanlı İmparatorluğu'ndan artakalan bölgede bir ulusal devlet yapısının ortaya çıkmasını, bu bölgede yaşayan halkın ulusal çıkarları açısından zorunlu bir duruma getirmişti. Tarih ve jeopolitik bilimlerinin farkında olan Mustafa Kemal, bu siyasal bilinç ile hareket etmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna giden yolun önderliğini yapmıştır.

Anadolu ve Rumeli bölgeleri, Avrupa'nın hem içinde hem de dışında kalıyorlardı. Batı'nın yanı başında olan bu bölgelerin geleceği ya emperyalist ülkelerin denetiminde olacak ya da bu bölgelerde yaşayan halkın bağımsız bir yapılanması ile farklı bir durum ortaya çıkacaktı. İşte, Mustafa Kemal bu ikinci yolu seçti ve tüm emperyalist ülkelerin uzağında kalarak, o dönemin koşullarına göre gerçekçi bir yol izledi. Bu yol zor bir yoldu, ne var ki, Türk halkının gücüne inanan Mustafa Kemal, kendi yolunu bağımsız biçimde çizmesini ve bunu gerçekleştirmesini bildi.

Kuzeyde meydana gelen büyük dönüşümün de etkisini duyan Mustafa Kemal, bunun getirdiği rüzgârlara karşı dikkatli ve mesafeli davrandı. I. Dünya Savaşı'nı kazanan liberal cephe ile savaş sonrası dönemde ortaya çıkan sosyalist blok arasında bir yerde, Kemalizm'in tarih sahnesine çıkışının koşulları oluşuyor-

du. Jeopolitik konumu ile Türkiye, ne Batı'nın sömürgesi olacak kadar liberalizmin tuzağına düşecek, ne Sosyalist Blok'un esir ulusları içinde yer alacak, ne de İslam dünyasının orta çağdan kalan geri yapısı içinde eriyip gidecekti. Bütün bu üç tehlikeli eğilime karşı dikkatli bir tutum ile var olma kavgasının verilmesi gerekiyordu. Kemalizm, bu kavganın içinde doğmuş, pişmiş ve kendi modelini geliştirmiştir.

20. yüzyılın başlangıç dönemi, tarihin ilk çağlarından bu yana gelen genel doğrultular bilimsel olarak değerlendirildiğinde, Kemalizmin tarih sahnesine çıkışı için elverişli bir aşamayı gündeme getiriyordu. Kemalizm, Mustafa Kemal'in aklına eseni yapmasıyla değil, aksine o dönemin siyasal koşullarını doğru değerlendirmesiyle, gerçekçi bir yoldan tarih sahnesine çıkıyordu. Sonraki yıllar ve dönemlerde Kemalizm çeşitli sınavlardan geçiyor ve her türlü engele, baskıya rağmen gerçekçi yönü ile ayakta kalabiliyordu. Emperyalist ülkeler arasında dünya savaşları ile geçen 20. yüzyılda, Türk ulusu, Kemalizm sayesinde bağımsız bir varlık olarak ayakta kalabiliyor, kendisine benzeyen diğer mazlum uluslara da bu yönü ile örnek olabiliyordu. Daha sonraki dönemde II. Dünya Savaşı'nın gene dünyanın paylaşımı nedeniyle çıkması, Kemalizmin haklı yükselişini doğrulayan bir başka siyasal olgu olmuştur.

Komünizmin yıkıldığı, sosyalist sistemin dağıldığı bir dönemde Kemalizmin ayakta kalabilmesi; dayandığı temellerin sağlamlığını ve kurucusunun ileriyi gören geniş görüşlülüğünü bir kez daha kanıtlamıştır. Batı'nın dışında kalan dünya ülkeleri için çağdaşlaşma ve modern devlet olma yolunda Kemalizm yön göstermeye devam etmektedir. 20. yüzyılın ulus devletler çağını Kemalizm Ortadoğu'ya taşımıştır.

II

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda Kemalizm

9

Mustafa Kemal Neden Samsun'a Çıktı?

Emperyalist devletlerin donanmasının İstanbul'u işgali üzerine, artık bu eski imparatorluk merkezinden bir şeyler yapılamayacağını gören Mustafa Kemal, Anadolu'ya giderek burada yaşayan halk kitlelerini örgütleyerek ve onların tümünün desteğini alarak, Batı'nın önde gelen sömürgeci devletlerine karşı bir antiemperyalist kurtuluş savaşı verebileceğini görüyordu. Bu amaçla, bir süre İstanbul'da hazırlıklar yaptı, kendisine yakın kişilerle kurduğu çeşitli temaslardan sonra, oluşturduğu bir ekiple Samsun'a doğru Bandırma Vapuru ile yola çıktı.

Yunan ordusunun İzmir'e çıkması bardağı taşıran son damla oldu. Güneyden İngiliz, Fransız ve İtalyan askerlerinin işgaline bu kez bir de batıdan Yunan ordusunun saldırısı ekleniyordu. Bu durumda dört bir yanı açık bir toprak parçası olan Anadolu'da çok tutarlı bir askeri strateji izlenmesi gerekiyordu. Askerlik bilimi açısından birkaç cephede birden savaşılmaması gerekiyordu. Bu nedenle, Anadolu'nun işgal altında olmayan orta kesimlerine kuzeyden girmek daha tedbirli bir başlangıç olacaktı. En azından Anadolu'ya ayak basıldığında, bir işgal gücü ile karşı karşıya kalınmayacaktı. Samsun'a çıkıldıktan sonra da yavaş yavaş Havza ve daha sonra da Amasya üzerinden Anadolu'nun derinliklerine girilecekti.

İlk adım olarak Samsun'un seçilmesinde, Samsun'un bir Karadeniz liman kenti olmasının da rolü bulunmaktadır. Çünkü

tüm Akdeniz kıyıları işgal altında olduğundan ve Ege bölgesi de Yunan ordularının saldırısı altına girdiğinden Anadolu'nun deniz bağlantısı ancak Karadeniz yolu ile sağlanabilecekti. Ortaya çıkabilecek bir çatışma durumunda, deniz yolunun kullanılabilmesi açısından Samsun uygun bir konuma sahipti. Bu durumdan yararlanmak isteyen Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı stratejisini çizerken önceliği Karadeniz bölgesine ve Samsun kentine vererek, gerçekçi bir yaklaşım sergiliyordu.

Kurtuluş Savaşı için ayrıca Mustafa Kemal, Karadeniz halkına daha çok güveniyordu. Çünkü Yunanistan'ın öncülüğünde Rumlar, bu bölgede bir Pontus Rum Devleti kurmak için girişimlerde bulunduklarında, Karadeniz halkı vargücü ile bu girişime direnmiş ve bu bölgedeki bölücü hareketi safdışı bırakarak, Anadolu'nun birliği ve bütünlüğü içinde yer almaya dönük tutumunu kanıtlamıştı; Karadeniz halkının bu cesur ve vatansever tutumunun diğer bölgelerdeki halk toplulukları için örnek oluşturması gerektiğine inanan Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'nın ilk adımını Karadeniz halkının içine girerek atıyordu. Sonraki gelişmeler, Mustafa Kemal'e bu yaklaşımında ne derece haklı olduğunu göstermiştir.

Bir asker olarak jeopolitik biliminin verilerini iyi bilen Mustafa Kemal, zamanın koşullarına uygun bir kurtuluş stratejisini belirleyerek yola çıkıyor ve ülke gerçeklerine göre gelişen bir program çerçevesinde, emperyalist işgale karşı Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı zafere ulaştırıyordu. Onun askeri zaferi, daha sonraki yıllarda ulusal kurtuluş savaşlarına ışık tutmuştur. Samsun, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ilk durağı olarak daha sonraları bağımsızlık düşüncesinin merkezi olmuştur.

10

Mustafa Kemal, Samsun'a Çıktığı Gün Genel Durumu Nasıl Görüyordu?

"Osmanlı Devleti'nin içinde yer aldığı topluluk, I. Dünya Savaşı'nda yenilmiş, ağır bir ateşkes antlaşması imzalanmış ve ulus, uzun yıllar süren büyük savaşta yorgun ve yoksul bir durumda kalmıştır. Padişah, soysuzlaşmış, yalnızca kendi tahtını korumanın yollarını aramakta, hükümet ise güçsüz, korkak ve onursuz bir durumda boyun eğmiş, ordunun elinden silahları ve cephanesi alınmış durumda.

İtilaf devletleri ise ateşkes antlaşmasına uymaya gerek görmüyorlar, uydurma nedenlerle vatanın çeşitli bölgelerine askerleri ile giriyorlar. Her yanda yabancı devletlerin subayları, memurları ve özel adamları çalışmakta. Yurdun dört bir bucağında gayrimüslim azınlıklar, gizli, açık, özel istek ve amaçlarının elde edilmesine, devletin bir an önce çökmesine çalışıyorlar. Durumun korkunçluğu ve ağırlığı karşısında, her yerde, her bölgede birtakım kişiler kurtuluş yolları düşünmeye başlamıştı. Bu düşünce ile girişilen çalışmalar, birtakım örgütler doğurdu.

Bu durum ve koşullar karşısında kurtuluş için nasıl bir karar düşünülebilirdi? Gözlem sonuçlarına göre üç türlü karar ortaya atılmıştı:

Birincisi, İngiltere'nin koruyuculuğunu istemek,

İkincisi, Amerika'nın mandasını istemek.

Bu iki türlü karara varmış olanlar, Osmanlı Devleti'nin bir bütün olarak kalmasını düşünenlerdir. Osmanlı ülkesinin çeşitli devletler arasında paylaşılmasındansa, bu ülkeyi bütün olarak bir devletin kanadı altında bulundurmayı yeğleyenlerdir.

Üçüncü karar, bölgesel kurtuluş yollarıyla ilgilidir.

Baylar, ben bu kararların hiçbirisini yerinde bulmadım. Çünkü bu kararların dayandığı bütün kanıtlar ve deliller çürüktü, temelsizdi. Gerçekte, içinde bulunduğumuz o günlerde, Osmanlı Devleti'nin temelleri çökmüş ve ömrü tükenmişti. Osmanlı ülkesi parçalandığı için ortada bir avuç Türk'ün yaşadığı bir ata ülkesi kalmıştı. Son olarak bunun da paylaşılmasını sağlamak için uğraşılmaktaydı. Osmanlı Devleti, onun bağımsızlığı, padişah, halife ve hükümet hepsi kavramını yitirmiş, anlamsız sözlerdi.

Neyin ve kimin dokunulmazlığı için, kimden ve ne gibi yardım istemek düşünülüyordu? O halde sağlam ve gerçek karar ne olabilirdi? Bu durum karşısında bir tek karar vardı, o da ulus egemenliğine dayanan, kısıntısız, koşulsuz, bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak.

İşte, daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına basar basmaz uygulamaya başladığımız karar, bu karardır." (Atatürk, *Söylev,* Cilt I, sayfa 1-10)

11

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın İkinci Adımı Olan Amasya Genelgesi'nin Anlamı Nedir?

Mustafa Kemal, Samsun'dan Havza'ya, oradan da Amasya'ya geçerek, bu kentte kurulmuş olan Müdafaa-i Hukuk Derneği bünyesinde bir genelgeyi 21-22 Haziran 1919 tarihinde tüm Anadolu'ya yayınlandı ve halkın ilgisini çekti. Bu genelgede şu maddeler yer alıyordu:

1. Vatanın bağımsızlığı ve ülkenin bütünlüğü tehlikededir.
2. İstanbul Hükümeti gerekeni yapmadığı için ulusumuz yok oluyor.
3. Ulusun bağımsızlığını gene ulusun azim ve kararı kurtaracaktır.
4. Ulusu kurtarmak, halkın sesini dünyaya duyurmak için her türlü denetimden uzak bir ulusal kurulun varlığı zorunludur.
5. Bu amaçla, Anadolu'nun en güven verici kenti Sivas'ta bir ulusal kongrenin acilen toplanması karar altına alınmıştır.
6. Bunun için, Osmanlı illerinin her livasından, ulusuna inanmış, yetenekli üç temsilcinin kongreye temsilci gönderilmesi gerekmektedir.

7. Doğu illeri adına 10 Temmuz'da Erzurum'da bir kongre yapılacaktır.

8. Temsilciler, Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Dernekleri ile beraber var olan belediyeler tarafından seçileceklerdir.

9. Haberleşmenin serbest bırakılması için her türlü girişim yerine getirilecektir.

10. Askeri ve ulusal örgütler hiçbir biçimde kapatılmayacaklar ve komuta yabancılara devredilmeyecektir. Ayrıca, silah, cephane ve benzeri malzemeler elden çıkarılmayacak, bunlar kullanıma hazır biçimde tutulacaktır.

Amasya Genelgesi, görüldüğü gibi, silah bırakma anlaşmaları ile tasfiye sürecine itilen Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra arta kalan ülke ve insan malzemesi üzerinde bir yeniden toparlanışın ve geriye gidişin kesilmesinin resmi göstergesidir. Bu genelge yoluyla, karmakarışık bir duruma gelen Anadolu'da, Mustafa Kemal, Türk ve Müslüman halka ulusal bir kurtuluş için umut ışığı yakıyor ve bu doğrultuda hazırlıklı olabilmek için neler yapılması gerektiğini en açık dil ile belirtiyordu. Ulusal kurtuluş için Türk ulusuna yapılan bu çağrı ile yeni bir süreç başlatılıyordu. Çöken imparatorluğun yerine yeni bir devletin kurulacağı ilk kez bu genelge ile hem Anadolu halkına hem de dünya kamuoyuna açıklanıyordu. Padişahın ve İstanbul'un devredışı kaldığı bir dönemde, yeni bir irade, vatanın ve ulusun birliği ve özgürlüğü için Türk halkına sesleniyordu.

Amasya Genelgesi üzerine, işgalci emperyalist devletlerin baskıları daha da arttı ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'na giden çatışma dönemi başladı. Kemalist Hareket, bu genelge ile gün ışığına çıktı ve resmi bir görünüm aldı. Bu aşamadan sonra dış dünya, Anadolu Kurtuluş Savaşı'nı "Kemalist Hareket" olarak tanımladı.

12

Erzurum Kongresi'nin Anlamı Nedir?

Mustafa Kemal, ülkenin güneyi ve batısı tümü ile işgal edildiği için, Ulusal Kurtuluş Savaşı'na bu bölgelerden başlamanın taktik olarak doğru olmayacağına inanıyordu. Nitekim bu nedenle önceliği Doğu Anadolu'nun birliğine vermiştir. Ayrıca doğuda Büyük Ermenistan ve Büyük Gürcistan kurulması gibi iki önemli sorun vardı. Gürcistan, Doğu Karadeniz'de; Ermenistan ise Doğu Anadolu'da hak ileri sürüyordu. Bu iki ülke, diğer işgalci ülkelerden daha küçük boyda olduklarından, bu iki sorunun çözüme bağlanabilmesi için Doğu Anadolu'da birliğin öncelikle sağlanması gerekiyordu.

Askeri strateji açısından da güney ve batı cephesinde, Batılı ülkelere karşı Ulusal Kurtuluş Savaşı verecek olan Mustafa Kemal, önceliği doğu bölgesine veriyordu. Doğu Anadolu sorunu çözüme bağlanırsa o zaman batılı ülkelere karşı güney ve batı cephelerinde daha rahat bir savaş verilebilecekti. Bu doğrultuda Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu vilayetlerinin bir araya getirilmesi ve Ermenistan ile Gürcistan'ın saldırılarına karşı doğuda güçlü bir direnişin örgütlenmesi önem taşıyordu. Doğu Anadolu'da birliğin ve bütünlüğün sağlanması ve buradan ulusal kongreye derli toplu bir katılımın gerçekleştirilebilmesi için Erzurum Kongresi 10 Temmuz 1919 tarihinde toplandı. Bir gün önce Osmanlı ordusundan istifa eden Mustafa Kemal, bu kongreye sivil bir vatandaş olarak katıldı ve başkanlığa seçildi.

Erzurum Kongresi'nde şu kararlar alınmıştır:

1. Doğu illeri ile beraber Trabzon ve Canik illeri hiçbir neden ve gerekçe ile vatandan ayrılması mümkün olmayan bir bütündür.

2. Her türlü yabancı işgal ve saldırısına karşı ulus, birlik olarak kendisini koruyacak ve direnecektir.

3. Vatanın ve bağımsızlığın korunması için İstanbul Hükümeti yeterli olmadığı takdirde, bu amacı sağlamak için Anadolu'da bir hükümet kurulacaktır.

4. Bütün ülkede Kuvay-ı Milliye'yi ve İradeyi Milliye'yi egemen kılmak esas olacaktır.

5. Gayrimüslim azınlıklara siyasal egemenlik ve sosyal dengemizi bozan ayrıcalık tanınamaz.

6. Manda ve himaye hiçbir biçimde kabul edilemez.

7. Ulusal Meclis'in derhal toplanmasına ve hükümet işlerinin meclisin denetiminde yürütülmesine çalışılacaktır.

8. Ulusumuz, insani ve çağdaş amaçları ile kendi gereksinmelerini gene kendisi belirleyecektir.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın üçüncü adımı olan Erzurum Kongresi ile Doğu Anadolu'nun birliği ve bütünlüğü sağlanıyor; bu bölgede oluşturulmak istenen Büyük Ermenistan, Büyük Gürcistan ve Pontus Devletleri projeleri açıkça devredışı bırakılıyor; Doğu Anadolu'nun birliğinin sağlanması, Batı Anadolu'da işgal ordularına karşı daha güçlü biçimde savaşma şansı yaratıyordu.

13

Sivas Kongresi'nin Anlamı Nedir?

I. Dünya Savaşı sonrasında, Anadolu'ya çeşitli işgal güçleri saldırınca, Anadolu halkı da kendi başının çaresine bakabilmek için birçok yerde yerel kongreler düzenliyordu. Her bölge ayrı hareket ettiği için bir bütünlük sağlanamıyor ve düşmana karşı bu nedenle zayıf kalınıyordu. Bir anlamda, Sivas Kongresi'ne kadar geçen zamanı "yerel kongreler iktidarı" biçiminde adlandırmak mümkündür. Sivas Kongresi bu dönemin sona ermesidir, çünkü artık Anadolu'nun her bölgesinden gelen temsilciler ile toplanan Sivas Kongresi, Anadolu'da yeni bir ulusal varlığın oluşturulmasının ilk adımıdır.

Mustafa Kemal'in öncülüğü ile toplanan Sivas Kongresi, ülkedeki yerel kongreler inisiyatifine son vermiştir. Daha önceleri yirmiden fazla, daha sonra da on civarında yerel kongre toplanmasına rağmen, Sivas Kongresi, Anadolu'nun tüm bölgelerinden gelen katılım ile yerelliğin aşılmasında ve ulusallığın örgütlenmesinde önemli bir dönemeç olmuştur. Yerel kongrelerin ulusal arayışları, Sivas Kongresi ile belirli bir çizgide örgütlenmiştir. Yerel kongrelerin getirdiği milis güçleri ve çeteci örgütlenmeden, ulusal bir cephenin oluşturulmasına doğru bir adım atılıyordu. Erzurum Kongresi ara adımından sonra Anadolu'da ilk kez bir ulusal yapılanma Sivas Kongresi ile gerçekleştiriliyordu.

Erzurum Kongresi Bildirisi ile başlayan Sivas Kongresi, bunun maddelerinin tartışmaları ile geçti ve kongre benzer bir bil-

diri yayınlanarak sona erdi. Manda sorunu üzerinde uzun tartışmalar çıkmış ve sonunda kesinlikle reddedilmiştir. Kongre sonunda şu kararlar alınmıştır:

1. Ulusal sınırlar içinde vatan bir bütündür, birbirinden ayrılamaz.
2. Her türlü işgal ve saldırıya karşı ulus direnecek ve kendini koruyacaktır.
3. İstanbul Hükümeti vatanı terk ederse bunun yerine ülkenin bağımsızlığını koruyacak her türlü önlem alınmıştır.
4. Kuvay-ı Milliye ve İrade-i Milliye'yi, tüm ülkede geçerli kılmak esastır.
5. Manda ve himaye kesin olarak kabul edilemez.
6. Ulusal iradeyi temsil etmek üzere Millet Meclisi'nin derhal toplanması zorunludur.
7. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında tüm direnme örgütleri birleştirilmiştir.
8. Kutsal amacı ve genel örgütlenmeyi gerçekleştirmek üzere bir Heyet-i Temsiliye seçilmiştir.

Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar Sivas Kongresi ile pekiştirilip, ulusal düzeyde geçerlilik kazandırılmış ve buradan alınan siyasal destek ile Ankara'da Millet Meclisi'nin toplanması sağlanmıştır. Sivas Kongresi bir anlamda, Erzurum'da sağlanan Doğu Anadolu birliğini Batı Anadolu ile tamamlamış ve Misak-ı Milli sınırları çerçevesinde ulusal kurtuluşa giden yolu kesin olarak açmıştır.

14

Mustafa Kemal Neden Ankara'yı Başkent Seçmiştir?

Kuvay-ı Milliye hareketinin yeni bir başkente gereksinmesi vardı, çünkü bu hareket eskilerinden tamamen bağımsız bir doğrultuda gelişiyordu ve eski akımların baskısından kesinlikle uzak durmak gerekiyordu, çünkü eski akımların ülkeyi kurtaramayacağı ortaya çıkmıştı. Ancak bağımsız bir hareket o dönemin koşullarında başarıya ulaşabilirdi. İşte bu gerçek, Kuvay-ı Milliye hareketini yeni bir başkent aramaya yönlendirmiştir.

Mustafa Kemal, yüzyıllarca imparatorluğa başkentlik yapan İstanbul'dan uzak durmak istiyordu, çünkü İstanbul'daki yerleşik ilişkiler sistemi sermaye ilişkileri çerçevesinde dışa bağımlı bir duruma gelmişti. Bu nedenle, böylesine bir yapı bağımsızlık hareketine itiraz edebilirdi. Ayrıca, çökmüş bulunan imparatorluğun simgesi konumundaki İstanbul'un bir yeniden doğuş hareketine merkezlik yapabilmesi son derece zordu. İstanbul, o dönemde artık geçmişi temsil ediyordu, yeni kurulan devlete geleceğe dönük bir simgesel başkentlik yapabilmesi çok zordu. Bu nedenle, yeni devletin yepyeni bir başkente sahip olması gerekiyordu. Ayrıca, İstanbul basınının Kuvay-ı Milliye hareketine karşı çıkan işbirlikçi tutumu da bu kentin başkent olma şansını azaltıyordu.

Kuvay-ı Milliye hareketi, Trakya ve Anadolu'nun kurtuluşunu hedef seçtiği için, Misak-ı Milli sınırlarına uygun konumda

bir yeni başkentin seçilmesi gerekiyordu. Ülkenin her tarafına eşit uzaklıkta bulunacak ve ülkenin jeopolitik konumuna göre korunması daha kolay olabilecek bir yeni kentin başkent olarak seçilmesi gerekiyordu. Ülkenin herhangi bir sınır köşesinden gelebilecek saldırılara karşı, ülke yönetiminin kendisini toparlayabilecek süreye sahip olabilecek derecede sınıra uzak konumda bir yeni kentin başkent seçilmesi zorunlu görünüyordu.

Mustafa Kemal önce Sivas'ı, daha sonra da Konya ve Kayseri'yi yeni merkez olarak düşünmüştür. Ne var ki, Sivas'ın İstanbul'a uzak kalması, Konya'da eskiden bu yana devam eden bir dinsel yapılanmanın bulunması ve Kayseri'nin ticaretinin gayrimüslimlerin elinde olması, bu kentlerin yeni başkent olarak ilan edilmelerini önlemiştir. Geriye kala kala Orta Anadolu'nun, ticaret yolları üzerinde yer alan; bir oranda, Osmanlı ticaret düzeninde önemli bir konuma sahip olan Ankara kenti, jeopolitik konumunun yardımı ile yeni başkent olarak ilan edilmiştir. Ankara, ülkenin her yönüne eşit uzaklıkta bulunan bir kent konumunda, doğal konumu ile tartışmasız başkent olarak belirlenmiştir. Orta Anadolu'nun merkezi bölgesinde yer alan bu kent, yeni devletin kurulmasıyla beraber, bir yeni devlet merkezi olarak ortaya çıkmıştır. Ankara, geçmişten gelen temiz yapısı ile bir anlamda cumhuriyet döneminin simgesi düzeyine erişmiştir. Anadolu halkı, yeni devleti Ankara ile beraber tanımıştır, çünkü Ankara şirin görünümü ile devlet merkezliği görevini sonuna kadar yerine getirmeye çaba göstermiştir. Genç cumhuriyetin kendisi gibi genç bir başkente sahip olması, gelecek açısından son derece olumlu sonuçlar yaratmıştır.

Sonraki dönemlerde ortaya çıkan gelişmeler de, Ankara'nın başkent seçilmesi kararının ne derece doğru olduğunu göstermiştir. Dört yanı tehlike ile dolu olan bir bölgede, Anadolu'nun ortasındaki Ankara, komşulardan gelen tehditlere uzak ve güvenlikli bir başkent olmuştur.

15

Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Önemi Nedir?

Birinci Büyük Millet Meclisi, yeni devleti kuran ulusal organdır. Kongreler sonrasında ülkenin her tarafına gönderilen genelgeler ile belediyeler, bölgesel Kuvay-ı Milliye Dernekleri aracılığı ile seçilen temsilciler, son Osmanlı Meclisi'nden kopup gelen bazı temsilcilerin de katılmasıyla Ankara'da toplandı. Savaş koşulları içinde yeni başkentte toplanan meclis ilk toplantısında Mustafa Kemal'i başkanlığa seçti. Heyet-i Temsiliye'nin görevi bu noktada sona erdi. Meclisin içinden yeni bir Heyet-i Temsiliye hükümet olarak seçildi ve bunun da başkanlığına Mustafa Kemal getirildi.

Yeni kurulan devletin adı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti idi. Yeni devletin siyasal rejimi henüz tam olarak belirlenmemişti, çünkü savaş koşulları devam ettiği için olağanüstü durum uygulaması sürdürülüyordu. Bu aşamada, kuvvetler ayrılığı değil, güçler birliği sistemi oluşturuldu. Yasama, yürütme ve yargı yetkileri yeni yasalar ve anayasa ile meclisin tüzel kişiliğine verildi. Meclis, Türk ulusunun seçimle gelen tek meşru organı olarak, devlet yönetimi ile ilgili tüm güçleri kendi kişiliğinde barındırıyordu. Böylesine bir birlik, zor dönemin aşılabilmesi için zorunlu görünmüştü.

Meclis başkanı seçilen Mustafa Kemal, aynı zamanda devletin ve hükümetin başkanı da sayılıyordu. Meclis hükümetine bağlı olarak oluşturulan düzenli ordunun başkomutanı da Mus-

tafa Kemal'di, çünkü savaş koşullarında hızlı çalışacak biçimde istikrarlı bir yönetimin sağlanabilmesi için böylesine bir birlik sistemi zorunlu görünüyordu. Birinci Meclis, bir yandan yasama işlerini yerine getirirken, diğer yandan devlet yönetimi ile ilgili konuları kendi içinden seçtiği bakanlar kurulunun çalışmaları doğrultusunda inceliyordu.

Sonraki dönemlerde çok eleştirilen bu durumun Batı anlamında bir demokratik rejim ile ilgili olmadığı açıktır. Ne var ki, I. Dünya Savaşı yenilgisi üzerine bir de Kurtuluş Savaşı vermek zorunda kalan Türk ulusunun, savaş döneminde bir de yeni bir devlet kurmak gibi ağır sorumluluk isteyen bir işi yerine getirebilmesi ancak böylesine olağanüstü bir uygulama ile mümkün görünüyordu. Nitekim "Meclis Hükümeti Sistemi" bu açıdan başarılı olmuş, bir yandan Kurtuluş Savaşı kazanılırken, diğer yandan yeni Türk Devleti fazla gecikmeden kurulmuştur. Siyasal literatürde konvansiyonel yönetim olarak yer alan Meclis Hükümeti sisteminin uygulanışını, Kemalist anlayışın gerçekçi tutumu ile açıklamak mümkündür. Emperyalist ülkelere karşı konulabilmesi için var olan güçlerin birleştirilmesi ve tek elden yönetilmesi, Türk ulusunun geleceği açısından yaşamsal önem taşıyordu.

Çok kısa zamanda, dış dünyanın beklemediği başarıların elde edilmesi, merkezi bir yönetim ile sağlanabilmiştir. Savaş koşullarında, parlamenter rejim ya da demokrasinin kurulamayacağı gerçeği, Meclis Hükümeti sisteminin merkeziyetçiliğini zorunlu kılmıştır. Bunun da yararı, her türlü engellemeye karşı Kuvay-ı Milliye hareketinin başarılı sonuçlar alması sürecinde görülmüştür. Birinci Meclis, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın bütünüyle bir halk hareketi olduğunu açıkça göstermektedir.

16

Kuvay-ı Milliye Nedir?

Osmanlı'dan arta kalan vatan toprakları üzerinde emperyalist ülkelerin yürüttüğü işgalci saldırılara karşı, yavaş yavaş ülkenin her yanında ortaya çıkan ulusal direniş ve ulusal kurtuluş hareketlerinin topluca o dönemdeki adlandırılması, Kuvay-ı Milliye kavramı çerçevesinde yapılıyordu.

Mondros Mütarekesi'nin koşullarına göre düzenli ordunun tasfiye sürecine sokulması karşısında, ülkede var olan yetişmiş insan gücünün seferber olması, ortaya Kuvay-ı Milliye hareketini çıkarmıştır. Emperyalistlerin yok etmeye çalıştığı Türk ordusunu, halk kendi olanakları çerçevesinde yeniden kuruyordu. Vatanın herbir köşesinde ulusal kurtuluş ve bağımsızlık amacıyla yürütülen savaşlar ve toplu direnişler, sürekli olarak Kuvay-ı Milliye kapsamı içinde gelişiyordu. Kuvay-ı Milliye hareketi, Anadolu ve Rumeli halklarının, yabancı işgalcilere karşı silahlı direnişi ve savunması anlamında bütün yurtta kısa zamanda yaygınlık kazandı. Padişahtan yana tutucu kesimler ile Amerikan ve İngiliz mandası gibi yabancı yönetimleri savunan gayrimüslimler, önceleri Kuvay-ı Milliye hareketini içeriden çökertmek istediler, ne var ki bunu başaramayacaklarını anladıkları aşamada, artık Kuvay-ı Milliye hareketine ayakbağı olmaktan çekindiler, bazıları kısa süre içinde başka ülkelere göç ettiler.

Kemalizm, bir akım olarak, Kuvay-ı Milliye hareketinden kaynaklanmıştır. Kemalizm, Batılı emperyalist ülkelerin saldırı-

larına karşı Türk halkının kurtuluşunu, ulusal bağımsızlığını ve çağdaşlaşmasını savunan bir siyasal tutum olarak, Ulusal Kurtuluş Savaşı koşullarında yeşermiş ve gelişmiştir. Amaç, tam bağımsız bir Türkiye Cumhuriyeti kurmak olduğu için, bu hedef doğrultusunda var olan tüm engellerin kaldırılması, öncelikle de ülkedeki işgalci saldırılara son verilmesi, Kemalizm için büyük önem taşıyordu. Mustafa Kemal'in Anadolu halkına sürekli olarak yayınladığı bildirilerle bağımsızlık bilinci aşılanıyor, halis kitleleri bu amaç doğrultusunda yönlendirilmeye çalışılıyordu.

Anadolu'nun çeşitli bölgelerindeki emperyalist işgallere karşı direnişler ve karşı saldırılar başarıya ulaştıkça, Kuvay-ı Milliye hareketi daha da etkinlik kazanıyor ve yeni bir devletin kuruluş yolunu açıyordu. Yüzyıllarca bağımsız yaşamaya alışmış olan Türk ulusunun, 20. yüzyılda emperyalizmin boyunduruğu altına alınma girişimine karşı, bir ulusal tepki olarak gelişen Kuvay-ı Milliye hareketi, aynı zamanda Türklerin uluslaşma sürecine yardımcı olmuştur. Uluslaşma süreçleri bazı ülkelerde ekonomik gelişmeler ve pazar olguları çerçevesinde tamamlanırken, Türk ulusunun Kurtuluş Savaşı'ndan gelen uluslaşma süreci Kuvay-ı Milliye hareketi ile savaş meydanlarında gerçekleşiyordu. Bu yüzden, Türk ulusunun bağımsızlık bilincinin ve kendini savunma eğiliminin yüksek olduğu söylenebilir.

Kuvay-ı Milliye hareketi, Anadolu ve Trakya'da yaşayan, farklı kökenden gelen insanların, bağımsız bir ulus olarak bir arada yaşama iradesini ortaya koymuştur. Günümüzdeki gelişmeler de bunun ne derece önemli olduğunu açıkça göstermektedir.

Türkiye'de Sevr haritasına benzeyen bölücü girişimlerin uzun yıllar sonra sonuçsuz kalması da, Kuvay-ı Milliye hareketinin ne derece sağlam bir ulusal yapı oluşturduğunu göstermektedir.

17

Misak-ı Milli Nedir?

12 Ocak 1920 tarihinde İstanbul'da açılan son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında Mustafa Kemal Paşa'nın istekleri doğrultusunda bir Müdafaa-i Hukuk Grubu kurulamadı, ama ulusalcı üyeler daha sonra Felah-ı Vatan Grubu'nu oluşturdular. Bu grup, Mustafa Kemal Paşa tarafından Sivas'ta hazırlanmış olan Misak-ı Milli Andı metnini meclise getirdi. 28 Ocak 1920'de bu metin meclis tarafından kabul edildi ve 17 Şubat 1920 tarihinde bu karar açıklandı. Bu karara göre, Misak-ı Milli Andı'nın maddeleri şöyledir:

1. İşgal altındaki Arap ülkelerinin geleceği halkın serbest oyu ile belirlenecektir. Bu mütareke sınırları içinde, Türk ve İslam çoğunluğu bulunan kısımların tümü, hiçbir şekilde ayrılık kabul etmez bir bütündür.

2. Halkın oyu ile anavatana katılmış olan Kars, Ardahan ve Batum sancaklarında gerekirse yeniden halkın oyuna başvurulması kabul edilecektir.

3. Türkiye barışına bırakılan Batı Trakya'nın hukuksal durumunun belirlenmesi de halkın tam bir bağımsızlıkla vereceği oya uygun olacaktır.

4. Hilafet merkezi ve Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul kenti ile Marmara Denizi'nin güvenliği her türlü zedelenmeden korunmuş olmalıdır. Bu esas kabul edilmek koşulu ile Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının dünya tica-

ret ve ulaşımına açılması konusunda bizimle diğer bütün ilgili devletlerin birlikte verecekleri karar geçerlidir.

5. İtilaf devletleri ile düşmanları ve bazı ortakları arasında kararlaştırılmış olan anlaşma esasları dahilinde, azınlıkların hakları, komşu ülkelerdeki Müslüman halkın aynı haktan yararlanmaları koşulu ile tarafımızdan kabul ve temin edilecektir.

6. Milli ve ekonomik gelişmemiz imkân dairesine girmek ve daha ileri ve düzenli bir biçimde iş görmeye başarılı olabilmek için, her devlet gibi bizim de gelişmemizin sağlanmasında bağımsızlık ve tam bir özgürlüğe sahip olmamız, yaşam ve var olma ilkesidir. Bu nedenle, adli, mali gelişmemize engel olan sınırlara karşıyız. Payımıza düşecek borçlarımızın ödenmesi koşulları da bu esasa aykırı olmayacaktır.

Padişah ve Osmanlı Hükümeti, meclisin toplanması ile ulusal hareketin ortadan kalkacağını umarken, son Osmanlı Meclisi'nden, Kuvay-ı Milliye hareketini destekleyen ulusal bir andın açıklanması, Mustafa Kemal için önemli bir başarı oldu. Ülkenin giderek kötü bir duruma düştüğünü yerinde belirleyen son Osmanlı Meclisi, Misak-ı Milli Kararı ile Anadolu'da yeşeren Kuvay-ı Milliye hareketini desteklemiş, bütün dünyaya artık meşru yönetimin Anadolu'daki halk hareketinin eline geçtiğini açıklamıştır. Misak-ı Milli Kararı, Kuvay-ı Milliye hareketinin hukuksal dayanağı olmuş ve bir anlamda Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişin hukuksal belgesi olmuştur.

Kemalist hareketin içeriğini belirleyen anahtar kavramlar Kuvay-ı Milliye ve Misak-ı Milli'dir. Türk ulusu ve Türkiye Cumhuriyeti bu iki kavram üzerinde doğmuş ve yükselmiştir.

Kuvay-ı Milliye hareketinin ve Misak-ı Milli Kararı'nın ne derece doğru adımlar olduğu sonraki yıllarda açıkça ortaya çıkmıştır.

18

Mustafa Kemal, TBMM'nin Açılışında Ulusal Politikayı Nasıl Açıkladı?

TBMM'nin açılışından sonra ilk sözü alan Mustafa Kemal, izlenecek politikanın Osmanlı döneminden çok farklı olacağını, Osmanlı siyasetine yeni Türkiye devletinde yer olmadığını açıklamıştır. Daha sonra, çeşitli ulusları ortak ve genel bir ad altında toplamanın ve değişik ulusları eşit haklar ve koşullar altında bir araya getirerek devlet kurmanın aldatmaca olduğunu, hiçbir sınır tanımayarak dünyadaki bütün Türkleri tek bir bayrak altında birleştirmenin ulaşılamayacak bir amaç olduğunu, bu amaç yüzünden yüzyıllarca birçok savaş olduğunu ve çok kanlı olaylar yaşandığını belirterek, Panislamizm ve Panturanizm politikalarının başarıya ulaşamayacağını açıkça vurgulamıştır.

Daha sonra da şu sözleri dile getirmiştir:

"Bizim açıklık ve uygulanabilirlik gördüğümüz siyasal yöntem, ulusal politikadır. Dünyanın bugünkü koşulları ve yüzyılların, kafalarda ve karakterlerde yerleştirdiği gerçekler karşısında düşçü olmak kadar büyük hata olamaz. Tarihin dediği budur. Bilimin ve aklın, mantığın dediği bu yöndedir. Ulusumuzun güçlü, mutlu ve sağlam bir düzen içinde yaşayabilmesi için devletin bütünüyle ulusal bir politika gütmesi ve bunun örgütlerimize tam uyumlu ve dayalı olması gerekir. Ulusal politika ile şunu anlatmak istiyorum: Ulusal sınırlarımız içinde her şeyden önce kendi gücümüze dayanarak varlığımızı koruyup ulusun ve yurdun mut-

luluğuna ve bayındırlığına çalışmak, gelişigüzel ulaşılamayacak istekler peşinde ulusu uğraştırmamak ve zarara sokmamak, uygarlık dünyasının uygarca ve insanca davranışını ve karşılıklı dostluğunu beklemektir."

Ulus ve devlet olarak yaşanılan acı gerçeklerin ve geçmişin, genel anlamda bir değerlendirmesi olan bu konuşma, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışında, hem meclis üyelerine, hem Türk halkına hem de dünya kamuoyuna, yeni Türk devletinin izleyeceği, ulusal, barışçı ve gerçekçi bir politikanın açıklanması anlamına geliyordu. Bu konuşma ile yeni Türk devletinin izleyeceği politikanın genel doğruları ortaya çıkıyor ve bu doğrultuda, ilgili kesimlere mesaj veriliyordu. Meclisi toplayana kadar çok fazla konuşmayan Mustafa Kemal, Anadolu halkının birleşmesiyle meydana gelen bu yasama organının açılışını fırsat bilerek, izlenecek Kemalist yaklaşımı açıklıyordu. Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgede birçok siyasal oluşum gündeme getirilirken, devletin çekirdeğini oluşturacak meclisin açılışında, ulusal bir yol izleneceğinin ve ulusal bir devlet kurulacağının açıklanması her bakımdan önem taşıyordu.

TBMM'nin açılışında ulusal rotayı çizen Mustafa Kemal, daha sonra bu hedefin izleyicisi ve öncüsü olarak siyasal eyleme geçiyordu.

Ulusal yol, Türk ulusunun çağdaş, ulusal ve üniter bir devlet yapısına sahip olmasını hedefliyordu.

19

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda Nasıl Bir Yol İzlendi?

Mustafa Kemal, askerlikten geldiği için, askeri savaşı da yönlendirmek istiyordu. Meclis başkanlığına seçildikten ve devletin biçimini bir Meclis Hükümeti sistemine oturttuktan sonra, devletin kuruluşunu, yönetimini ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı tek elden yürütmeye önem verdi, çünkü savaş koşullarında, üst yönetimin içinde çıkabilecek en küçük bir anlaşmazlığın, kısa zamanda çok büyük sorunlar çıkaracağını görüyordu. Meclis başkanı olarak, yeni anayasaya göre hem devletin hem de meclisin içinden seçilen hükümetin başkanı idi. Bu duruma ek olarak, yeni oluşturulan düzenli ulusal ordunun başkomutanlığını da üzerine aldı. Böylece devlet, hükümet, meclis ve ordu arasındaki bağlantıyı kendi kişiliğinde birleştiriyor, acele hareket etme ve zaman kazanma şanslarını yakalayabiliyordu. Onun bu tutumu, bazı meclis üyeleri tarafından eleştirilmiştir ama Ulusal Kurtuluş Savaşı da bu yöntemle kısa zamanda başarıya ulaştırılmıştır.

Osmanlı'nın son döneminde savaşlardan geçerek yetişen Mustafa Kemal, I. Dünya Savaşı cephelerinde askerliğin uygulamasını iyi öğrenmişti. O, Hitler gibi askerlikten gelmeyen bir devlet adamının yanlışını yapmadı ve birkaç cephede birden savaşa girmedi, çünkü bir asker olarak, birkaç cephede savaşan bir ordunun sonunda yenik düşeceğini iyi biliyordu. Dört bir yanından Batı'nın emperyalist devletlerinin işgalleri ile karşılaşan

Kuvay-ı Milliye yönetimi, önceliği doğu cephesine verdi. Burada, işgale kalkışan ve Büyük Ermenistan ile Büyük Gürcistan ütopyalarını gerçekleştirmeye çalışan Ermeni ve Gürcü orduları yenildi ve Türkiye Devleti'nin ilk antlaşmaları bu iki küçük devletle imzalanarak, doğu sınırları güvence altına alındı. Daha sonraları imzalanan Moskova Antlaşması ile Rusya da, bu komşu ülkelerle yapılan antlaşmaları benimsedi.

İkinci olarak, güneydoğu ve güney cephelerindeki savaşlarda direnen Antep, Maraş ve Urfa kentlerine destek verildi, gönderilen askeri birliklerle bu bölgelerdeki askeri işgaller kaldırıldı, Fransız ordusu Suriye'ye çekilmek zorunda kaldı. İngiliz ve Fransız birlikleri, Ankara'ya doğru bir saldırıda güneyden kalkıştıkları noktada Türk ordusu onların önünü Pozantı'da kesti, yapılan savaşı Türkler kazandı ve işgalci birlikler geri püskürtüldü. Fransızlarla antlaşma yapılarak işgalci Batı devletlerinin bölünmesi sağlandı. Doğu ve güney cepheleri temizlendikten sonra, en büyük işgalci güç olan Yunan ordusuna karşı, batı cephesinde savaş başlatıldı. Bazı savaşlardan sonra, başlatılan Büyük Taarruz ile Yunan askerleri yenildi ve Akdeniz'e döküldüler. Böylece, cephelerin sıra ile gerçekleştirilmesi, bütün yurdun daha gerçekçi bir strateji ile kurtulmasını sağlamıştır. Düşmanları teker teker yenmenin gerçekçiliği, Kuvay-ı Milliye'yi kısa yoldan sonuca götürmüştür.

Aşama aşama gerçekleştirilen Ulusal Kurtuluş Savaşı, ülkenin kıt olanakları ve olumsuz koşullarına rağmen, Kuvay-ı Milliye hareketinin daha güçlü bir savaş stratejisini uygulama şansını yaratmıştır. Yeni kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti, ulusal kurtuluşun adım adım zafere ulaşması ile gerçeklik kazanmaya başlıyordu. Sonraki dönemde karşılaşılan siyasal sorunlar, düzenli ve istikrarlı bir yol izlenerek aşılmıştır.

20

Kuvay-ı Milliye'nin Reddettiği Sevr Antlaşması Ne Getiriyordu?

I. Dünya Savaşı'ndan sonra, yenik düşen ülkelere teker teker barış antlaşmaları imzalatılırken, Osmanlı Devleti'nin payına da Sevr Antlaşması düşüyordu. 433 maddelik antlaşmanın en önemli 10 maddesi şunlardır:

1. Azınlıkların hakları gözetilmezse, İstanbul Türklerden alınacaktır.
2. Boğazlar, uluslararası bir komisyon tarafından denetlenecektir.
3. İngiltere, Fransa ve İtalya temsilcilikleri, Fırat Nehri'nin doğusunda bir Ermenistan, güney kısmında ise bir Kürdistan devleti kurulması ile ilgili hazırlıkları tamamlayacaklar ve üç ay içinde bu devletler ilan edilecektir.
4. Sınırlarını Amerikan Başkanı Wilson'un çizeceği Ermenistan'ı Türkiye hemen bağımsız bir devlet olarak tanıyacaktır.
5. Sınırları Batılı devletler tarafından çizilecek olan İzmir bölgesinin egemenlik hakkı Yunanistan'a bırakılacaktır.
6. Osmanlı ordusu tümüyle dağıtılacak ve geriye ancak 50. bin kişilik asker ve jandarma gücü bırakılacaktır.
7. Türkiye'nin kaynaklarının yeterli olmaması nedeniyle, oluşturulacak mali komisyonun denetimi altında, Osmanlı Devleti savaş tazminatı ödeyecektir.

8. Türkiye'de yaşayan her topluluk, dil, din ve mezhep özgürlüğüne sahip olacak, gayrimüslim azınlıklar özgürce her derecede okul açabileceklerdir.

9. Osmanlı Devleti, bütün yabancı devletlerin bilim adamlarına, ülkenin her köşesinde, arkeolojik kazı izni verecektir.

10. Suriye, Fransızlara bırakılacak, Batı Ege adaları Yunanistan'a verilecektir.

Ana maddeleri yukarıda belirlenen Sevr Antlaşması, aslında Osmanlı Devleti'nin bitişinin, tümüyle teslim alınışının uluslararası belgesi olarak hazırlanıyordu. İmparatorluktan geri kalan son bölgelerdeki Türk varlığına son vermeyi amaçlayan bu belge, yeni etnik ve dinsel kimliklerin bu bölgelerde devlet kurmasını gerçekleştirmeye çalışıyor ve Türklerin Osmanlı İmparatorluğu gibi güçlü bir devleti bu bölgede oluşturmamaları için her türlü önlemi getiriyordu. Küçük Asya adını taktıkları Anadolu'da başka ulusları ve devletleri görmek isteyen Batı emperyalizmi bunu gerçekleştirebilmenin çabası içinde, en ağır hükümleri, bitmiş tükenmiş olan Osmanlı Devleti'ne zorla dayatıyordu.

İşte, Kuvay-ı Milliye hareketi ve Ulusal Kurtuluş Savaşı, Osmanlı'dan arta kalan bölgelerde yaşayan Türk ve Müslüman halkın, Sevr Antlaşması'na karşı çıkışıdır. İşgal güçleri ile Sevr'i gerçekleştirmeye çalışan Batılı emperyalistler, karşılarında önce Türk halkını, daha sonra da Türk ordusunu görünce, düşledikleri düzeni kuramayacaklarını anlayarak geri çekildiler.

Ne var ki, Türkiye'ye Batılı ülkeler sürekli olarak Sevr gözlüğü ile bakmaya devam ettiler, ellerine fırsat geçince yeniden Sevr'i gündeme getirdiler. Sonra da Türk ordusunu görünce, düşledikleri düzeni kuramayacaklarını anlayarak geri çekildiler.

21

Türkiye, İlk Olarak Neden Rusya ile Anlaşma Yolunu Seçti?

Kurtuluş Savaşı sırasında, Rusya'da da büyük bir dönüşüm gerçekleşiyordu. Çarlık rejiminin düşmesinden sonra ortaya çıkan kaos, sosyalist bir devrim ile sonuçlanınca, Sovyetler Birliği kurulmuştu. Sosyalist rejim de tıpkı Kemalist rejim gibi Batılı ülkelerin emperyalist politikaları ile uğraşıyordu. Bu nedenle, Türkiye ve Sovyet Rusya arasında, emperyalizme karşı olmak gibi bir ortak durum vardı. İşte bu ortak durum nedeniyle, I. İnönü Zaferi'nin hemen arkasından, 16 Mart 1921 tarihinde Moskova'da Rusya ile bir barış antlaşması imzalandı. Antlaşma, esas olarak şu maddeleri kapsamaktadır:

1. Her iki devlet birbirlerini resmen kabul edeceklerdi.
2. İki tarafın birisinin tanımadığı devletlerarası antlaşmayı diğeri de tanımayacaktır.
3. Boğazlar ile ilgili rejimin belirlenmesi, daha sonra toplanacak bir konferansa bırakılacaktır.
4. "Türkiye" terimi, yalnızca Misak-ı Milli Kararı ile çizilen sınırların içinde kalan bölgeleri kapsamaktadır.
5. Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusyası arasında imzalanan antlaşmalar geçersizdir.
6. Sovyet Rusya Hükümeti, kapitülasyonların her ülkenin özgürce gelişmesini ve egemenlik haklarını engellediği-

ni kabul ederek, bunlara dayalı yetkilerin kullanılmasını geçersiz sayar.

7. Her iki taraf, kendi toprakları üzerinde diğer tarafın rejimini yıkmaya dönük örgütlenmelere izin vermeyecektir.

8. Her iki taraf da aralarındaki ilişkileri geliştirmek için mali ve ekonomik antlaşmalar yapacaktır.

9. Her iki taraf, savaşta tutsak aldıkları askerleri birbirlerine iade edecektir.

10. Türkiye'nin Gürcistan ve Ermenistan ile imzaladığı sınır antlaşmalarını Sovyet Rusya kabul edecektir.

Batı'nın emperyalist ülkelerine karşı topyekûn bir kurtuluş savaşı yürütmekte olan genç Türkiye Devleti, en büyük komşusu olan Rusya ile antlaşma imzalayarak, hem kendisini bu büyük ülkeye devlet olarak kabul ettiriyordu, hem de gelecekte işbirliği yollarını aralayarak, emperyalist Batı'ya karşı uluslararası bir destek yaratıyordu. Rusya ile yakınlaşma, Türkiye'yi işgal etmek ve daha sonra da yok etmek isteyen Batılı devletlerin toparlanmalarına neden oldu ve bu aşamadan sonra Batılı devletler, Türkiye ile anlaşmayı da bir seçenek olarak düşünmeye başladılar. Kendisini Rusya gibi büyük bir devlete kabul ettiren rejimin tanınması düşüncesi giderek ağırlık kazandı.

Batılı ülkeler, Anadolu'da Sevr Antlaşması doğrultusunda küçük devletler görmek isterlerken, yeni Türk devleti, Sovyet Rusya gibi büyük bir devlete Misak-ı Milli sınırları içindeki büyük siyasal yapısını onaylatarak bu uluslararası oyunu bozuyordu. Daha sonraki yıllarda da, Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikası Batı Bloku ve Sovyetler Birliği dengesi çerçevesinde geliştirilmiştir. Rusya Doğu'nun temsilcisi olarak her zaman Batı emperyalizmini dengelemiştir.

III

Devlet Kuruluşunda Kemalizm

22

Meclis İktidarı Ne Anlama Geliyordu?

Halk temsilcilerinden oluşan meclise dayanarak yeni devletin kurulması, aslında bir halk devletinin planlandığını gösteriyordu. Çeşitli konuşmalarında bunu dile getiren Mustafa Kemal, ordudan istifa ederek halkın içine girdiği gibi, gene halkın içinden gelen temsilcilerle doğrudan bir halk meclisi oluşturmak istiyordu. Hiçbir şeyin olmadığı bir ülkede her şeyi yaratacak olan devletin oluşturulması son derece önem taşıyordu.

Farklı etnik ve kültürel kökenlerden gelen insanlarla yeni bir halk ya da ulus yaratmak çok da kolay bir iş değildi. Meclise her kesimin temsilcileri çağırılarak büyük bir toplumsal kaynaşma yaratılmak istenmiş ve bu yoldan uluslaşma süreci başlatılmıştır. Uluslaşma ile aynı zamanda merkezileşme eğilimi örgütlenmiştir, çünkü Batı standartlarına göre büyük bir ülke olan Türkiye'nin yönetilebilmesi için merkezi bir iktidara gereksinme vardı. Güçlü bir devletin ancak güçlü bir merkezi otorite ile mümkün olabileceğini yerinde gören Mustafa Kemal, Meclis Hükümeti sistemini benimseyerek yeni başkentteki merkezileşme eğiliminin güçlenmesine yardımcı olmuştur. Amasya Genelgesi ile önerilen tek ve merkezi gücün gerçekleştirilebilmesi için yoğun çaba gösteriliyordu. Ülkede var olan eski örgütsel yapılanmaların ve yeni yeni baş gösteren farklı eğilimlerdeki yapılanmaların devredışı bırakılabilmeleri için merkezileşmeye öncelik verilmesi gerekiyordu. Meclisin çalışmaya başlaması ve yasama işlevinin yerine getirilmesiyle beraber, ülkede üçüncü

bir eğilim olarak hukukileşme de başladı. Bazı hukuk dışı olayların ortaya çıkmasına rağmen, Mustafa Kemal'in önderliğindeki Kuvay-ı Milliye hareketi, yeni meclis ile beraber ülkede bir hukuk düzeninin kurulmasına ve hukukileşme eğiliminin gelişmesine yardımcı olmuşlardır. Kurtuluş Savaşı'nın aslında Türk ulusunun kendini savunma hukukunun sonucu olduğuna inanan Kuvay-ı Milliyecilerin kurdukları örgütlere Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri adını vermeleri de, ülkede yeni bir hukuk arayışı olduğunu açıkça gösteriyordu. Derneklerin birleşmesi ile ortaya çıkan büyük örgütün adında da savunma hukukunu tanımlayan Müdafaa-i Hukuk kavramı bulunuyordu. İşte bu hukuk arayışı, meclisin çalışmaya başlaması ile beraber, gerçekleşme sürecine giriyor ve ülkede yeni bir hukuk düzeninin temelleri atılıyordu.

Yeni devletin kurumsallaşması içinde, yeni yeni organlar oluşturuluyor ve kısa süre içinde, çağdaş bir devlet yapılanmasının kurumsal temelleri atılıyordu. Meclis iktidarı sayesinde atılan bu adımlar birbirini izledikçe, Anadolu'nun ortalarında yeni Türk devleti çağdaş yapısı ile gün ışığına çıkıyordu. Batı ülkelerinde var olan tüm çağdaş kurumlar ve organlar zaman içinde Türkiye'de de oluşturularak, çağdaş uygarlığa doğru açılım yapılmıştır.

Tek adamın iradesine dayanan Osmanlı monarşisinden çağdaş demokratik cumhuriyet rejimine geçilmesi hedeflenirken en uygun yol olarak halkını temsilcilerinden oluşan meclise siyasal iktidar bırakılıyordu. Egemenliğin kayıtsız şartsız Türk ulusunda olduğunun benimsenmesi, yeni kurulan devletin dayandığı temel hukuk normunu gösteriyordu. Meclis iktidarı, bu aşamada bütünüyle bir halk egemenliği yönetimini yansıtıyordu.

23

1921 Anayasası ile Nasıl Bir Devlet Kuruluyordu?

1921 Anayasası'nın önemli maddeleri şunlardır:

1. Egemenlik, kayıtsız şartsız ulusundur.
2. Yasama yetkisi ve yürütme gücü Büyük Millet Meclisi'nde toplanır.
3. Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi'nce yönetilir ve hükümeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti adını alır.
4. Büyük Millet Meclisi, iller halkınca seçilen üyelerden kurulur.
5. Meclis seçimleri iki yılda bir yapılır, meclis üyeleri kendilerini seçen ilin değil, tüm ulusun vekilleri olarak görev yaparlar.
6. Büyük Millet Meclisi genel kurulu, kasım ayı başında kendiliğinden toplanır.
7. Yasaların konulması, değiştirilmesi, antlaşmaların yapılması, barış ve savaş kararlarının verilmesi, Büyük Millet Meclisi'nin yetkisi içindedir.
8. Büyük Millet Meclisi, kendi içinden seçtiği bakanlar kurulu aracılığı ile ülkeyi yönetir.

9. Büyük Millet Meclisi Başkanı, meclisin kendi içinden seçtiği bakanlar kurulunun da başkanıdır.

10. Osmanlı döneminde çıkmış olan Kanun-i Esasi'nin bu anayasa ile çelişmeyen hükümleri geçerlidir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, egemenliğin kaynağının halk olduğunu bu anayasa ile ilan etmektedir. Devleti oluşturan meclis, halk temsilcilerinden oluşmakta ve halk adına ülkeyi ve devleti yönetmektedir. Böylece 600 yılı aşkın bir süredir devam eden tek kişi iradesi, yani padişah gücüne dayalı devlet tipi ortadan kalkıyor ve ulusal devlet tipi halk egemenliğine dayalı biçimde getiriliyordu.

Savaş koşulları altında çıkartılan bu yeni anayasa, yeni Türk devletinin ana karakterini belirtiyor, ama detaylara girmiyordu. Siyasal rejimin ne olacağı bu anayasada tam olarak belirlenmemişti, çünkü savaş sonrası ortam için yeni siyasal rejimi belirlemek erkendi. Savaş devam ederken, ancak bir devletin varlığı için yaşamsal öneme sahip olan konuların belirlenmesi gerekiyordu. İlk anayasada bu gereksinme karşılanmaya çalışılmış, gerisi ise daha sonraya bırakılmıştır.

1921 Anayasası ile getirilen genel çerçeve, Kemalizmin devlet ve siyasal rejim anlayışının belirlenmesi açısından önemli bir göstergedir. Anayasa maddelerine bakarak, Kemalizmin devlet ve rejim anlayışı ile ilgili bir genel değerlendirme yapılabilir. Bu Anayasa, Kemalist modelin hukuksal yapıya kavuşmasının belgeselidir. Ulusal ve üniter devlet yapısının demokratik cumhuriyet ile birleşen özü bu anayasada açıkça ortaya konulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk ilkelerinden kaynaklanan siyasal modelinin hukuk yapısı bu anayasa ile uygulama alanına getiriliyordu.

24

Mudanya Ateşkesi Neler Getiriyordu?

Mondros Ateşkesi ile I. Dünya Savaşı'nın galipleri, Anadolu'yu işgale başlıyorlardı. Türk ulusu buna karşı çıkınca, Ulusal Kurtuluş Savaşı gündeme geliyor ve sonunda Türkler bu savaşı kazanınca, ateşkes antlaşması Mudanya'da yapılıyordu. 3 Ekim 1922'de başlayan görüşmeler, 11 Ekim 1922'de bitti ve ateşkes ilan edildi.

Türk temsilcisi **İsmet İnönü,** işgalci güçlerin tümüyle geri çekilmelerini, Trakya'nın boşaltılmasını talep edince, İngiliz ve Yunan temsilcileri bu isteklere karşı çıktılar. Ortaya bir anlaşmazlık çıkınca, İngiltere ile Çanakkale'de yeniden savaş durumu belirdi. Fransa'nın girişimleriyle sorun çözüldü ve savaş yaratacak anlaşmazlığa son verildi.

Mudanya Ateşkesi'nin hükümleri şunlardır:

1. Sözleşmenin yürürlüğe girmesi üzerine Türk-Yunan Silahlı Kuvvetleri arasındaki çatışmalar sona erecektir.
2. Bu sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonra Yunan güçleri Ege ağzından Meriç Irmağı'nın sol kıyısının gerisine kadar çekileceklerdir.
3. Barış yapılana kadar her türlü karışıklığın önlenebilmesi için Karaağaç dahil olmak üzere Meriç'in sağ kıyısında itilaf devletlerince saptanacak yerlere itilaf devletlerinin askerleri yerleştirilecektir.

4. Doğu Trakya'nın Yunan askerleri tarafından boşaltılmasına bu ateşkesin yürürlüğe girişinden itibaren başlanacak ve iki hafta içinde boşaltma tamamlanacaktır.

5. Jandarma dahil olmak üzere, Yunan mülki memurları ivedi biçimde çekilecek ve çekildikleri yerleri itilaf devletlerinin temsilcilerine, onlar da hemen TBMM memurlarına terk edeceklerdir.

6. TBMM Hükümeti'ne devredilen yerlerin güvenliği için ulusal jandarma birlikleri gönderilecektir. Barış antlaşması yapılana kadar, TBMM Hükümeti Doğu Trakya'ya asker göndermeyecektir.

7. İtilaf devletleri askerleri, barış yapılana kadar bulundukları yerlerde kalacaklardır.

8. Ateşkes antlaşması 15 Ekim 1922'de yürürlüğe girecektir.

Mudanya Ateşkesi ile Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın askeri dönemi tamamlanmış ve devlet kurma dönemi başlamıştır. Bu ateşkes antlaşması, iki tarafın da dikkatli davranması ile yeni bir çatışmayı önlemiş ve barışa giden yolu açmıştır. Amerikan tarihçisi **Arnold Toynbee**'ye göre "Mudanya Sözleşmesi, Kemalistlerin baskısı altında müttefiklerin teslim olmalarını simgeleyen bir belgedir." Kemalist hareket, bu aşamadan sonra daha da hızlanarak yeni bir toplum ve devlet oluşturabilmek üzere eyleme geçmiştir.

Mudanya Ateşkesi ile Sevr yırtılırken, Lozan'a giden yol açılıyordu. Mudanya Ateşkesi, aynı zamanda Mondros sözleşmesinin de ortadan kalkmasını sağlıyordu.

25

Lozan Antlaşması Neler Getiriyordu?

Lozan, Türk devletinin, çağdaş dünya tarafından tanınmasının belgesidir. Batı'nın önde gelen devletlerine karşı bir kurtuluş savaşı veren yeni Türkiye Devleti'nin kuruluşunun ve varlığının bir uluslararası antlaşma ile tanınması gerekiyordu. Başta İngiltere olmak üzere, Batılı devletler bir türlü yeni Türk devletini tanımaya yanaşmıyorlardı, çünkü bu bölgede hâlâ Sevr Antlaşması'nın hükümleri doğrultusunda parçalanmış, küçük küçük devletlere bölünmüş bir yapılanmanın arayışı içinde idiler. Mustafa Kemal ise bu duruma kesinlikle karşı çıkarak, Kurtuluş Savaşı sonrası dönemde yeni devletin, halkın genel iradesi doğrultusunda ortaya çıkan bağımsızlıkçı siyasal yapılanmasının, Batılı devletlere kabul ettirilmesine öncelik veriyordu. Bu doğrultuda yürütülen temaslar sonucunda 1922-23 yılları arasında Lozan Konferansı iki bölüm halinde toplandı. İngiltere'nin aşırı istekleri ve uzlaşmaz tutumu yüzünden bir ara kesilen konferans, daha sonra yeniden toplanarak 24 Temmuz 1923 tarihinde kararlarını açıkladı.

İlk bölümde toprak ve sınır sorunları görüşüldü. Türkiye, Misak-ı Milli sınırlarını kabul ettirmeye çalıştı. İngiltere, petrol bölgelerine karşı çıktı. Türkiye, kararlı biçimde, toprakları üzerinde Ermenistan ve Kürdistan devletlerine karşı çıktı ve bunu kabul ettirdi. Doğu sınırı, daha önce imzalanan antlaşmalar doğrultusunda belirlendi.

İkinci olarak, Azınlıklar Sorunu ele alındı. Türkler ve Rumlar arasında mübadele kabul edildi. Batı Trakya ve İstanbul bölgelerinde ise karşılıklı olarak azınlık bulundurulması benimsendi. Ülkede yaşayan tüm Türk ve Müslümanlar eşit vatandaş olarak benimsendi, yalnızca gayrimüslimler azınlık olarak kabul edildi ve hakları tanındı. Kaçan azınlıkların yerlerine dönmeleri benimsenmedi.

Boğazlar Sorunu, üçüncü aşamada ele alındı. Milletler Cemiyeti başkanlığında bir komisyon kurulması ve daha sonra bir uluslararası konferans toplanması kabul edildi. Rusya ve İngiltere arasındaki çekişmede, savaş ve barış dönemleri ile Türkiye'nin savaşa katılması ya da tarafsız kalması gibi durumlar ayrı ayrı düzenlendi.

Son bölümde ise, Osmanlı'nın Batılı ülkelere olan borçları ele alındı. Batılılar, Türkiye Devleti'ni Osmanlı'nın bu alandaki varisi olarak görüyorlar ve tüm borçlarının ödenmesini istiyorlardı. Düyun-u Umumiye İdaresi kurularak, bu yoldan tüm borçların ödenmesi ilkesi kabul edildi. Türkiye buna uyarak, kendi payına düşen tüm Osmanlı borçlarını ödedi. Kemalist yönetim bu ödünleri vererek tüm dünyaya bağımsız Türkiye Devleti'ni kabul ettiriyor ve bu yoldan geri dönmüyordu. Lozan, Kemalizmin en önemli başarılarından birisidir.

Lozan Antlaşması, Sevr'in ortadan kaldırılmasını sağlıyor ve Misak-ı Milli ile belirlenen vatanın bölünmesinin önüne geçiyordu. Türkiye Cumhuriyeti'ni çağdaş dünyanın eşit bir üye olarak kabul etmesi Lozan ile gerçekleşiyordu. Lozan'da imzalanan belge, Türkiye Cumhuriyeti'nin uygar dünya tarafından onay antlaşmasıdır.

26

Kemalist Yapılanmada Önderliğin Rolü Nedir?

Kemalizmin başarıya ulaşmasının ana nedenlerinden birisi, belki de en önemlisi "önderlik" unsurunun tam anlamıyla yerine getirilmiş olmasıdır. Çok büyük zorluklar altında, bir kurtuluş savaşı verilmesi ve savaş içinde devlet kurularak halk iradesinden ortaya çıkmış olan yeni devletin tüm dünyaya kabul ettirilmesinde, Mustafa Kemal'in büyük önderliğinin olumlu kalkılan bulunmaktadır. Tüm engellere ve zorluklara karşılık, başlayan mücadelenin kesintisiz sürmesi ve ana hedefine ulaşmasında, istikrarlı gelişmeyi kesintisiz önderlik sağlamıştır.

Çokuluslu imparatorluğun tasfiyesi sürecinde, yeni bir ulus yaratmak üzere yola çıkan Mustafa Kemal, bu doğrultuda ulusal önderliği benimsemişti. Tüm girişimlerinde yeni ve çağdaş bir ulus yaratmanın heyecanı ve kararlılığı görülmektedir. Bunun da ancak tam bağımsız bir siyasal yapılanma ile mümkün olabileceğini görüyor ve bu doğrultuda, arkasındaki halk kitlelerini eyleme geçiriyordu.

İmparatorluk döneminin kalıntıları, eski İttihatçılar, Batılı devletlere bağımlı hareket eden mandacıların çeşitli girişimlerine karşılık başlamış olan ulusal kurtuluş hareketi kesintisiz olarak devam etmiştir. İşi suikas teşebbüslerine kadar götüren Kemalizm karşıtı bu kesimlerin girişimlerine karşılık Mustafa Kemal, kararlı önderliğini sürdürmüş ve kendi yoluna çıkan tüm engelleri bertaraf etmesini bilmiştir.

Ülkenin darboğaza girmesi, vatanın işgali, bir ulusal öndere büyük gereksinme yaratmış ve Türk ulusu da içinden bir Mustafa Kemal çıkartarak bu olumsuz dönemeci aşabilmiştir. Samsun'a çıkış ile başlayan süreç ve Erzurum Kongresi'nde seçilen Heyet-i Temsiliye'nin başkanlığına Mustafa Kemal'in seçimi ile Kemalist hareketin önderlik olgusu başlamış ve hedefe ulaşana kadar sürmüştür. Daha önceki büyük savaşlardan gelen karizmatik kişiliği ile işe başlayan Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'nı başarıyla sonuçlandırarak tam bir karizmatik önderliğe sahip olmuş ve bunu daha sonraki 15 yıllık cumhurbaşkanlığı döneminde de sürdürmüştür.

Bazı araştırmacılarca "tek adam" olarak da nitelenen Kemalist önderlik olgusu, siyasal bilim açısından da karizmatik önderliğin başlıca örneklerinden birisini oluşturmaktadır. Kazanılması mümkün olmayan zaferlerin elde edilmesinde, böylesine bir karizmatik önderliğe sahip olmak, Kemalist hareketin önde gelen şanslarından birisi olmuştur.

Kemalist önderliğin önemli bir katkısı da, ulusal stratejinin belirlenmesinde ortaya çıkmaktadır. Askerlikten gelmek de, Mustafa Kemal'in önemli bir avantajı olmuş ve bunu ulusal önderliğin yaşama geçirilişinde olumlu yönleri ile kullanmasını bilmiştir. Kemalist hareket, dünya siyaset literatürüne önemli bir karizmatik önderlik örneği kazandırmıştır.

Günümüzde Kemalist hareketin anti-demokratlıkla eleştirilmesinin nedeni, her türlü olumsuz koşula rağmen önderliğin istikrarlı biçimde sürdürülmesidir. Bunu da demokrasi ile değil, ama ülkenin ve ulusun kurtuluşu ile değerlendirmek gerekir. Demokrasi gerekçeli olarak öne sürülen kasıtlı karşı çıkışların, önderliğin rolünü azaltmaması gerekir.

27

Kurtuluş Sonrası Dönüşümün Dinamikleri Nelerdir?

Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında bile Kemalist hareket bir savaş demokrasisi yürütmeye çalışmıştır. Yerel kongrelerden sonra bir ulusal meclisin oluşturulması, savaş koşullarında bile demokrasi arayışının açık bir göstergesidir. Çeşitli kesimlerin katıldığı mozaik görünümlü meclis, büyük dönüşümü sağlayan birçok dinamiği içinde barındırıyordu. Bir anlamda yeni devlet tüm unsurların katılımı ile demokratik bir yöntemle kuruluyordu. Otorite yokluğunun getirdiği, unsurlar arası çatışma ise Kemalist hareketin başarılı önderlik unsuru ile aşılıyordu. Yeni Türkiye Cumhuriyeti, bazı çevrelerin öne sürdüğü gibi, yukarıdan aşağıya değil, ama aşağıdan yukarıya doğru kuruluyordu. Devletin kuruluşu meclis ile beraber yapıldığı için, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun militarist değil, sivil ve demokratik bir karakterde olduğu söylenebilir.

Emperyalizme karşı yürütülen bağımsızlık savaşı, 20. yüzyıla damgasını vuran ulusal yapılanmalara öncülük etmiştir. Kemalist hareketi kendisine örnek alan birçok Asya ve Afrika ulusu, emperyalizme karşı ulusal kurtuluş savaşı yürütmüşler ve sonunda Kemalist Türkiye gibi kendi ulusal devletlerini kurmuşlardır. Batı'nın "Doğu Sorunu" olarak gördüğü bölgede tam bağımsız bir yeni devletin yapılanması, tarihin önemli bir dönüm noktasında gerçekleşiyordu. Türk ulusunun haklı taleplerini, Lozan Antlaşması ile başarıya ulaştırarak hedefine varan Kemalist

hareket, tarihin dönüşüm dinamiklerine uygun biçimde davranıyordu. Tarihin getirdiği birikim, siyasal ortamın kendine özgü koşulları ile birleşince, Kemalizmin özgün konumu belirginlik kazanmaktadır. Osmanlı'nın son döneminde hareketlenen ekonomik yaşamın getirdiği burjuvalaşma süreci, beraberinde hem ulusal devletin kuruluşunu hem de demokratik rejime geçilmesini getiriyordu. Artık, ortaçağ kalıntısı bir kırsal yapıya sahip, yarı sömürge tipi bir devlet yapısı ile hareket edilemezdi. İmparatorluğun dağılmasından sonra göçlerle gelen yeni nüfus da daha türdeş bir toplum yapısı yarattığı için, ülkede bir ulus devlet yaratmanın sosyal ve ekonomik koşulları tamamlanmış bulunuyordu.

Ayrıca Osmanlı'nın son dönemlerinde Batı'dan gelen düşünce akımlarının etkileri ile ülkede Avrupa tipi bir ulusal devlet yaratmanın düşünsel ortamı da hazırlanmıştı. Mustafa Kemal, araştırıcı kişiliği ile bu düşünsel birikimi kendi önderliğine taşımıştır. Daha önce ilan edilmiş olan Meşrutiyet dönemlerinin getirdikleri de Cumhuriyet'in kuruluşunda önemli bir zemin hazırlamıştır. Ülkede uluslaşma süreci ile siyasallaşma olgusu da atbaşı gelişmiştir. Tarihin belirli bir döneminde ortaya çıkan ulusal bir kahraman, kendi döneminin dinamiklerinden yararlanarak ilk ulusal kurtuluş savaşını gerçekleştirmiş ve ulusal devletini kurmuştur.

Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrası ulus devletin kuruluş aşaması olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında yepyeni bir ulus ve ülke yaratmanın heyecanı içinde devrimci adımlar atılmış ve az zamanda çok büyük işler başarılarak, eski Osmanlı bölgesinin merkezinde çağdaş ve modern bir devlet yaratılmıştır. Kurtuluşu hızlı bir yeniden kuruluş izliyordu.

28

O Dönemde Ne Gibi Devlet Tezleri Vardı?

Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesinden sonra, yerine kurulacak devlet türü konusunda değişik kesimlerin farklı yaklaşımları vardı, çünkü imparatorluktan arta kalan bölgede her kesimin kendi açısından farklı çıkarları bulunuyordu, "Doğu Sorunu"nun çözümü, yani Osmanlı İmparatorluğu'nun yerini alacak devlet tipi konusunda tam bir anlaşma yoktu, bu nedenle farklı tezlerin o dönemde çarpıştığı görülmektedir. I. Dünya Savaşı galipleri öncelikle tam bir paylaşımı dayatarak, yeniden toparlanmayı kesinlikle önlemek istiyorlardı. İngiltere, Fransa ve İtalya bu nedenle, Sevr Antlaşması'nı ortak bir tutum ile dayatıyorlardı. Anadolu'nun çevresinde kendilerine bağımlı yapılar istiyorlar ve Türklere kıyısı olmayan bir kara parçasını mini yurt olarak bırakıyorlardı. Hiçbir büyük kenti ve endüstri merkezi olmayan bu alanda geri kalmış bir köylü devleti Türklere layık görülüyordu. Bunun doğal sonucu da sömürge olmaktı.

Aslında İngiltere'nin gönlünden 1852 yılında **Benjamin Disraeli**'nin hazırladığı dörtlü konfederasyon formülü geçiyordu. Osmanlı'dan arta kalan bölgelerde Balkan, Anadolu, Kafkas ve Ortadoğu Federasyonları kurulacak ve bunlar daha sonra dörtlü konfederasyon olarak bir araya gelecekler ve bu sayede İngiltere, bölgeyi Rusya ile Almanya'ya kaptırmadan yönetebilecekti. Aynı zamanda Abbasi ya da Emevi devletleri gibi büyük bir İslam imparatorluğu da önlenecekti. Bir anlamda Balkanizasyon'un bölgeye taşınması demek olan bu formül de tutmadı.

Amerika ise, okyanus ötesinden uzanan girişimleri ile kendi mandası altında oluşturulacak bir kukla ya da sömürge devlet tipini savunuyor ve bunu bazı gayrimüslim çevreler aracılığı ile Türk toplumu içinde dile getirerek, açıktan mandacılık düşüncesinin propagandasını yaptırıyordu. Bu bölgeye Avrupa ülkelerinin ya da Rusya'nın girmesini önlemek üzere oluşturulan bu modele de Türk toplumu ilgi göstermemiştir. Almanya ise Osmanlıların öncülüğünde Avrasya bölgesinde büyük bir İslam imparatorluğunu kendine bağlı kurarak bu bölgeye egemen olmak, Rusya'yı ve İngiltere'yi bölgeden çıkartmak ve doğuya giden yolları kendi denetimine almak istiyordu.

Yunanistan ise Trakya, İstanbul ve Ege bölgelerinin kendisine bağlanmasını, bu yoldan büyük Yunanistan devletinin kurulmasını, Ege Denizi'nin iki yakasının tek devlet çatısı altında bir araya getirilmesini ve İstanbul'un bu yeni Ege Federasyonu'na başkent olmasını istiyordu. Türk ordusu, bu devlet tezine savaş meydanında yanıt vererek, Yunan ordusunu Akdeniz'e dökmüştür.

İslamcılar, çeşitli bölgelerde kurulacak küçük devletleri bir İslam konfederasyonu altında bir araya getirmeyi düşünürken, benzer doğrultuda sosyalistler de kurulacak küçük sosyalist devletçiklerin gene bir sosyalist federasyon çatısı altında bir araya getirmenin çalışmalarını yapıyorlardı. Ruslar, Anadolu'da coğrafi bölgelerden oluşan yedi küçük sosyalist devlet kurarak bunları Sovyetler Birliği'ne eyalet olarak eklemek istiyorlardı.

Atatürk, bu devlet modellerinin hiçbirine inanmadığını, Anadolu halkı ile beraber Ulusal Kurtuluş Savaşı vererek ortaya koyuyordu. Enver Paşa ise kaçtığı Asya bölgesinde asker toplayarak büyük bir Türk konfederasyonunun hazırlıklarını yapıyordu. Bütün bu devlet modellerine Türk halkı itibar etmemiş, direnmiş ve Kuvay-ı Milliye Örgütü aracılığı ile kendi ulusal devletini kendi yurdunda, dönemin dinamiklerine uygun biçimde kurmuştur.

29

Kemalist Devlet Tezi Ne İdi?

Mustafa Kemal, Türk halkının geleceği için hariçten gazel okuma türündeki dış devlet modellerini görüyor ve bunlara göre bir hazırlık yapıyordu. Türk ulusunun, kendine zorla benimsetilmek istenen bu modellere itibar etmeyeceğini çok iyi bildiğinden, güvenli biçimde ulusal devlet modelini hazırlıyordu. Batı eğitimi almış ve iyi Fransızca öğrenmiş bir kişi olarak, Mustafa Kemal o zaman Batı'yı temsil eden Avrupa'daki devlet modellerini yakından izliyor ve tıpkı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi güçlü ve modern bir ulusal devlet kurmanın hazırlıklarını yürütüyordu.

Sivas Kongresi ile Anadolu'da ve Misak-ı Milli sınırları içinde yaşayan halkı, Türk ulusu olarak ilan ettikten sonra imparatorluk kalıntısı halk kitlelerinden yeni bir ulus yaratmak ve daha sonra da bu ulusun devletini kurmak üzere yola çıkıyordu. Yeni devletin ilk adımı olan meclisin adının başına "Türkiye" kavramının getirilmesinin nedeni bu düşüncesidir.

Avrupa ülkeleri, Fransız Devrimi'nin ortaya koyduğu ana tezler doğrultusunda kendi ulusal devletlerini kurmuşlardı. Ekonomik gelişmelerle kendi pazar ekonomileri çerçevesinde ulusallaşma süreci yaşayan Avrupa ülkeleri, belirli bir süreç içinde ulusal birliklerini kurduktan sonra, devletlerini de ulusal karaktere kavuşturmuşlardı. Ulusal birliklerini önceden tamamlayan Fransa ve İngiltere'den sonra İtalya ve Almanya da ulusal devlet modellerine geçmişlerdir. Bu devletler, kendi ülkesi içinde ya-

şayan ulusun adı ile anılır bir anayasal düzen kurmuşlar ve böylece ulusal devlet niteliğini kazanmışlardır.

Anadolu halkının içine girerek, ulusal bir kurtuluş savaşı örgütleyen Mustafa Kemal, ulusal savaşın başarıya ulaşmasından sonra, ulusal devlet kurma yolunda kararlı adımlarla ilerlemiştir. Amasya Genelgesi ile ulusun bağımsızlığını gene ulusun azmi ve kararı kurtaracaktır, diyen Mustafa Kemal, Erzurum ve Sivas Kongrelerinin kararları arasına da "ulus egemenliğini geçerli kılmak" tanımlamasını karar olarak koymuştur. Böylece yeni başlayan Kemalist hareketin sonunda bir ulusal devlet kurmaya dönük olduğu daha işin başında açıklanıyordu.

Ulusal Kurtuluş Savaşı sonunda, ulusal bağımsızlık kazanıldıktan sonra sıra ulusal egemenliğin örgütlenmesine, yani ulusal devletin kurulmasına geliyordu. Ulusal tam bağımsızlık hedefi içte, ulusal egemenliğin geçerli olduğu demokratik bir cumhuriyet devletinin kurulmasını zorunlu kılıyordu ki, sonunda bu amaç da gerçekleştirilmiştir. Türk ulusunun kurduğu devletin adı, daha sonra cumhuriyet rejiminin ilanından sonra Türkiye Cumhuriyeti olarak değiştirilmiş ve ilan edilmiştir.

Kemalist devlet tezi, Fransız devrimi ile Avrupa'da yayılan ulusal ve üniter devlet modelinin Anadolu'daki uygulamasıdır. Ulusun kurduğu devlet, parçalanmamak için üniter bir siyasal yapı üzerine oturtuluyordu. Emperyalist saldırılara karşı ancak bu biçimde güçlü ve bağımsız bir devlet kurulabilirdi.

Kemalist devlet tezinin haklılığı, son dönemlerdeki gelişmelerle bir kez daha kanıtlanmıştır. Kemalist devlet modeli, diyen devlet yapılarından çok farklı ve Türkiye koşullarına özgü bir yeni uygulamadır.

30

Mandacılar Ne Yapmak İstiyorlardı?

Adnan Adıvar, Halide Edip gibi yabancı eğitimi görmüş bazı gayrimüslimlerin savundukları manda düşüncesi daha çok Amerika'yı hedefliyordu. Avrupa ülkelerinin bölgedeki çatışmasından uzak kalan Amerika, mandacılara göre, koruması altına girilecek en uygun devlet olarak görülüyordu. Halbuki bölgesel birliğini tamamlayan Amerika Birleşik Devletleri, hızla diğer Avrupa ülkeleri gibi sömürgeciliğe başlamıştı. Mandacıların ehveni şer olarak emperyalist görmedikleri Amerika, daha o dönemde Küba ve Porto Riko gibi ülkeleri işgal ederek emperyalizme başlamış ve sömürgeciliğe Avrupa ülkelerinden ilham alarak girişmişti. Bu nedenle, ehveni şer açıklaması pek de uygun düşmüyordu.

Wilson Prensipleri Cemiyeti, manda tezlerinin çıkış merkezidir. 5 Aralık 1918 tarihinde bu cemiyetten Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'a yazılan mektup ile bu bölgede yaşayan insanların daha henüz siyasal rüşte sahip olmadıkları, bölge halkının siyasal olgunluğa erişmesine kadar en az 25 yıl süre ile Amerika'nın bu bölgeye gelerek, kendine bağlı bir manda yönetimi kurması gerektiği belirtiliyor ve yardım isteniyordu. Amerika'nın göndereceği uzmanlar ve danışmanların yardımıyla kurulacak manda yönetimi, belgede yeni siyasal düzeni sağlayacak ve "Doğu Sorunu"nu çözecekti.

Manda arayışları, Kemalist hareket Anadolu'da örgütlenirken de görülüyordu. Özellikle Sivas Kongresi sırasında manda

önerisi geniş olarak tartışıldı, bunun sömürge olmak anlamına geldiğini anlamayan bazı iyi niyetli üyeler, Amerikan yardımı ve desteği almak doğrultusunda bilmeden mandacılığı körü körüne savundular, ama başarılı olamadılar, çünkü Mustafa Kemal bunun sömürge olmak anlamına geleceğini bu iyi niyetli saf mandacılara anlattı ve böylece manda düşüncesini geri püskürttü.

Mandacılar, Türk halkının gücüne, Türk ulusunun azim ve kararlılığına inanmıyorlar ve güvenmiyorlardı. Daha doğrusu, kendilerini Türk olarak görmüyorlardı, bu nedenle bir büyük devlet olarak Amerika'nın kanatları altına sığınmak istiyorlardı. İstanbul aydın çevresindeki korkaklık, yılgınlık, umutsuzluk ve halktan kopuk yaşamın getirdiği düşünceleri ile beraber, Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan kaçınma derecesindeki tembellik de büyük devlet kanatları altında rahat etme eğilimi doğrultusunda mandacılığı kolaycılığa saparak savunuyorlardı. Aydın konformizminin ürünü olan mandacılığa Türk ulusu itibar etmemiş ve bu fikri savunanları da daha sonra hak ettikleri konumları ile toplumdan soyutlayarak onlara gereken yanıtı vermiştir.

Anadolu halkı, ülkenin her köşesinde emperyalizme karşı direnişe geçerek manda düşüncesini ve mandacıları daha işin başında mahkûm ediyordu. Her zaman büyük devlet kurabilmiş bir ulusun başka devletlere uyruk olacak bağımlı bir yapıyı benimsemesi, Kuvay-ı Milliyecilere göre düşünülemezdi. Sömürgelerin tasfiye edildiği 20. yüzyılda manda isteyen aymazlara, Türk ulusu, savaş meydanında gereken dersi vermiştir. Mandacılık, Sivas Kongresi'ndeki tartışmalardan sonra Türkiye gündeminin dışında bırakılmıştır.

31

Osmanlı Yönetimi Ne İstiyordu?

Giderek, İngiltere'nin yönetimi altına giren İstanbul Hükümeti, bu durumun dışına çıkamayacağı için açıkça İngiltere'nin yönetiminden yana bir tutum takınıyordu. İngiltere, Kıbrıs'ı işgalinden sonra, sırasıyla; Filistin'e, Irak'a ve Arabistan'a girmiş ve Osmanlı'nın Arap ülkelerini zaten kendisine sömürge yapmış ve manda idarelerini oluşturmuştu. Sıra artık başkente ve çevresindeki yakın bölgeye gelmişti. Böylece, Osmanlı Devleti yavaş yavaş İngiliz yönetiminde bir sömürge olma noktasına doğru sürükleniyordu. Sömürgeci İngiliz İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra ortaya çıkan Doğu Sorunu'nu, kendi yönetimi altında kurulacak bir Balkanizasyon süreci ile oluşturulacak küçük devletler konfederasyonu kurarak çözmek istiyordu.

Osmanlı hanedanı, I. Dünya Savaşı yenilgisinden sonra dağılan imparatorluğu yeniden bağımsız bir devlet çatısı altında toplayacak güce sahip olmadığı için İngiltere'ye bağımlı, bir yarı-sömürge olarak yönetimini sürdürmenin yollarını arıyordu. Rusya ve Almanya kapışması arasında kalan Osmanlı Devleti, İngiltere'yi bu iki emperyalist güce karşı "kurtarıcı" olarak görüyordu. Padişah **Vahdettin,** son Osmanlı temsilcisi olarak, İngiltere'nin dostluğuna güvendiğini söylüyor ve açıktan yardım talep ediyordu. Almanya ise İttihatçıları, Asya'nın içlerine dönük bir Türk ve İslam imparatorluğuna ikna etmişti. Bu nedenle, padişah ile hükümet üyeleri arasında kurtarıcının belirlenmesi konusunda fikir ayrılığı bulunuyordu.

İngilizler, Ortadoğu'da kurdukları manda yönetimlerine ek olarak askerleri ile Anadolu'nun çeşitli yerlerini işgal ediyorlar, gemileri ile Boğazlara ve İstanbul'a el koyuyorlardı. Osmanlılar kendi hanedanlarını korumak için her türlü ödünü veriyorlar ve en güçlü gördükleri düşman olan İngiltere'nin yönetimine savaşsız biçimde girmenin yollarını arıyorlardı. İdeolojik temeli Osmanlıcılık ve Panislamizme oturan Osmanlı yaklaşımı, dış destek alarak İngiltere'nin gücü ile yetinmeyi ve böylece yönetimini sürdürmeyi düşlüyordu. "Ulus" kavramına dayanmayan Osmanlı yaklaşımı, farklı etnik, dinsel ve kültürel kökenli halkların bir Osmanlı Hanedanı Birliği çerçevesinde, ortak bir çatı altında yaşamaları düşüncesine yaslanıyordu.

Çağın değişimini kavrayamayan Osmanlılar, gerçeklere uymayan bu yaklaşımları ile kısa zamanda tarih sahnesinden çekilmek zorunda kalmışlardır. Gidiş, ulusal devlet yönüne idi ve bu yönelişi iyi kavrayan Mustafa Kemal, Osmanlı tezini devredışı bırakarak, ulusal devlet tezini gerçekçi biçimde uygulamaya soktu. Osmanlı yönetimi uzunca bir süre bölgesinde nelerin olduğunu ve olacağını anlayamadığı için, gerçeklere uygun ve tutarlı bir politika ortaya koyamamış, sonunda da yıkımdan kurtulamamıştır.

I. Dünya Savaşı, Rus ve Avusturya İmparatorlukları ile beraber Osmanlı İmparatorluğu'nu da tarih sahnesinden silmiştir. Bu nedenle ortaya çıkan siyasal boşluk tam bağımsız Türkiye Cumhuriyeti kurularak doldurulmuştur. Osmanlı yönetimi bitince Türk ulusunun iradesi devreye girmiştir.

32

Ulusal Devlet Nasıl Kuruldu?

Mustafa Kemal, bir yandan Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı yürütürken, diğer yandan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açarak, ulusal devletin kuruluşunda resmi görünümlü ilk adımı atıyordu. Meclis bir anlamda, halk temsilcilerinden oluştuğu için, devlet demekti. Devletin kendisi idi. Devletin çekirdek organı olarak, merkezi örgüt görevini yaptı ve yavaş yavaş ulusal devletin oluşumunda kendine düşen görevleri yerine getirdi. Kemalist yönetim, meclisi esas alarak hareket ediyor ve meclisin dışında bir inisiyatifin devreye girmesine yanaşmıyordu, çünkü sonunda demokratik bir cumhuriyet devleti hedeflendiği için, demokrasinin temel organı olan meclis ile beraber hareket ediliyordu.

Meclis toplantıları fırtınalı ve tartışmalı geçmesine rağmen, bir yandan da başkent Ankara'da devletin resmi kurumları oluşturuluyordu. Meclisin içinden seçilen bakanlar kurulu, önceliği kendi bakanlıklarını kurmaya veriyor ve önemli görülen alanlarda, acil işleri yürütecek genel müdürlükler sırası ile kuruluyordu. Her bakanlık kendi içinde çalışacak birimleri belirliyor ve kuruluşlarını hükümetin onayına sunuyordu. Ayrıca, idari birimlerin kuruluşu ile ilgili olarak gerekli yasalar meclisten öncelikle geçiriliyordu.

Mustafa Kemal, İstanbul Hükümeti'nin çöküşünden sonra meydana gelen otorite boşluğunun giderilebilmesi için acele ediyor ve bir an önce Ankara'daki devletin kuruluşunu tamam-

lamaya çalışıyordu. Ankara'da ulusal devletin kuruluşuna karşı savaş açan İstanbul basınına karşı, bir Anadolu basını oluşturulmasına öncelik veriliyordu. Anadolu'nun çeşitli kentlerinde yerel gazetelerin çıkışı destekleniyordu. Bu amaçla Ankara'da ilk kurulan genel müdürlüklerden birisi Basın Yayın Genel Müdürlüğü olmuştur. Bu adımı tamamlayacak biçimde kurulan Anadolu Ajansı da gazeteleri haberlerle destekleyerek, ulusal kurtuluşu ve yeni Türkiye Devleti'ni destekleyen yeni bir ulusal basını Anadolu'nun dört bir yanında yaratıyordu.

Yabancı devletlerin her türlü engellemesine karşılık hızla kurulan ulusal devlet, ülkede huzurun ve düzenin oluşturulmasına öncelik veriyor, çeşitli bölgelerde dış kışkırtmalarla ortaya çıkan isyanları bastırıyor ve öncelikle halkın güvenliğini sağlıyordu. Ulusal devlet, böylesine zor koşullarda, inançlı ve kararlı bir önderin çevresinde bir araya gelmiş bir avuç vatanseverin büyük özverileri ile kuruluyordu. Hiçbir dış destek olmadan elde avuçta ne varsa, bunların bir araya getirilmesi ve örgütlenmesi ile olmayacak işler başarılıyor ve hedefe giden yolda emin adımlarla ilerleniyordu. Gecikmenin savaşı yitirmek olacağını bilen öncü kadro, önceliği ulusal devletin kuruluşuna vererek önemli bir adımı gerçekleştiriyordu.

Her türlü zor koşul ve yokluğa rağmen yola çıkanlar inançla ulusal devletlerini kuruyorlardı. Tarihin dinamiğini, iç ve dış konjonktürleri yerinde görebilen öncü kadro, önderin gösterdiği yolda, ulusal devletin kurucusu olma olanağına sahip oluyordu. Çöken imparatorluğun toprakları üzerinde bir halk topluluğu, Ulusal Kurtuluş Savaşı vererek tarih sahnesine genç bir ulus olarak çıkıyordu.

33

Ulusal Devletin Siyaseti Ne İdi?

Ulusal devlet, kendi kuruluşunu tamamlayarak ve kendi gücünü bütün yurtta, yani Misak-ı Milli sınırları içinde yaşayan halk kitlelerine kabul ettirmeye öncelik veriyordu. Ulusal devlet, kendi ulusal yapısını toplumun tümüne kabul ettirebilmek için hiç zaman yitirmeden ülkede bir uluslaşma ortamı yaratmak zorunda idi. Bu açıdan, Kurtuluş Savaşı'nın çıkması uluslaşma sürecine yardımcı oldu. Batı ülkelerinde ulus olgusu, pazar ekonomisine geçiş ve belirli bölgelerde pazar ekonomisinin oluşmasıyla gündeme gelmişti. Ne var ki, Türkiye'de bırakın pazar oluşumunu, doğru dürüst bir ticaret yaşamı bile yoktu. Ama işgal vardı ve bu nedenle de bir Ulusal Kurtuluş Savaşı veriliyordu. İşte, Türk ulusunun doğuş ve gelişim süreci bu nedenle normal Batı ülkelerinden farklı bir çizgide ortaya çıkıyor ve gelişiyordu. Türk ulusu, Batı'daki gibi ekonomik bir yapısallaşma içinde değil, ama bir savaş ortamı içinde doğuyor ve Ulusal Kurtuluş Savaşı verilmesi ile gelişme gösteriyordu.

Kemalist hareket, öncelik verdiği konuların başına ulusal devleti aldığı için, bu yönde etkin girişimlerde bulunuyordu. Devletin kurulması kadar, oluşumun halka benimsetilmesi de ağırlık kazanıyordu. Devlet otoritesinin pekiştirilmesi bu ortamda zorunluluk kazanıyordu, çünkü ülkenin birçok köşesinde emperyalist desteklerle çıkartılan iç ayaklanmalar ülkenin ve yeni devletin geleceğini tehdit ediyordu. Devlet gücünün arttırılması için İstiklal Mahkemeleri kuruldu ve isyancılar hızlı bir yargı-

lama ile cezalandırıldılar. Mahkeme yargıçları, meclis üyeleri arasından seçiliyordu, çünkü halkın temsilcisi olan meclis bu mahkemelerde halk adına isyancıları yargılıyor ve gene halk iradesi adına karar vererek isyancıları cezalandırıyordu. Bir anlamda, halkın genel iradesine karşı çıkıldığı için isyancıların cezalandırılması işlemi yerine getiriliyordu. Meclis, çıkardığı kanunlarla bağlı idi, yeni devlet kanunlara dayanan bir hukuk devleti olmaya çalışıyordu. Bu doğrultuda, İstiklal Mahkemeleri de cumhuriyet hukukunu uygulayarak, hukuksal kalmaya dikkat ediyordu.

İç siyaset alanında, yeni devlet, halkçılık programını esas alıyor, bu program doğrultusunda Türk halkının gereksinmeleri karşılanıyor ve devlet işleri yürütülüyordu. Ayrıca, halkçılık programının ana hedefi olan emperyalizme karşı olmak konusu, yine yürütülen tüm etkinliklerde birinci derecede dikkate alınıyordu. Bütün amaç, kendi kendine yeten bir bağımsız devlet kurmak idi. Osmanlı'yı çökerten dış yardımlara gereksinme duymayacak bir ulusal devletin oluşturulması, vatanın ve ulusun bağımsızlığı için zorunlu idi.

Ulusal devletin öncü kadrosu, diğer devlet ve siyasal yapı modellerine karşı çıkıyor ve kendi modellerini gerçekleştirebilmenin araştırmalarını yapıyordu. Devlet yönetimi, düzenli gittiği sürece bu yol açık tutulmuştur.

Ülkenin savaş koşullarından bir an önce toparlanmasına ve kısa zamanda Avrupa ülkelerinin düzeyine ulaşılmasına öncelik veriliyordu. Ulus devletlerden oluşan dünya uluslararası platformunda, Türkiye Cumhuriyeti de yeni bir ulus devlet olarak yer alıyor ve küresel büyük oyunda yeni bir aktör olarak devreye giriyordu.

34

Ulusal Ordu Nasıl Kuruldu?

Osmanlı ordusunda yetişen Mustafa Kemal, Osmanlı'nın son döneminde ordunun Alman subayların komutasında nasıl ulusal amaçların dışına çıktığını ve Almanya'nın Ortadoğu'daki amaçlarına hizmet eder bir duruma geldiğini yakından izlemişti. Yabancıların içinde olmadığı ve yabancıların yönlendirmediği bir ulusal ordunun, ulusal bağımsızlık yolunda etkin olabileceğini Osmanlı deneyimi ile yakından kavradığı için, öncelik verdiği konulardan birisi de ulusal ordunun kurulmasıdır.

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 5. maddesi ile Osmanlı ordusu terhis edildiği için, ülkede resmen bir askeri ordu bulunmuyordu. Bu boşluk nedeniyle, Anadolu halkı silaha sarılıyor, hemen hemen her bölgede eli silah tutan genç insanların oluşturdukları milis güçleri ve çetelerle işgalci Avrupa ordularına karşı, Ulusal Kurtuluş Savaşı yürütülmeye çalışılıyordu. **Kâzım Karabekir**'in Erzurum'daki 15. Kolordusu gerçek bir savaş gücü olarak Doğu Anadolu'da varlığını sürdürüyordu. Nitekim bu askeri varlık, Ermeni ve Gürcü ordularını yenerek Kurtuluş Savaşı'nın ilk adımı olarak Doğu Anadolu bölgesini kurtarmış ve iki küçük komşu devleti barış antlaşması yapmaya zorlamıştır.

Anadolu'nun büyük kentlerinde önemli ölçüde sivil halk direnişi, işgalci askerleri önlüyordu, ama bir noktadan sonra bunların direnişi yetersiz kalıyordu. İşte bu aşamada, ulusal ordunun düzenli biçimde kurulması ve başkentte yeni kurulan devletin

başkomutanlık makamına bağlanması gerekiyordu. Kuvay-ı Milliye birlikleri gerçek bir ordu olmaktan çok uzaktılar. Ayrıca, bölgesel önderliğin yönetiminde hareket ettikleri için, ülkede düzenli bir kurtuluş savaşı verilmesini önlüyorlardı. Bazen de kendi başlarına buyruk hareket ediyorlar, Ankara'daki yeni kurulan devleti tanımadan kendi bildikleri gibi savaşıyorlardı.

Ankara'da oluşturulan genelkurmay, ülkede var olan tüm Kuvay-ı Milliye örgütlerini tek tek elden geçirdi, önemli bir kısmı Ankara'ya çağırıldı. Bunlar eğitimden geçirilerek, düzenli ordu niteliği kazandırıldı, Yunanlıların düzenli ordularının bazı Kuvay-ı Milliye birliklerini yenmesi üzerine, düzenli orduya katılım arttı ve tüm ulusal güçler kısa bir sürede düzenli ordu bünyesinde toplanarak Ankara'daki başkomutanlığın emrinde hareket edecek bir konuma getirildiler. Bundan sonra doğu, batı ve güney cephe komutanlıkları oluşturuldu ve ordular, cephe komutanlıklarının yönetiminde yönlendirildiler. Kemalist yönetim, düzenli ordu ile güç kazandı ve kendisinin, Türk halkının gerçek temsilcisi olduğunu yavaş yavaş düşman ülkelere ve dünya kamuoyuna kabul ettirdi. Siyasal hareket olarak Kemalizmin güçlenmesi, düzenli ordunun kurulmasından sonra hızlanmıştır.

Ulusal ordu, hiç yoktan bir ülkenin halkının topyekûn var olma savaşı ile kuruldu ve daha sonra da askeri bir düzen kuruldu. Savaş sonrası dönemde ise, ordunun modernizasyonuna öncelik verilerek Ortadoğu ve Balkanlar'ın en güçlü silahlı kuvvetleri oluşturuldu. Güçlü bir Türkiye'nin ancak güçlü bir ordu ile oluşturulabileceği düşüncesi ile Türk halkı bütün ulusal kaynaklarını seferber ederek güçlü ordusunu kurmuştur.

35

Saltanat Nasıl Kaldırıldı?

İstanbul yönetimine karşı başkaldıran Ankara yönetimi, bir anlamda İstanbul'daki yönetim biçimini de, yani padişahlığı da reddediyordu. Gerçekleştirilmek istenen Kemalist devrim, hem emperyalizme hem de çağdışı kalmış imparatorluk rejimine, yani saltanata karşı bir çıkış idi. Orta Asya'dan gelen sultan, padişah geleneğine artık bir son vermek gerekiyordu. 20. yüzyılın başlarında, çağdaş dünyaya açılacak, modern yaşam düzeni ile bütünleşecek bir devlet yapısına gereksinme vardı. Türk ulusu, ancak bu yoldan tarihten gelen ilerleme çizgisini sürdürebilir ve çağdaş dünyada onurlu bir yere sahip olabilirdi.

Mustafa Kemal, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı kazandıktan ve yeni devleti kurduktan sonra siyasal gücünün zirvesine çıkmıştı. İsteseydi, Türk tarihinde çok görüldüğü üzere, Osmanlı hanedanını indirerek, yerine kendi hanedanını kurabilirdi. Elinde büyük olanaklar bulunmasına karşılık onun bu yola gitmemesi üzerinde durmak gerekir, çünkü artık kişisel hırslarını aşma noktasına gelmişti. Tarihin ortaya çıkardığı bu ulusal kahraman, kurmuş olduğu ulusal devlet yapısını, Avrupa ülkelerinde gelişen modelde olduğu gibi, demokratik bir cumhuriyet rejimine oturtmak istiyordu. Kemalizm, bir anlamda ulusal, demokratik, cumhuriyetçi bir devlet modeli ile özdeşleşiyordu.

I. Dünya Savaşı sonrasında Rus, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorlukları'nın tarihin tozlu sayfalarına karışması

da, saltanatın kaldırılması için uygun bir uluslararası konjonktür meydana getiriyordu. İmparatorlukların tarih sahnesinden silindiği bir dönemde saltanatın korunması siyasal olarak yanlış olacaktı. Yıkılan imparatorlukların yerini Batı ülkelerinde nasıl ulusal devletler almışsa, Mustafa Kemal de benzer biçimde hareket etmek, savaş ortamında beliren Türk ulusunu kendi ulusal devletine kavuşturmak istiyordu.

Lozan Konferansı öncesinde, İstanbul'daki padişah hükümetinin barış görüşmelerine çağırılması, Kemalist yönetime beklenen fırsatı verdi. TBMM, 30 Ekim 1922'de verdiği bir kararla, Osmanlı İmparatorluğu'nun sona erdiğini belirterek, saltanatın kaldırılmasına karar verdi. Böylece, Lozan'da Türk tarafını temsil edecek tek otorite olarak Ankara Hükümeti kalıyordu. Padişahçı milletvekillerinin itirazları ile mecliste karışıklık çıkınca, bu kez 1 Kasım 1922 gecesi verilen karar ile saltanat kesin olarak kaldırıldı. Böylece Lozan'da temsil bunalımı çözüldü. Kişi egemenliğine dayalı devlet türünden, ulus egemenliğine dayalı ulusal devlet tipine geçiliyordu.

600 yıldan fazla süren kişi egemenliğine dayalı devlete son veriliyor ve ulus egemenliğine dayanan devlet modeline çağdaş bir cumhuriyet devleti yapılanması çerçevesinde geçiliyordu. İmparatorlukların bittiği dönemde bir hanedana dayanan saltanatın sürdürülmesi artık mümkün değildi. Çağdaş bir ulus devletin kurulabilmesi için saltanatın öncelikle kaldırılması gerekiyordu.

36

Cumhuriyetin İlanından Önce Neler Oldu?

Saltanatın aniden kaldırılmasının tepkileri büyük oldu. Geleneksel olarak dinsel bir yapıda padişaha bağlı olarak yaşayan kesimler bu karardan büyük rahatsızlık duydular. Mustafa Kemal bunu bir anlamda göze almıştı. Ne var ki **Rauf Bey (Orbay)** gibi Atatürk'ün yakın çalışma arkadaşları da bu konuda tepki gösterince işler karıştı. Mustafa Kemal'in böylesine güçlü davranması onları ürküttü ve yavaş yavaş Kemalist hareketin önderi ile yakın çalışma arkadaşlarının arasına mesafe girdi. Saltanatın kaldırılması kararı bu açıdan bir dönüm noktasıdır. Atatürk'ün yükselen önder kişiliğine karşı kıskançlık duyanlar da bu aşamada çekimser davranmaya başladılar. Bazı kesimlerde Mustafa Kemal'den kurtulmanın yollarını aramaya başladılar.

Bir grup milletvekili seçim kanunu değişikliği getirerek ve Misak-ı Milli sınırları dışında doğan kişilerin seçime girmemesi konusunu yasalaştırmak isteyerek, Mustafa Kemal'in milletvekilliğini düşürmenin formülünü aradılar. Mustafa Kemal bu öneriye verdiği yanıtta, Türk ulusunun kurtuluş savaşını yürütmek amacıyla, bir yerde sürekli ikamet edemediğini vurguladı ve Selanik'in kendi kusuru dışında ulusal sınırların ötesinde kaldığını belirtti. Mustafa Kemal'i vatandaşlık hakkından yoksun kılmak isteyenler, saltanatın devamından yana olan muhafazakâr kesimlerin temsilcileri idi.

Mustafa Kemal'e karşı sergilenen bu açık hareket, meclis grubunu ikiye böldü. Atatürk'ü destekleyenler "Birinci Grup",

karşı çıkanlar da "İkinci Grup" adı altında örgütlendiler, böylece ilk mecliste iktidar ve muhalefet grupları kendiliğinden oluşarak daha demokratik bir çalışma düzenine geçildi. Birinci Grup daha sonra, daha da örgütlenerek bir siyasal parti oluşturmanın çalışmasını yaptı. Rumeli ve Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, daha sonra siyasal partiye dönüştürüldü ve "Cumhuriyet Halk Fırkası" adı altında çalışmalarını sürdürdü. Birinci Grup milletvekilleri bu partinin meclis grubunu oluşturdu.

Lozan görüşmeleri devam ederken, Mustafa Kemal, I. İzmir İktisat Kongresi'ni başlatarak, Batı dünyasına liberal ve Batılı bir ekonomik politika izleyeceklerinin mesajını verdi. Böylece Lozan'daki güvensizlik ortamını yumuşatmak ve geleceğe dönük, Batılı ülkelere işbirliği izlenimi ulaştırmak istiyordu.

Birinci Meclis ile çok fazla çalışamayacağını anlayan Kemalist yönetim, yeni seçimlere gidilmesine karar verdi. Çünkü artık cumhuriyeti ilan etmek gerekiyordu. Saltanatçıların direnmelerini kırmak için meclisin yenilenmesi gerekli idi. Yapılan seçimler sonucunda, mecliste yeni kurulan Halk Fırkası, çoğunluğu ele geçirdi ve böylece Kemalist yönetim halkın siyasal desteğine mecliste yeniden sahip oluyordu.

Böylece, Kemalist hareket, cumhuriyeti ilan etmeden önce devletin kuruluşunu tamamlayarak Türk halkını kapsayacak bir hukuksal yapıyı ortaya çıkarıyordu. Artık bundan sonra cumhuriyet yönetimine geçilebilirdi. Birbirinden çok farklı devlet modellerini kurmak için mücadele eden güç merkezlerine karşı Türk ulusunun bağımsız cumhuriyetinin temellerinin sağlam atılması gerekiyordu.

37

Cumhuriyet Nasıl İlan Edildi?

Batı ülkeleri ile ilişkilerini düzeltmek ve dünyaya yeni bir açılım yapabilmek için Kemalist yönetim artık cumhuriyet ilan etmek istiyordu. Bu yoldaki engellerin önemli bir kısmı aşılmıştı. Ortaya çıkan sorunlar yavaş yavaş çözülmüş ve istikrarlı biçimde, cumhuriyet rejimine doğru adım atılmıştı. Saltanat tartışmaları da yeni rejimin ne olacağı konusunda kamuoyunda belirli bir kuşku yaratmıştı. Padişah, cumhuriyetin ilanından çekindikleri için bunu önlemenin yollarını arıyordu.

Mustafa Kemal, Halk Fırkası'nın kuruluş çalışmaları için yurt gezisine çıkınca halkın nabzını yeniden dinledi, ülkedeki atmosferin cumhuriyetin ilanı için uygun bir duruma geldiğini yakından izledi. Saltanatçılar halifenin önderliğinde cumhuriyete geçişi önlemeye çalışırlarken, Mustafa Kemal de her zamanki gibi halkın desteğini arkasına almak istiyordu. Eski İttihatçıların, ülkeyi Kemalist yönetime teslim etmemek için sürdürdükleri çalışmalar da ülkede siyasal açıdan tehlikeli bir durum yaratıyordu.

Dar anlamıyla, ülkeyi yönetenlerin ve özellikle devlet başkanının seçimle ve belirli bir süre için belirlendiği yönetimin adı olan cumhuriyet, Türk toplumu için yabancı bir kavramdı. Daha önce Azerbaycan ve Batı Trakya'da Türk Cumhuriyetlerinin kurulması nedeniyle cumhuriyet, bir süredir Türk kamuoyunda tartışılıyordu. Mustafa Kemal, demokratik rejimin en gelişmiş bi-

çimde uygulanabildiği devlet biçiminin cumhuriyet olduğuna inanıyordu. Cumhuriyetin demokrasiyi tam olarak içermediğini, ama genc de tam anlamıyla demokrasinin ancak bir cumhuriyet devleti ile mümkün olabildiğini Mustafa Kemal zaman zaman dile getiriyordu.

Mustafa Kemal, bir hükümet bunalımından yararlanarak, bu durumu fırsat bildi ve cumhuriyetin ilanını gerçekleştirdi. Bakanların istifası ile gündeme gelen bunalımın aşılması için bir anayasa değişikliğini zorunlu bulduğunu söyleyen Mustafa Kemal, hemen Başbakan **İsmet İnönü**'den böyle bir değişikliğin hazırlanmasını istedi. Halifenin devlet başkanı olma hazırlıklarının önlenmesi doğrultusunda, 29 Ekim 1923 tarihinde TBMM'nin aldığı bir karar ile Türkiye Cumhuriyeti ilan edildi. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın kongreler ve meclis oluşumları ile demokratik bir yöntem ile yürütülmesi sonucunda, cumhuriyetin ilanı fazla zorlanmadan gerçekleşmiştir.

Cumhuriyetin ilanı, Kemalist hareketin başlıca amaçlarından birisi idi. Bu adım, hem ulusal hem de uluslararası konjonktür yerinde değerlendirilerek gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile bir büyük boşluk daha dolduruluyor ve çağdaş bir ulusal devlet olma yolunda en önemli geçit aşılıyordu. Böylece, yeni Türk devleti, yanı başındaki Avrupa'nın rejim modelini benimseyerek, Batı uygarlığına "merhaba" diyordu. Cumhuriyetin ilanı ile beraber diğer devlet modelleri devredışı kalıyordu. İmparatorluğun ve saltanatın devamını isteyen gruplarla Atatürk'ün yolları kesin olarak ayrılıyordu.

38

Hilafet Nasıl Kaldırıldı?

Cumhuriyetin ilanından sonra sıra, kendiliğinden, hilafetin kaldırılmasına gelmişti. Saltanatın kaldırılmasından sonra problem yaratmaya başlayan halifenin durumu da ülkede gerginlik nedeniydi. Cumhuriyete karşı çıkan kesimler, halifenin padişahlığında yeni bir Osmanlı İmparatorluğu kurmanın yollarını araştırıyorlardı. İstanbul'da gericiler yeniden eskiye dönmenin hazırlığını yapıyorlar ve halifeyi kışkırtıyorlardı.

İslam'da hilafet, papalıktan farklı olarak, yalnızca dinsel bir makam değil, aynı zamanda dünyevi bir güç ve otorite idi. Bu nedenle, saltanatın kaldırılıp halifeliğin bırakılması dengeyi bozmuştu. Gelenekçi muhafazakârlar, eskiye dönüş eğilimlerinde halifeliği ve halifenin konumunu kollamak istiyorlardı. Yeni ilan edilen genç cumhuriyetin kendi gelişme dinamiği içinde ilerleyebilmesi için artık halifeliğin de ortadan kaldırılması gerekiyordu. Giderek Kemalist yönetime sorun çıkaran bu siyasal kurum da, tıpkı saltanat gibi, artık tarihe mal edilmeliydi. İngilizler ise Hint Müslümanları kışkırtarak, halifeye uluslararası bir otoriteyi yeniden tanıyarak, Kemalist rejimi köşeye sıkıştırmanın hesaplarını yapıyorlardı. Gerici ve işbirlikçi basının da halife destekçiliği olayı artık patlama noktasına getirmişti.

Halifenin giderek artan siyasal etkinlikleri cumhuriyete karşı bir gösteriye dönüşünce, 15 Şubat 1924'te Atatürk, ordu komutanlarını İzmir'de topladı ve onların da onayını alarak halife-

liğin kaldırılmasına karar verdi. İzmir'de alınan karar hemen yürürlüğe konuldu ve 1 Mart'ta Mustafa Kemal, mecliste halifeliğin kaldırılması gerektiğini savundu. 2 Mart 1924 tarihinde, parti grubunda hazırlanan tasarı, mecliste kabul edilerek halifeliğe son verildi. Ayrıca bir gün sonra, bu kararın devamı olarak Şer'iye ve Evkaf Bakanlıkları kaldırıldı. 431 sayılı Kanun ile kabul edilen halifeliğin kaldırılması kanununa dayanılarak, Osmanlı hanedanı yurtdışına sürgüne gönderildi. Padişah hanedanının tüm varlığı ulus adına devletin mülkiyetine geçti. Böylece, yeni rejim ile Osmanlı dönemi arasında kalmış olan son bağlantı da resmen kesildi. Osmanlı ailesinden olan hiçbir kişi artık Türkiye'de barınamazdı.

Halifeliğin kaldırılması, cumhuriyetin kurulmasından laik devlet düzeninin ilanına giden yolda önemli bir dönemeçtir. Halifeliği geri getirmek isteyen çevreler Mustafa Kemal'in yeni halife olmasını önerdiler, ama Kemalizmin öncüsü, bir kez karar verdiği konuda geri dönüş yapmıyor ve geleceğe dönük adımlarını atmaya devam ediyordu.

Amaç çağdaş bir cumhuriyeti kurmak olunca, bu yolda en büyük engel olan hilafetin kaldırılması doğal karşılanması gereken bir adımdı. Cumhuriyet rejiminin hızla kurulabilmesi ve gelişebilmesi açısından en önemli dönemeç böylece aşılıyordu. Ortadoğu'nun Müslüman halklarını bütünüyle içine alacak, büyük bir İslam devleti kurma ve Türkiye üzerinden İslam dünyasına açılan emperyal projeler hilafetin kaldırılmasıyla sona eriyordu.

39

Yeni Anayasa İle Nasıl Bir Düzen Kuruldu?

1921 yılında acil gereksinmeleri karşılamak üzere kısa ve eksik olarak yapılan anayasa, siyasal bakımdan güçlenmiş bir devlet için artık yetersiz kalıyordu. Ayrıca cumhuriyetin ilanı da tam anlamıyla bir Batılı anayasayı Türkiye için zorunlu kılıyordu. Mustafa Kemal, meclise olağanüstü yetkilere sahip olduğunu ve bir kurucu meclis gibi çalışarak yeni bir anayasa çıkarabileceğini kabul ettirince, ortaya 20 Nisan 1924 tarihli yeni anayasa çıkmış oldu.

Yeni anayasaya göre Türkiye Devleti bir cumhuriyettir. Devletin dininin İslam, başkentin Ankara olduğu belirtilmektedir. Devletin dili ise resmen Türkçe olarak belirtilmiştir. İstanbul'un tartışmalı konumu da Ankara'yı yeni devletin başkenti olarak anayasaya getiriyordu. İlk maddelerde egemenliğin kayıtsız şartsız halkın olduğu ve bunu meclis eli ile kullanacağı belirtiliyordu. TBMM, egemenliği kullanan tek anayasal organdır. İlk anayasadaki güçler birliği ilkesi biraz yumuşatılıyor ve meclisin egemenliği bakanlar kurulu aracılığı ile kullanacağı anayasada yer alıyordu. Devlet kuran partinin devrede olmasıyla da egemenlik, parti aracılığı ile hükümetin eline geçiyordu. Parti disiplini ile Kemalist yönetim meclise egemen olarak istedikleri doğrultuda, devlet ve yasama işlerinin yürütülmesini sağlıyorlardı. Mustafa Kemal de partinin genel başkanı olarak siyasal anlamda egemenliğin sahibi oluyordu. Onun karizmatik kişiliği de eklenince, ülkede güçlü bir otorite oluşuyor ve işler daha düzenli olarak yürütülüyordu.

Cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanlar meclis üyeleri arasından seçiliyor ve böylece yasama ile yürütme organları arasında bağlantı kuruluyordu. Siyasal iktidar, cumhurbaşkanı ve bakanlar aracılığı ile kullanılıyordu. Devletin başı olarak tanımlanan cumhurbaşkanının herhangi bir sorumluluğu yoktu. Yeniden seçilme hakkı olan cumhurbaşkanı, uygun görmediği yasaları veto ederek anayasal devlet adına denetim görevini yerine getiriyordu. Yargı gücü, kuvvetler ayrılığı doğrultusunda bağımsız olarak düzenleniyordu. Danıştay ve Yargıtay gibi yüksek mahkemeler düzenleniyor ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bir hukuk devleti olmasına dikkat ediliyordu.

Türk vatandaşlarının kamu özgürlükleri, dönemin koşullarına göre oldukça ileri bir düzeyde düzenleniyordu. Temel hak ve özgürlükler yasalar çerçevesinde hukuk sisteminin güvencesi altına alınıyordu. Modern devletlere bu alanda verilmiş olan görevlerin benzeri Türkiye Cumhuriyeti'ne de tanınıyordu. Kemalist yönetim, yeni anayasa ile ülkede yapmayı düşündüğü siyasal devrimin önemli bir kısmını gerçekleştirmiştir. Batılı anlamdaki kurumlar anayasal çerçevede düzenlenince, yeni Türk devleti de çağdaş bir devlet olarak dünya kamuoyunun önüne çıkabilmiştir.

Yeni kurulan devletin, daha işin başından itibaren anayasal bir düzene bağlı kalarak çalışması, tüm dünyada olumlu bir izlenim yaratmıştır. Uygar dünya böylece karşısında hukuksal anlamda bir devlet kimliği görebilmiştir. Batı'nın dışında kalan bir bölgede ilk kez, Batı dünyasının çağdaş standartlarına uygun bir devlet kuruluyordu. Doğu ülkelerinde görülmeyen anayasal devlet düzeni, Türkiye Cumhuriyeti ile ilk kez Batı dünyası dışında kuruluyordu.

40

Siyasal Devrime Ne Gibi Tepkiler Geldi?

Yeni anayasanın benimsenmesi ile beraber ülkede Kemalizmin kurmak istediği siyasal yapı bir anlamda tamamlanıyordu. Mevcut bazı eksikliklerin giderilmesi için zamana gereksinme vardı ve bazı ön hazırlıklar gerekiyordu. Çünkü yapılan siyasal devrime çeşitli tepkiler geliyordu, değişiklikler bazı rahatsızlıklar yarattığı için toplumun bunları hemen benimsemesi zor olacaktı.

Mustafa Kemal, yola beraber çıktığı bazı arkadaşları ile yolun belirli aşamasına gelince yollarının ayrıldığını üzülerek görüyordu. **Rauf Orbay** ile beraber **Kâzım Karabekir** ve **Ali Fuat Cebesoy,** zamanla, yakın arkadaşları olan Mustafa Kemal'in karşısına geçiyorlardı. Cumhuriyetin ilanı ve halifeliğin kaldırılması gibi olaylar bu eski arkadaşları Mustafa Kemal'e karşı bir araya getiriyordu. Bu durumda, Mustafa Kemal ordu komutanlarının milletvekilliğinden ayrılmalarını talep etti. Mustafa Kemal, orduda kendisine bağlı olanların dışında hiçbir komutan bırakmadı. Böylece Mustafa Kemal hem karşı devrimcileri ordudan uzaklaştırmış hem de orduyu siyasetin dışına çıkarmış oluyordu. Orduyu kullanmak isteyen karşı devrimcilerin bu ters girişimi Mustafa Kemal'in hızlı hareketi ile önlenmiş bulunuyordu.

Cumhuriyet devrimine karşı çıkanlar daha çok İttihat ve Terakki örgütünden gelen Mustafa Kemal'in eski arkadaşları idi. Bir türlü kendi içlerinden çıkan arkadaşlarının yeni bir siyasal

yol izlemesini, başarılı bir devrim yapmasını, Kemalizmi uygulamaya aktarmasını kabul edemiyorlardı. Vatanı yalnız kendilerinin kurtaracağını sanan İttihatçılar, Kemalist devrime olan karşıtlıklarını sonunda Atatürk'e suikas teşebbüsüne kadar götüreceklerdi. Enver ve Talât Paşaların yurtdışında öldürülmeleri üzerine, Rauf Bey'in önderliğinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurdular, ama bu parti kısa zamanda şeriatçıların denetimine geçtiği için kapatılmak zorunda kaldı.

Yeni devleti bir türlü kabul etmek istemeyen İngiltere, Doğu Anadolu'da eski planı çerçevesinde Kürdistan ve Ermenistan kurdurmak üzere kışkırtmalara devam ediyordu. Türkiye'nin Kuzey Irak'ta muhtemel üstünlüğünden çekinen İngiltere, **Şeyh Sait** isyanını örgütleyerek yeni devleti bir iç sorun ile oyalama yoluna gitti. Bağımsız Kürdistan kurma doğrultusundaki bu isyan bastırılınca ülkede düzenin yeniden kurulabilmesi amacıyla Takrir-i Sükûn Kanunu çıkartıldı. Din propagandasının etkisinden yararlanan isyancılar doğuda yayılınca üzerlerine ordu gönderildi ve isyan bastırıldı. İsmet İnönü yeniden başbakan olunca, 4 Mart 1925 tarihli Takrir-i Sükûn Kanunu ile ülkede yeniden düzeni sağladı. Şeyh Sait ayaklanmasının sert biçimde bastırılması, cumhuriyet yönetiminin Kemalist politikadan ödün vermeyeceğini açıkça gösteriyordu.

Muhalefet görüntüsü altında ortaya çıkan siyasal eylemler çok kısa zamanda, rejim karşıtı hareketlere dönüştüğü için genç yönetim, cumhuriyetin ilk yıllarında dikkatli bir yol izleyerek engelleri aşabilmiştir. Rejimin kurumsallaşması ile beraber gerici ve bölücü tehlikelere karşı daha güçlü bir savunma gerçekleştirilebilmiştir. Batı'nın önde gelen ülkeleri dünyanın merkezinde bir bağımsız Türk devleti görmek istemiyorlardı. Kemalist yönetim bu durumu bilerek dikkatli hareket etmiştir.

IV

Kemalist Devrimler

41

Kemalist Devrim Nedir?

Devrimler çağında ortaya çıkan en önemli dönüşümlerden birisi de Kemalist Devrim'dir. Bir ulusu ortaçağ karanlığından kurtararak çağdaş uygarlığın ışığına kavuşturan ve topyekûn bir dönüşümü her alandaki yapı değişikliği ile başaran toplumsal ve siyasal atılımdır. Mustafa Kemal, devrimci kişiliği ile Kemalist Devrim'in öncülüğünü yapmış ve Türk ulusuna çağdaş uygarlık yolunda yön göstermiştir.

Atatürk, Fransız Devrimi'nin bütün dünyaya özgürlük ve eşitlik düşüncelerini yaydığını bildiği için, Kemalist Devrim'in içeriğini belirlerken daha çok Fransız Devrimi'nden yararlanmıştır. Fransız Devrimi çıkış noktası olarak ele alınmıştır, ama Türkiye'nin kendine özgü koşullarında ortaya çıkan durumlara göre ulusal bir devrim gerçekleştirilmiştir. Yeni Türkiye'nin köklü dönüşümleri içeren topyekûn bir devrim ile gerçekleşeceği inancı, Kemalist yönetimin daha radikal davranmasına yol açmıştır. Yüzyıllarca sürüp giden sorunlara el atılmış ve hepsi belirli bir bütünlük çerçevesinde çözüme kavuşturulmak istenmiştir.

600 yılı aşkın bir süre devam eden saltanat ile bundan daha uzun sürüp giden halifeliğin kaldırılması olayları siyasal anlamda başlı başına devrim sayılabilir. İmparatorlukların ortadan kalktığı ve tarih sahnesine çekildiği bir aşamada, eski bir imparatorluğun çöken yapısı üzerine, yepyeni bir cumhuriyet devleti

kurmak, siyasal anlamda köklü bir devrim sayılmalıdır. İmparator makamında oturan tek kişinin iradesinden, halkın çoğunluğunun isteklerinin bir araya gelmesiyle oluşan ulusal iradeye geçiş de bu devrimin bir başka yönüdür. Artık devleti tek bir kişi kendi keyfine göre yönetmeyecek, halk kitlelerinin çoğunluğunun seçtiği geçici kurallar, ulus adına yönetecektir.

Kemalist Devrim, genel anlamda, emperyalizme karşı yürütülmüş olan bir ulusal kurtuluş devrimidir. Kendi ülkesini, vatan sevgisi ile savunan halkın, ulusal bir önderin öncülüğünde, eskiye bir çizgi çekerek geleceğe doğru yeniyi aramasıdır. Çağın gerçeklerine uyum sağlama doğrultusunda uygar ülkelerdeki, gelişmiş kurumların ve düzenlemelerin kısa bir süre içinde hızla Türkiye'de gerçekleştirilmesidir. İslam dininin durgun yapısı içinde yerinde sayan bir geniş kitlenin uyandırılması ve çağdaş dünyaya ayak uydurabilmesi için silkelenmesidir.

Kemalist Devrim, kendine özgü koşulları ile Türkiye'nin gerçeklerinden doğan bir devrim olarak diğer devrimlerden ayrılır. Aralarında bazı benzerlikler olmasına karşılık, Kemalist Devrim, bir ulusal devrim olduğu için diğerlerinden kesin hatlarla ayrılır. Sosyalist devrimlerle Kemalist Devrim arasında ulusallık açısından önemli farklar bulunmaktadır.

Kemalist Devrim, emperyalizme karşı tüm mazlum uluslara bir kurtuluş ışığı yakıyordu. Çağımızın iki büyük devriminden birisi olarak, dünyanın birçok ülkesine ufuk taşıyor ve geleceğin daha dengeli bir dünya düzeni için öncülük ediyordu. Sonraki yıllarda antiemperyalist kurtuluş savaşı veren dünyanın ezilen ülkeleri, Mustafa Kemal ve Kemalist Devrim modelini örnek alarak çağdaşlaşma yoluna girebilmişlerdir. Kemalist devrim, Türk ve İslam dünyasına çağdaş bilim ve hukuk düzeninin taşınmasıdır.

42

Hukuk Devrimi ile Neler Gerçekleştirildi?

Cumhuriyet hukuku, Osmanlı hukukundan tamamen ayrı yapıda oluşturulmak istenmiştir. Devrimci bir atılımla, yeni yönetim, yepyeni bir hukuk sistemi kurdu. Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan hukuk yenileme girişimleri yerinde değerlendirildi. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerindeki hukuksal yenileme atılımları sürekli olarak dış baskılarla meydana geliyordu. Cumhuriyet rejimi ise dış baskıları dikkate almadan, kurmak istediği siyasal rejim ve toplumsal yaşam düzeni doğrultusunda bir hukuk devrimi gerçekleştirmiştir.

Türkiye'de çağdaş bir ülke yaratabilmek amacıyla, hukuk alanında bir devrimin yapılması her açıdan zorunlu görünüyordu. Uzmanlarca başlatılan hazırlıklar belirli bir aşamaya gelince hukukun temel alanlarında yeni yasalar çıkartıldı. Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu İsviçre'den, Ceza Kanunu İtalya'dan, Ticaret Kanunu Almanya ve Belçika'dan, Usul Kanunu İsviçre'den, Ceza Usul Kanunu ile Deniz Ticaret Kanunu Almanya'dan esinlenerek yapıldı. Tanzimat döneminde kısmi olarak yapılan yenileştirmeler, cumhuriyet döneminde yeterli görülmediği için toplu yenilemelerle yeni temel yasalar çıkartma yoluna gidilmiştir. Yeni yasalar çıkartılırken, Batı'nın tüm yasaları incelenmiş ve Türkiye'nin sosyal bünyesine en uygun yasalar seçilerek bir bütünlük içinde benimsenmiştir. Böylece uygulamada çeşitli sorunların ortaya çıkmasına meydan verilmemiştir.

Hukuk devrimi ile yapılmak istenen, İslam hukukundan tümüyle kopma çabasıdır. Ülke insanlarını uygulamada bölen, ayrı sistemlere bağlı kılan din ve mezhep farklılıklarına dayanan çokhukuklu düzene son veriliyor, bunun yerine tekhukuk sistemine ülke düzeyinde geçiliyordu. Böylesine olumlu bir devrim üzerine, Yahudi ve Hıristiyan cemaatleri kendi hukuk sistemlerini uygulamaktan vazgeçmişlerdir.

Avrupa hukuk sistemi, Türk hukuk devriminin ulaşmak istediği ana hedeftir. Aklı esas alan rasyonel bir hukuk sistemi yeni yasalarla kurulurken, ülkenin eskiden bu yana gelen sorunlarına da köklü çözümler getirilmek istenmiştir. Çağdaş uygarlık ana hedeflerden birisi olunca, uygarlığın getirmiş olduğu hukuk kavramları, kuralları ve kurumlarına da yeni hukuk düzeninde yer vermek gerekiyordu. Bunların getirilmesiyle, ülkede kısa yoldan bir sosyal dönüşüm gerçekleştirilmeye çalışılıyordu. Anayasada, Batı ülkelerinin siyasal sistemini getirdikten sonra buna uygun düzenlemelerin yapılması zorunlu idi. Hukuk devrimi bu zorunluluğun yerine getirilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Böylesine bir devrim ile yaratılan cumhuriyet hukuku, ülkede siyasal rejimin rayına oturması ve aksamadan yürüyebilmesi açısından yeterli bir güvence oluşturmuştur.

Ankara Hukuk Fakültesi'nin kurulması ile cumhuriyetin yeni hukukçu kuşakları yetiştirilmiş ve cumhuriyet rejiminin hukuk ve yaptırım düzeni böylece geleceğe yönelik olarak güvence altına alınmıştır. Ankara'da oluşan Kemalist merkez, genç Türk devletini çağdaş bir cumhuriyet yönetimine hukuk devrimi aracılığı ile kavuşturmuştur.

43

Eğitim Devrimi ile Neler Getirildi?

Eski eğitim sistemi ortaçağdan gelme dinsel bir yapı taşıyordu. İşte bu duruma son vermek isteyen Kemalist Devrim, en önemli girişimlerini eğitim alanında yürürlüğe koydu. Ülkede çokhukuklu yapıya son verildiği için farklı eğitim sistemlerinin de kaldırılması gerekiyordu. Bu doğrultuda öğretim, bir yasa ile birleştirildi ve bunun üzerine yeni bir eğitim sistemi kuruldu. Eğitim örgütlenmesi ile ilgili yeni bir yasa çıkartılarak, yeni rejimin yepyeni bir eğitim örgütlenmesine sahip olması sağlandı.

Harf devrimi, eğitim devrimi içinde önemli bir paya sahiptir. Yeni Türk harflerinin kabul edilmesiyle, cumhuriyet eğitimi hız kazanmış ve kitlelerin aydınlanması doğrultusunda yeni motivasyon yaratılmıştır. 6 ay gibi kısa bir sürede Türk ulusu yeni harfleri öğrendi ve Latin alfabesi de eğitim sisteminde esas alındı.

Meşrutiyet döneminden kalan Darülfünun adlı Türk üniversitesi de geri kalmıştı. Bunun geliştirilmesi için de bir devrimci girişime gereksinme vardı. Yeni bir üniversite yasası çıkartılarak, Türk yüksek öğretimi çağdaş gelişmelere uygun biçimde düzenlendi. Üniversitelerin yeniden kurulması ülkede kısa zamanda eğitim alanında atılım yapılmasını, yeni cumhuriyetçi kuşaklar yetişmesini sağladı. Üniversiteler özgür bilimin ve düşüncenin merkezi düzeyine getirilirken, ülke kalkınmasının gereksinme duyduğu yetişmiş kadroları da Türkiye elde etme şansına kavuştu.

Yeni devleti kurarken, Mustafa Kemal, Batı'nın önde gelen ülkelerinden birçok bilimadamını ve uzmanı Türkiye'ye çağırdı. Onlarla görüştü ve beraberce çalıştı. Kurulan komisyonların daha sonra süreklilik kazanmasıyla Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu gibi iki bilimsel kuruluşa daha Türkiye sahip oldu. Bu kamu kuruluşlarının yaptıkları bilimsel araştırmalar, Türkiye Cumhuriyeti'nin temelinin bilime ve kültüre oturtulmasını sağladı. Ortaya çıkan eserler, Türklerin geçmişini yeniden sergiledi ve genç kuşaklara bir tarih bilinci vererek, onların yeni devletin kuruluşunda tarihten gelen bir bilinç içinde çalışmalarını sağladı.

Mustafa Kemal, örgün eğitimin yanı sıra yaygın eğitime de önem verdi. Bu doğrultuda çalışmak üzere Halkevleri'ni kurdu. Kısa zamanda ülkenin dört bir yanında 5 bine yakın şube ile çalışan bir kültür ağı kurabilen Halkevleri, eğitim ve kültür uzmanlarının katkıları ile Türk halkının ortaçağ uykusundan uyanmasını, çağdaş uygarlığın ışığını yakalayabilmesini sağladı. Cumhuriyet rejiminin getirdikleri, bilimadamı ve uzmanların çalışmaları, bu toplum merkezlerinde yürütülen halk eğitimi çalışmaları ile kitlelere götürüldü. Kemalist Devrim'in halk yığınları ile bütünleşmesi yaygın eğitim yolları ile Halkevleri üzerinden sağlanmaya çalışıldı. Benzer doğrultuda daha sonra Köy Enstitüleri kurularak, kırsal kesim hızla eğitilmek istendi.

Çağdaş dünyayı yakalayabilmek için toplumun her kesiminde bir eğitim seferberliğine girişildi, eğitim alanında kişilerin özel katkılarını sağlamak için Türk Eğitim Derneği, Atatürk'ün öncülüğünde kuruldu ve yabancı dilde eğitim yaparak, çağdaş eğitim ışığını ülkeye getirmeye çalıştı. Eğitim yolu ile aydınlanma devrimi Türkiye Cumhuriyetine kazandırılmak istenmiştir.

44

Kültür Devrimi ile Neler Yapıldı?

Kemalist Devrim, ülkede yeni bir cumhuriyet kültürü yaratmanın önemini gördüğü için bu doğrultuda köklü adımlar atmıştır. Önceki Türk kültürü hem İslam dininden hem de Orta Asya'dan gelen Türk tarihinin esaslarından kaynaklandığı için bu aşamada yeni bir kültür devrimi gerekiyordu. Osmanlı'nın son dönemlerinde Tanzimat'la başlayan ve Meşrutiyet ile süren yenilenme girişimlerinde, bazı Batılı kültür kurumlarının getirilmesi için çalışılmıştı, ama bunlar küçük girişimlerin ötesine geçmediği için yeterli bir düzen değişikliği kültür alanında yapılamamıştı.

"Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür" diye yola çıkan Kemal Atatürk, bu doğrultuda cumhuriyet kültürü yaratılmasının öncülüğünü yapmıştır. Uygarlığın güçlü bir kültürden doğduğunu, kültürü zengin olan ülkelerin büyük uygarlıklar yaratabildiğini yerinde saptayan Mustafa Kemal, kendi kadrosunu, kültür seferberliği için yönlendirdi. Yanındaki uzmanların girişimleri ile kültür ve sanatın çeşitli alanlarında kültür devrimi yaratıldı.

İçinde bulunduğu konum gereği farklı kültürlerin çatışma alanına dönüşmüş bulunan Türkiye Cumhuriyeti, yeni bir kültürün yaratılması ile daha uyumlu ve belirli temalarda uzlaşan bir kültürel yapıya kavuşturulmak istenmiştir. İslamcı, Turancı, toplumcu, liberal kültür yaklaşımları cumhuriyetin kültür potası içinde kaynaştırılmaya ve ortak bir kültürel yapı oluşturulmaya çalı-

şılmıştır. Kemalist cumhuriyet kültürü, Türklerin tarihten ve İslam'dan gelen kültürel özelliklerini, Anadolu'nun on asırlık geçmişinden gelen kültürel zenginliklerle de kaynaştırmaya çalışmıştır. Bilimin yol göstericiliğinde cumhuriyet kültürü yeniden kurulmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet rejimi altında yeni oluşturulan ulusal kimliğin kültürel kaynaklardan beslenmesi için de bilimsel bir yöntem izlenmiştir. Çünkü ulus olmak için belirli bir kültürel birikime sahip olunması gerektiği biliniyordu. İnsan toplumlarını ulusallaştıran olgunun kültür olduğunu iyi bilen Kemal Atatürk, çağdaşlaşma yolunun köklü bir kültür devriminden geçtiğini iyi biliyor ve ona göre hareket ediyordu.

Özellikle müzik alanında radikal bir adım atılarak tek sesli müzikten çok sesli müziğe geçildi ve bunun eğitimini veren konservatuar açıldı. Ayrıca, Güzel Sanatlar Akademisi kurularak, güzel sanatların her alanında öğrenci yetiştirilmeye başlandı. Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu aracılığı ile cumhuriyet kültürünü oluşturan ve zenginleştiren yeni araştırmalar yapıldı. Halkevleri, yaygın kitle örgütü olarak cumhuriyet kültürünü halk kitlelerine ulaştırdı ve ülke düzeyinde kültür derlemeciliği yaparak halkın öz kültürel değerlerinin cumhuriyetçi bir anlayış çerçevesinde çağdaş boyutlarda derlenmesine yardımcı oldu. Ülkede, cumhuriyet rejimi doğrultusunda, bir halk kültürü devrimi yapılıyordu.

Cumhuriyet devrimi, genel olarak, bir kültür devrimidir. Kemalist yönetim bu alanda bilinçli adımlar atmıştır. Ön Asya'da kurulan Türk devleti, tarihten gelen veriler sayesinde bir Batı ve Asya kültür sentezine dayandırılmak istenmiştir.

45

Sosyal Alanda Ne Gibi Devrimler Yapıldı?

Kemalizm, çağdaş anlamda, modern bir toplum yaratmayı amaçlıyordu. Bu doğrultuda önemli adımlar atıldı. Şapka devrimi ile Batı dünyasına "merhaba" denildi. Bu devrim, Türkiye'nin yerini Batı'nın içinde aradığını gösteriyordu. Fesin bırakılması, kılık ve kıyafetin batılı anlamda yeniden düzenlenmesi çağdaş anlamda bir insan tipi yaratmayı hedefliyordu. Şapka Kanunu'ndan sonra Türk toplumunda hızlı bir kıyafet değişikliği başladı. Türk toplumu büyük kentlerden başlayarak Anadolu'nun diğer kesimlerine doğru bir kıyafet devrimi sürecinden geçti.

Ayrıca yeni yasa çıkarılarak, din adamlarının giyecekleri kıyafet düzenlendi. Gayrimüslim din adamlarının yalnızca ibadet yerlerinde kendi din giysilerini giyebilecekleri benimsendi. Yalnızca her dinin en yüksek rütbe taşıyan kişisi dinsel kıyafet ile gezebilecekti. Böylece laik devlet hem dine karşı saygısını gösterdi hem de kıyafet anarşisi önemli ölçüde sona erdi.

Atatürk, Türk kadınının ortaçağ karanlığı içinde yaşamasını, çarşaf ve peçe ile dolaşmasını uygun görmüyordu. İslam'dan önceki dönemlerde Türk kadınının daha özgür biçimde toplumsal yaşama katıldığını belirleyen Kemalist yönetim, yeniden bu durumu gerçekleştirmek üzere Türk kadınına yeni sosyal ve siyasal haklar tanıdı. Avrupa ülkelerinden bile önce bazı siyasal ve sosyal haklara sahip olan Türk kadınları, erkeklerin yanı sıra toplumsal yaşamda her alana girdiler, uygar kılık ve kıyafetleri ile devlet yönetiminin her kademesinde görev aldılar.

Eski unvanlar kaldırıldı, herkesin ayrı bir soyadı taşıması yeni yasa ile benimsendi. İsimlerin karışması bu yoldan önlendiği gibi, Batılı ülkelerdeki ne benzer biçimde, iki isme sahip olmak çağdaşlaşma yolunda gerçekleştirilen bir diğer adım oldu. Soyadı Yasası ile herkesin Türkçe bir soyadına sahip olması zorunluluk olarak getirildi ve isimler arasında uyum sağlanarak yeni bir düzen kuruldu.

Zaman, ağırlık ve uzunluk ölçüleri değiştirildi. Gene bir başka yönden Batı ülkelerine yakınlaşma, onlara uygun değerlerin bu alanda kabulü ile gerçekleştirildi. Kısa zamanda benimsenen ve bugün günlük yaşamın bir parçası olan yeni değerleri benimsetmek pek de kolay olmamıştır. Yeni ölçülerle, Türklerin Batılı ülkelerle ortak ölçülere dayanarak ilişkiler kurabilmeleri kolaylaştırılmıştır. Bunun yanı sıra sağlık ve sosyal hizmet alanlarında da yeni düzenlemelere gidilmiş, modern devletlerde görülen gelişmişlik düzeyine bu alanda da ulaşabilmek için çeşitli atılımlar gerçekleştirilmiştir.

Sosyal alanda, Türk toplumu, çağdaş Batı toplumlarının düzeyine getirilmek isteniyordu. Türklerin tarihten gelen uygarlığı yakalamak veya temsil etmek eğilimi, cumhuriyet döneminde siyasal bir bilinçle gerçekleştirilmeye çalışılıyordu. Tek amaç, çağdaş uygarlığa erişmek ve modern dünyanın önde gelen bir ülkesi olabilmekti. Ortaçağ düzeninden bir toplumu kurtararak çağdaş uygarlık düzeyine kavuşturabilmek için gerekli olan her devrimci atılım Kemalist Cumhuriyet tarafından yapılmıştır.

46

Ekonomik Alanda Hangi Atılımlar Yerine Getirildi?

Endüstrileşmesi Batılı ülkeler tarafından engellenen Osmanlı Devleti, son dönemlerinde gayrimüslimlerin Batılı ülkelerin acenteliğini yaptığı bir yarı sömürge durumuna gelmişti. Bu nedenle ekonomik iflas doğmuş, dış borçlanma batağına zorla sürüklenen Osmanlı Devleti çökmekten kurtulamamıştı. Mustafa Kemal bu durumu çok iyi gözlemlediği için ülkeyi dış borç batağından çıkaracak ve tam bağımsızlığı gerçekten başaracak ekonomik açıdan bağımsız bir yapılanmayı hedefliyordu. Kemalizm, bağımsız bir devletin ancak bağımsız bir ekonomik yapı ile kurulacağına kesin olarak inanıyordu. İzmir'de daha cumhuriyet ilan edilmeden toplanan İktisat Kongresi'nde "Misak-ı İktisadi" adı altında bir ekonomik şart benimsendi. Vergi sisteminde köklü bir reform, ulaştırma sorununun yeniden düzenlenmesi, yeni kredi kurumları oluşturulması, topraksız köylüye toprak dağıtımı, tarımın ilkel yöntemlerden kurtarılması, ticaret alanında spekülasyonlara engel olunması, yeraltı zenginliklerinin belirlenmesi ve işletilmesi, gümrüklerin ulusal endüstriyi koruyacak düzeyde yeniden düzenlenmesi, ekonomik yaşamı düzenlemek üzere yeni yasaların çıkartılması bu kongrenin sonucunda ilke olarak benimsendi.

Kemalizm her alanda ulusal ekonomi ilkesini uygulamaya dikkat etmiştir. Tarım alanında, yüzyıllardır köylüyü ezen Âşar Vergisi'nin kaldırılması ile işe başlanmıştır. Vergiyi devlet adı-

na toplayan aracı "mültezimlik" kaldırılmıştır. Devlet, üretici köylünün güçlendirilmesi için Ziraat Bankası'nı kurmuştur. Kooperatifçilik yurt düzeyinde desteklenmiştir. Üretici köylüye yeni toprak dağıtmayı hedefleyen toprak reformu için girişimler başlatılmıştır. Uygulanmaya başlanan bilimsel tarım teknikleri ile tarım ürünlerinde üretim hızla artmıştır.

Endüstri alanında, ülke düzeyinde bir ulusal seferberlik başlatılmıştır. 1926 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkartılarak, endüstri alanında girişim yapacak kişilere sağlanacak kolaylıklar ve destekler yeniden düzenlendi. Devlet, endüstri alanına giren girişimcilere hem kredi veriyor hem de diğer yönlerden destekleyici önlemler alıyordu. 1929 yılında dünya ekonomi bunalımı çıkınca, ekonomik politika özel girişimin desteklenmesinden devletçiliğin yeniden düzenlenmesine doğru değişti. Ülke ekonomisinin canlanması için ülkenin dört bir yanı demiryolu ağı ile bütünleştirildi. Yeni bir yasa çıkartılarak Türk kıyılarında kabotaj hakkı, Türk vatandaşlarına verildi ve böylece yabancıların liman işletmeciliği önlendi. Türk ulusunun kendi vatanının sahibi olabilmesi için ulusal ekonomi ilkesi doğrultusunda daha sonraki yıllarda da yeni adımlar atıldı ve 20. yüzyılın ortalarına doğru kendi bölgesinde, diğer ülkelere oranla güçlü bir ekonomiye sahip olan yeni bir devlet yapısı örgütlendi.

Cumhuriyet rejimi önce güçlü bir devlet, daha sonra da özel sektör yaratma yolunu izledi. Devlet güçlü bir biçimde kurulduktan sonra, devlet eli ile burjuvazi ve özel sektör yaratılarak, çağdaş Batı toplumlarının benzeri bir yapı kurulmak istendi.

Kemalizm, özel sektör ve kamu sektörünün bileşiminden meydana gelen karma bir ekonomik rejimi savunuyordu. Karma ekonomi hem dışa açık bir ekonomik uygulamayı, hem de ulus devleti ayakta tutacak devletçi bir yaklaşımı bir arada gerçekleştiriyordu.

47

Kemalist Devrim, Diğer Devrimlerden Hangi Yönleri İle Ayrılır?

Teorik olarak, Kemalist Devrim'in Fransız ve Rus Devrimleri ile karşılaştırması yapılabilir. Fransız Devrimi, Hıristiyan dünyasının aydınlanmasına dönük bir rejim değişikliği getirirken, Kemalist Devrim de benzer bir etkiyi Müslüman dünyasına taşımıştır. Fransız Devrimi'nin özgürlük, eşitlik ve kardeşlik gibi ilkelerine Kemalist Devrim'de de rastlanır. Ne var ki, Fransız Devrimi bir burjuva devrimi olmasına karşılık, Kemalist Devrim bir halk devrimidir. Fransız Devrimi yerleşik bir düzene karşı yapılmıştır. Kemalist Devrim ise çökmüş bir düzenden sonra yeni bir düzen kurmak üzere yola çıkmıştır. Kemalist Devrim'de burjuvazinin rolü öncülüktür. Asıl devrimin arkasında, savaş meydanlarından gelen, müdafaa-i hukuk savaşı vererek kendi ulusunu ve vatanını savunan halk kitleleri vardır. Bu yönü ile Türk Devrimi Fransız Devrimi'nden daha fazla oranda halk kitleleri tarafından benimsenmiştir.

Rus Devrimi de 20. yüzyılı etkileyen büyük devrimlerden birisidir. Kemalist Devrim ile Sovyet Devrimi arasında çeşitli benzerlikler vardır, ama ayrılan yönler daha fazladır. Özellikle ikisi de Batı emperyalizmine karşı devrimler olarak ortak bir antiemperyalist karaktere sahip bulunmaktadırlar. Fransız Devrimi'nin bireyci anlayışı ikisinde de yoktur, çünkü bu iki devrim sosyal bir içerikte anlaşmışlardır. Yoksul kitlelerin içinde geri kalmış bir ekonomik yapının çöküntüsü üzerine gerçekleşen her

iki devrimin ortak yönlerinden birisi de yoksul kitlelere sahip çıkmak ve onlara sosyal politikalarla yaklaşarak sahip çıkmaya çalışmaktır. Sovyet Devrimi, işçi sınıfı düşüncesi ile bir proletarya diktatörlüğü kurmaya çaba göstermiştir. Türk Devrimi ise daha gerçekçi davranarak, ortada ciddi bir endüstriyel yapı olmadığı için, olmayan bir işçi sınıfına dayanılarak devrim yapılamayacağını, ama emperyalizmin çizmeleri altında ezilen yoksul halk kitlelerine sahip çıkarak bir ulusal kurtuluş devrimi yapılabileceğini savunmuştur.

Nitekim, Kemalizm iktidara geldikten sonra da ülkede gerçek anlamda bir halk iktidarı kurulabilmesi için çeşitli altyapı girişimlerinde bulunmuştur. Kemalizm, Rus Devrimi'nin planlı ekonomisini hızlı bir kalkınma için uygulamış, ama bundan farklı olarak da ülkede ulusal bir burjuvazinin oluşumu ve ulusal bir özel sektörün meydana gelebilmesi için bazı ulusal politikaları kararlı biçimde uygulamıştır. Bu çerçevede, Kemalist Devrim hem Fransız hem de Rus Devrimlerinden farklı bir yapıya sahiptir. Türkiye'nin özel koşullarını dikkate aldığı için ulusal, ama Batı'nın dışında bir Müslüman ülkede gerçekleştiği için Türk ve Müslüman dünyasına çağdaşlaşma yolunda ilk örnek olarak yön gösteren evrensel bir devrimdir. Kemalist Devrim, aynı zamanda tüm Üçüncü Dünya ülkelerine yön gösterebilecek derecede örnek bir siyasal olaydır.

Kemalist Devrim, 20. yüzyıla damgasını vuran iki büyük devrimden birisi olarak, tüm Asya, Afrika ve Latin Amerika ulusları için sosyalist devrime alternatif bir ikinci yol olarak öncülük etmiştir. Sosyalist sistemin çöküşünden sonra, Kemalist Devrim, Batı'nın dışında kalan ülkelerin çağdaşlaşması için ulusal bir seçenek olarak yön göstermeye devam etmektedir. Batı emperyalizmine direnen ulus devletler, Kemalist devrimin yöntemlerinden yararlanmak zorundadırlar.

48

Kemalist Devrim'in Dış Dünyaya Ne Gibi Yansımaları Oldu?

Türk Devrimi'nin yansımaları, Batı'nın dışında kalan ülkelerde epeyce fazla olmuştur. Türkiye'nin verdiği Ulusal Kurtuluş Savaşı, I. Dünya Savaşı sonrasında tüm Üçüncü Dünya ülkeleri için olumlu bir örnek oluşturmuştur. Çin'deki **Sun Yat Sen** yönetimi ile Hindistan'ın bağımsızlık önderleri Mustafa Kemal'in yolundan gitmeye çalışmışlardır. İslam dünyası kadar Arap ve Afrika bölgeleri de Kemalist Devrim'in yansımaları ile sarsıldılar. Yeni kurduğu devlet ile dinsel önderlikten vazgeçerek ulusal bir yapılanmaya giden Türkiye'nin bu tavrı, birçok ülkeyi uzun süre düşündürmüş ve daha sonra benzer doğrultuda harekete geçmelerini sağlamıştır. Kemalistler devrim yaparken, üstlendikleri misyon ile doğu ile batı arasında bir köprü görevi yaptıklarının bilincini taşıyorlardı. Bazı Türk aydınları bu doğrultuda, Kemalist Devrim'e ideolojik bir yapı kazandırarak, evrensel ideolojiler çatışmasına Kemalizmi de bir taraf olarak dahil etmenin arayışı içine girdiler.

Kemalist Devrim, sosyalist devrim gibi bir Kemalist Enternasyonal oluşturma yoluna gitmemiştir. Bu yol denense idi, belki de dünyanın siyasal dengelerinde Türkiye'nin lehine daha büyük bir ağırlık olabilecekti. Türkiye daha sonraki dönemde bunun sancılarını çekmiş, tek ülkede sosyalizm olamayacağı gibi tek ülkede Kemalizmin olamayacağı uzun süre tartışılmıştır. Çünkü bütün dünya kapitalist bir bütünleşme içine Batı'nın ön-

cülüğünde girerken, Batı'nın dışında kalan ülkelere iki ayrı seçenek sunan Kemalizm ve sosyalizm uluslararası entegrasyona daha fazla önem vermek durumunda idi.

Batı emperyalizminden yakasını kurtarmak isteyen, ama Moskova merkezli yeni bir bağımlılık düzenine kendini kaptırmak istemeyen bazı Asya ve Afrika ülkeleri, Kemalist Devrim'in yolundan giderek ulusal bağımsızlığa yönelmişler ve gene onun yöntemleri ile hızla çağdaşlaşmanın kendi ülkelerinde gerçekleşmesine çalışmışlardır. Çevre ülkelerde de benzer etkiler görülmüştür. Özellikle İran'da Kemalist Devrim yolunda bazı reformların yapıldığı görülmüştür. Irak ve Suriye'de ise ilerici milliyetçiler Kemalizmin yeniliklerini kendi ülkelerine getirmek istiyorlardı. Tunus, Fas ve Cezayir gibi Kuzey Afrika ülkelerinde de Kemalist çizgide bazı girişimlerin ortaya çıktığı görülmüştür. Kemalizmin Türkiye'yi dogmatik uykudan uyandırması tüm İslam ülkeleri için rasyonel bir örnek oluşturmuştur. Mısır'da ise Kemalist çizgide devrim yapmak isteyen ciddi bir siyasal akım oluşmuştu, ama İngiltere'nin denetimi buna izin vermedi. Daha sonra Nasır, Mustafa Kemal'i örnek alarak yeni bir düzen kurmak istedi ise de, Batı emperyalizmi buna izin vermedi. Afganistan ise Kemalizmi tümüyle örnek alarak yeniden yapılanmak istedi, ama bu küçük ülke de emperyalist baskılardan kendisini kurtaramadı. Habib Burgiba, çağdaş Tunus'u kurarken, Mustafa Kemal'in izinden gittiğini her fırsatta açıklamıştır. Kemalist Devrim'in, tüm Üçüncü Dünya ülkelerine çeşitli yansımaları olduğu genel olarak söylenebilir.

Bugün bile birçok dünya ülkesinde Kemalist Devrim'i örnek alan atılımlar yapılabilmektedir. Özellikle Batı emperyalizmine teslim olmayan Asya ve Afrika ülkeleri Kemalizmin antiemperyal yaklaşımından ders almaktadırlar.

49

Kemalist Devrim Nasıl Yorumlanabilir?

Kemalizmi herkes kendine göre yorumlamaya kalktığı için, değerlendirmede bir birlik yoktur. Diğer siyasal olaylara benzemeyen ve aradaki farklılıklara dikkat eden Kemalizmin bu mesafeli tutumu, yorumlayanları olumsuz bakış açılarına yöneltmiştir. Modernleşmeden yana olan yaklaşımların Kemalizmi daha olumlu biçimde değerlendirdikleri görülmektedir. Çünkü gerçekten de az zamanda büyük işler başaran bir Kemalist dönem Türkiye'nin çehresini değiştirmişti. Batı uygarlığına katılmak için yürütülen uygarlık savaşı, modernist kuramlarda olumlu bir açıdan değerlendirilmiştir.

Geleneksel düşünceden yana muhafazakâr yaklaşımlar ise, Kemalizme daha farklı bir açıdan bakmışlardır. Kemalizmin köklü dönüşümü öngören, radikal devrimci tutumunu hoş karşılamayan bu yaklaşımlar, Kemalizmi bir yönünden çıkma, bir sapma olarak değerlendirmişlerdir. Tutucu yaklaşımlardan İslamcı olanları ise laiklik nedeniyle, Kemalizmi tümüyle reddederken, milliyetçi olanları ulusal devleti kurmaya yöneldiği için daha insaflı bir açıdan değerlendirmişlerdir. Gelenekçilerin değerlendirmelerinden Kemalizm için yabancılaşma ve keyfi dayatmacılık tanımları geliştirilmiştir.

Liberal yaklaşımlar ise, Kemalizmi devletçilik ilkesi nedeniyle dışlama eğilimindedirler. Liberalizmin özgür özel sektörcü yaklaşımı, Kemalizmin devletçiliği yöntem olarak geliştiren kar-

ma ekonomik yapılandırma anlayışına kesinlikle karşı çıkmaktadır. "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" diyen liberalizm, sermayenin gelişiminin önünü açmak için tüm devlet etkinliklerine ve devletçiliğe karşı çıkarken, Kemalizmi de "geride kalmış" bir görüş olarak değerlendirmektedir. Aşırı özel sektörcüler, Kemalizmi faşizme benzetme derecesinde haksız değerlendirmeler bile yapabilmektedirler.

Sosyalist tezleri savunan görüşler ise, Kemalizme iki yanlı yaklaşım içinde olmuşlardır. Antiemperyalist yönü ile olumlu karşılamışlar, işçi sınıfı diktasının reddi nedeniyle de eleştirmişlerdir. Sınıfsal analizleri ile halk kitlelerinin sınıfsal ayrımına dikkati çeken bu yaklaşımlar, Kemalizmin halkı bir bütün olarak ele almasına karşı çıkmışlardır. Siyasal ve toplumsal devrimler olumlu karşılanırken, burjuvazinin önünün açılması uygun görülmemiştir. Marksizmin öne geçen ideolojik yaklaşımları, Kemalizmin uygulamaya yönelik pragmatik tutumlarını tam olarak kavrayamamıştır. Sosyalist devrim ve ulusal demokratik devrim tartışmaları doğrultusundaki yaklaşımlar Kemalizmin değerlendirilmesinde eksik kalmıştır.

Irkçı-Turancı akımlar ise, Türkçülüğe öncelik verdikleri için, Kemalizmin ülke ve yurt ulusçuluğunu benimsememişler ve karşı çıkarak kendi görüşlerini zorla topluma benimsetmek istemişlerdir.

Kemalist Devrim, Türkiye'nin özel koşullarına ve Türkiye'ye benzeyen diğer ülkelerin genel koşullarına uygun bir biçimde değerlendirilebilir. Çağımızın siyasal süreci içinde Kemalist Devrim'in kalkınmakta olan tüm dünya ülkelerine yeni bir seçenek sunduğu söylenebilir. Emperyalizm devam ettiği sürece Kemalist devrim dünya halklarına ve ulus devletlerine yön göstermeye devam edecektir.

V

Kemalist İlkeler

50

Genel Olarak Kemalist İlkeler Nelerdir?

Kemalizm denince akla gelen ilk konulardan birisi "altı ok"tur. Bu, Kemalizmin ana ilkeler olarak benimsemiş olduğu altı ilkenin, devleti ve cumhuriyeti kuran siyasal örgüt olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin bayrağına girmiş semboldür. Altı ilke denince sırasıyla; devrimcilik, halkçılık, devletçilik, ulusalcılık, cumhuriyetçilik ve laiklik ilkeleri olarak sayılan Atatürk ilkeleri, aynı zamanda Kemalizmin ana çekirdeğini oluştururlar. Altı ok, altı ilkenin siyasal adıdır. Kemalizm bir siyasal felsefe ya da yöntem olarak açıklanmaya çalışıldığında, bu altı ilkeden yola çıkılır ve bunlar esas alınarak bir değerlendirme yapılır.

Mustafa Kemal bu altı ilkeyi belirlerken, eklektik bir yöntem izlemiştir. Seçici ve özgün bir yoldan birleştirici olmaya çalışan Mustafa Kemal, Türkiye gerçeklerinin kendine özgü yapısını dikkate alarak hiçbir siyasal ideolojiyi ya da devrimi tümüyle kopya etmeyen, ama bunların hepsinden yararlanarak ortaya, kendine özgü, çağdaş bir Türk modeli getiren siyasal tutumu izlemiştir. Bu yönü ile Kemalizm, dünya ülkelerine farklı bir seçenek sunmaktadır. Emperyalizme karşı Ulusal Kurtuluş Savaşı vermek zorunda kalan Batı'nın dışındaki geri ülkeler için Kemalizm, önemli bir gelecek programı sunmaktadır. Bunu yaparken de taklitçi değil, özgün bir senteze eklektik bir yöntemle ulaşmak isteyen ulusalcı bir yaklaşımı gündeme getirmektedir.

Kemalizmin altı ilkesi iki ana grupta toplanabilir: Birinci grup ilkeler olan cumhuriyetçilik, ulusalcılık ve laiklik, Batı'dan

alınan ilkelerdir ve bunların kaynağı Fransız Devrimi'ne kadar gider. İkinci grup ilkeler ise devletçilik, halkçılık ve devrimciliktir ve Doğu'dan alınan ilkelerdir. Bunların kaynağı Sovyet Devrimi'ne kadar gitmektedir. O dönemde Batı'nın karşısında Doğu'yu Rusya'nın yönetimindeki Sovyetler Birliği temsil ettiği için Rus Devrimi'nden yararlanılmıştır. Gerçekten de halkçılık ve devletçilik akımları daha çok sosyalist dünyada görülmüştür. Devrimcilik ise sosyalizmin gerçekleştirdiği köklü devrimciliğin benimsenmesi ile gündeme geliyordu.

Altı okla belirtilen Kemalizmin, birçok konuda açıklanan başka alt ilkeleri de bulunmaktadır. Bu ilkeler, ya Mustafa Kemal'in konuşma ve yazıları ile belirlenmiş ya da Mustafa Kemal'in önderliğinde yürütülen çeşitli uygulama ve girişimlerle ortaya çıkartılmıştır. Uygulama ve görüşler bir bütün olarak ele alındığında, Kemalizmin diğer ilkelerine ulaşmak mümkündür.

Ayrıca tam bağımsızlık, çağdaşlaşma, ulusal egemenlik ve ulusal kalkınma gibi ikinci derece ilkeleri de Kemalizmin ana ilkeleri olarak değerlendirmek mümkündür.

Akılcı ve siyasal bir bilince sahip bir eylemin görüşü olan Kemalizmin öncelikle bilime ve bilimsel yaklaşıma önem verdiğini vurgulamak gerekir. Mustafa Kemal'in söylev ve demeçleri incelendiğinde Kemalizmin diğer ilkeleri de belirginlik kazanmaktadır. Atatürk'ün söylev ve demeçleri Kemalizm'in ilkelerinin belirlenmesi ve anlaşılması açısından en önemli kaynaklardır.

51

Kemalist Ulusalcılık İlkesi Nedir?

Mustafa Kemal, "millet" kavramının "ümmet" kökeninden geldiğini ve bunun dinsel bir içerik taşıdığını bildiği için, millet kavramı yerine yeni bir kavram araştırmış ve sonunda Orta Asya Türkçesinden gelen "ulus" sözcüğünü benimsemiştir. Laik bir toplum yaratmak istediği için, dinsel içerikli millet kavramı yerine ulus kavramını yeni bir kavram olarak oturtmaya çalışmıştır. Moğolcadan Orta Asya Türkçesine geçmiş olan bu kavram, sözlük anlamı olarak, belirli bir bölgede yaşayan farklı grupların bir araya getirdiği toplum demektir. Yani Misak-ı Milli sınırları içinde yaşayan farklı etnik ve dinsel kökenlerden gelen insanların Türkiye Devleti çatısı altında, yeni bir ulus olarak Türk toplumunu oluşturması gibi Kemalizmin en hassas noktalarından birisi olan millet konusu, böylece yeni bir kavram olan ulus sözcüğünün laik ve Türkiye'nin koşullarına uygun gelen yapısı ile çözülmeye çalışılmıştır.

Kemalist Devrim'in yapıldığı sıralarda dünya, Avrupa merkezli bir yapıda olduğundan ve daha Amerika dünya sahnesine çıkmadığından, Mustafa Kemal de o dönemin en çağdaş ve ileri devlet biçimi olarak Avrupa'nın ulus devlet modelini görüyordu. Bu doğrultuda, ulusal bir devlet yaratmak üzere yola çıkılıyordu. Bütün Avrupa ülkeleri Fransız Devrimi'nden sonra bir uluslaşma sürecinden geçerek kendi ulusal devletlerine sahip oldukları için Kemalist hareket de benzer doğrultuda bir ulusal devleti gerçekleştirmeyi amaçlıyordu. Bunun için de ortada bir

ulusun varlığı birinci koşuldu. Bu nedenle, Misak-ı Milli sınırları içinde yaşayan tüm insanları kökenlerine bakmadan bir yeni ulus kavramı altında bir araya getirmek Kemalizmin hedefi idi. "Ne mutlu Türküm diyene" cümlesi bu amacın açık göstergesidir. Mustafa Kemal, insanların geldikleri köken ile uğraşmıyordu, ama gelecekte yeni bir ulus kavramı çerçevesinde bir araya getirmek istiyordu.

Kemalizmin ulusalcılık ilkesi, Batı'nın önde gelen ülkelerinde görülen vatanseverlik, yani *patriotism* kavramı ile açıklanabilir. Çünkü patriotism, sınırları belirlenmiş bir ülkede, emperyalizme karşı ülkeyi ve halkı savunmak anlamında, bir ülke ulusalcılığıdır. Burada ulusun ana dayanağı, sınırları belirlenmiş vatandır. Belirli bir ülkeyi vatan olarak benimseyen ve burada gelecekte bağımsız koşullarda beraberce yaşamak isteyen halk kesimlerinin, kendilerini çağdaş ve maddi anlamda savundukları akımın adı patriotism'dir. Kemalizm de benzer bir yapıda ortaya çıktığı için, Türk patriotismi olarak görülebilir. Kemalist ulusalcılık, Türkiye patriotismi'dir. Irkçı ve ümmetçi milliyetçilikten uzak, çağdaş boyutlarda, ülke bağımsızlığını savunan ve dışa karşı yürütülen bir eylem olarak Kemalist ulusalcılık, 20. yüzyılın gerçeklerine uygun biçimde, 80 yılı aşkın bir süredir uygulanmaktadır. Her türlü emperyalist bölücü politikaya karşılık Türk toplumu, Kemalist ulusalcılık ilkesi ile bütünlüğünü korumaktadır.

Son dönemlerde ortaya çıkan gelişmeler, Kemalist ulusalcılık ilkesinin ne derece önemli olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır. Türkiye gibi toplumlar, birlik ve beraberliklerini ancak bu tür bir anlayış ile koruyabilmektedirler.

Üzerinde yaşanan vatanı ve ortak bağımsız bir geleceği savunmak anlamında, Kemalist ulusalcılık, küreselleşmenin etnik ve dinsel bölücülüğüne karşı verilecek en etkin yanıttır.

52

Kemalist Devrimcilik İlkesi Ne Anlama Gelmektedir?

Kemalizmin önde gelen ilkelerinden birisi devrimciliktir, çünkü Kemalizm, kendi başına bir devrimdir. Ortaçağdan çağdaş dünyaya geçerken, imparatorluktan cumhuriyet devletine dönüşme aşamasında, Mustafa Kemal, reformcu bir düzelticiliği değil, köklü bir devrimciliği benimsemiştir. Devrimciliği, var olan kurumları zorla değiştirmek biçiminde anlayan Mustafa Kemal, geçmişin kurumlarını yıkmış, onların yerine genç cumhuriyet devletinin yeni kurumlarını oluşturmuştur. Modernleşme ve gelenekçilik arasında 200 yıl bocalayan bir toplumu, gelenekçiliğin bağnaz tutuculuğundan kurtararak, modern dünyanın onurlu üyeleri arasına kökten devrimci bir yaklaşımla yakınlaştırmıştır. Böylece, Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzü, bir daha geri döndürülmeyecek biçimde çağın en ileri uygarlığına sahip olan Batı'ya döndürülmüştür.

Kemalizm bir anlamda, emperyalizme karşı yürütülen bir ulusal kurtuluş devrimidir. Batı'nın emperyalist ülkelerinin işgaline karşı başlayan ve daha sonra tüm dışa bağımlı ilişkileri tasfiye eden Kemalizm, ülke yönetiminde Osmanlı'nın gevşek yönetimi nedeniyle ortaya çıkan tüm yabancı inisiyatifleri ortadan kaldırmıştır. Bu nedenle de Batı'nın emperyalist ülkeleri Mustafa Kemal'i fazla sevememişlerdir. Padişahları kukla gibi oynatmaya alışmış bulunanlar, karşılarında direnen bir askeri önder bulunca, daha mesafeli ve dışlayıcı bir davranış izlemişlerdir.

Kemalizmin devrimcilik ilkesi, daha kuzeyde gerçekleşen sosyalist devrimden yakından etkilenmiştir. Yoksul halk kitlelerinin her türlü istisnalara ve dışa bağımlılığa isyan etmesi karşısında halkın yeniden benimseyebileceği bir devlet yapısının oluşturulması gerektiğini yerinde kavrayan Kemal Atatürk, devlet gücü ile başlamış olduğu devrimleri sürdürmüş ve çağdaş dünyaya karşı kendini koruyabilecek, onurlu biçimde kendisini temsil edebilecek düzeyde yeni bir cumhuriyet devletini, devrimci girişimleri ile kurmuştur.

Kemalizm, sosyalist bir devrim değil, Batılı anlamda bir burjuva demokratik devrimciliği yapmak istemiştir. İmparatorluk döneminde oluşan burjuvazinin iktidara ortak olma arzusu ile Türkiye'de de ulusal demokratik burjuva devrimi yapılmış ve bunun sonunda demokratik cumhuriyet rejimine geçilmiştir. Tek kişinin yerine ulusun egemenliğinin kurulması, antiemperyalist doğrultuda bağımsız bir siyasal otoritenin oluşturulması, tam anlamıyla devrimci girişimlerle gerçekleştirilebilmiştir. Kemalist devrimcilik, Türk ulusunun çağ değiştirmesi doğrultusunda atılan kökten devrimci atılımların genel açıklamasıdır.

Ortaçağ karanlığından çağdaş aydınlığa geçişi sağlayan Kemalist Devrim, Türkiye'de aydınlanma hareketinin öncüsü olmuştur. Günümüzde devam eden bu süreç, Kemalist Devrim'in korunması ile tamamlanacaktır. Kemalist Devrim, cumhuriyet ve demokrasi sürecinin tamamlanması ile tam anlamda amacına ulaşmış sayılacaktır. Kemalist devrimcilik ilkesi Türk ulusunu çağdışı çizgilere çekmek isteyenlere karşı en önemli dayanaklardan birisidir.

53

Kemalist Halkçılık İlkesinin Anlamı Nedir?

Kemalizm, bir siyasal görüş olarak oluşurken kendisini, siyasal alanın gerçekleri üzerine oturtmak zorunda idi. Eğer gerçekçi olabilirse başarıya ulaşabilir ve ayakta kalabilirdi, aksi takdirde diğer siyasal eylemler gibi tarihin tozlu sayfalarına doğru silinir giderdi. Bu nedenle, Mustafa Kemal, Anadolu'daki insan malzemesini yerinde incelemiş ve farklı dinsel ve etnik kökenlerden gelen insanların bu ülkede yüzyıllardır beraberce yaşadıklarını belirlemişti. Bu çerçevede, dikkate öncelikle bu konuyu aldı ve yeni siyasal görüş oluşturulurken, Anadolu'daki insan malzemesi, halk kavramı altında, her türlü kültürel ya da etnik nitelemenin ötesinde Kemalist halkçılık görüşü ile değerlendirildi.

Mustafa Kemal, emperyalizmin çizmeleri altında ezilen Anadolu halkını temel alarak, yeni siyasal görüşü oluştururken, bunu halkçılık ilkesi ile açıkladı. Ulusal sınırlar içinde yaşayan halk kitlelerini kendi çıkarları doğrultusunda, kendi iradelerinin egemenliğini sağlayarak yönlendirmeyi Kemalizm halkçılık olarak anlamıştır. Hiçbir siyasal yapılanmaya benzetilemeyen Kemalist yönetim, kendisini bir halk hükümeti olarak tanımlamış ve bu doğrultuda yoksul halk kitlelerine yönelerek onlarla bütünleşmenin yollarını aramıştır. Türkiye'nin kendine özgü koşullarında ve bir Kurtuluş Savaşı sırasında oluşan yeni siyasal yapılanmanın temel dayanağı Anadolu ve Rumeli halkı olmuştur.

Kemal Atatürk, Kurtuluş Savaşı sırasında, kurtuluş savaşı veren kitlelerin zavallı bir halk olduğunu, bu halkın kendisini kurtarmaya ve geleceğini kurmaya hakkı bulunduğunu açıkça vurgulamıştır. Sosyalizme ya da demokrasiye benzemeyen yeni siyasal yapılanmanın Türkiye'nin kendi koşullarına uygun olduğu, bunun bir ulusal halk yönetimi olduğu, hiçbir modele benzemeyen bu yapılanmanın Türkiye'nin koşullarına uygun olduğu, eğer birilerine benzemek gerekiyorsa, "Biz bize benzeriz" anlayışı çerçevesinde Türkiye'nin kendisine benzediği açıkça dile getirilmiştir.

Kemalizm, Türk halkını, çok soylu ve temiz yürekli bir halk olarak benimsemiş ve kendisine gerçekten hizmet edenlere Türk halkının sahip çıkacağını açıkça dile getirmiştir. Bu doğrultuda yeni Türkiye Devleti'nin bir halk devleti olduğu, halkın çıkarlarını emperyalizme karşı savunacağı açıkça savunulmuştur. Kemalizmin halkçılık ilkesi, halkın uyandırılması, bilinçlendirilerek yönetimin bir halk hükümeti olması, halkın çıkarları doğrultusunda devletin yönetilmesi ve halka karşı olan güçlerin siyasal alandan temizlenmesi gibi anlamları içeriğinde taşımaktadır. Padişah ve emperyalizmin halkın çıkarlarına aykırı düşen girişimleri, Kemalist halkçılık ilkesi doğrultusunda devredışı bırakılmıştır.

Halkın yönetimi anlamında, demokrasinin bir siyasal rejim olarak ülkemizde gündeme gelmesi, Kemalist halkçılık anlayışının öncülüğü ve halkı bilinçlendiren girişimleri ile gerçekleşebilmiştir.

Kemalist halkçılık anlayışı, Anadolu ve Rumeli'de yaşayan farklı kökenlerden gelen insan topluluğunun bilimsel ve gerçekçi anlamda kavranmasıdır. Halkçılık anlayışına dayanan bir ulus devlet, Kemalist halkçılık ilkesi ile mümkün olmuştur.

54

Kemalist Cumhuriyetçilik İlkesi Ne Anlama Gelmektedir?

Kemalizmin ana hedeflerinden birisi de, ülkede bir cumhuriyet yönetimi kurmaktı. Samsun'a ayak bastığı andan sonra bir ulusal giz olarak gönlünde sakladığı cumhuriyet devleti kurma düşüncesi, ancak birkaç sene sonra yapılması gereken işleri tamamladıktan ve cumhuriyet rejimi ilan edecek noktaya geldikten sonra Mustafa Kemal tarafından açıklanmıştır.

Özellikle, Lozan Konferansı'nın toplandığı yıl cumhuriyet rejiminin ilan edilmesinin nedeni, Batı dünyasının kabul etmek zorunda kaldığı Türkiye Devleti'ni bir cumhuriyet rejimi olarak da bütün dünyaya benimsetmekti. Padişahlığa son verilirken, saltanat ve hilafet kaldırılırken, ortaya çıkan boşluğun bir siyasal rejim ile doldurulması gerekiyordu. Dinci ve tutucu çevreler cumhuriyetin ilanından çekindikleri için her fırsatta Atatürk'ün karşısına çıkıyorlar ve eskiye olan özlemlerini dile getirerek kendi doğrultularında bir siyasal yapılanma gerçekleştirmeye çalışıyorlardı.

Mustafa Kemal, cumhuriyet yönetimini tanımlarken, demokrasi dizgesi ile devlet biçiminin kurulması biçiminde bir açıklama getirmiştir. Kurulan cumhuriyet rejiminin sırası geldikçe demokratik sistemin tüm gereklerini ve koşullarını gerçekleştireceğini vurgulamış, demokrasi ilkesinin en çağdaş ve mantıklı uygulamasını yapan hükümet biçiminin cumhuriyet olduğunu söylemiştir.

Türk ulusunun doğasına ve ayırıcı niteliğine en uygun olan yönetim biçiminin cumhuriyet olduğu açıklanmış, yeni kurulan devletin tüm olanakları bu doğrultuda yönlendirilmiştir.

Kemalist yönetim, cumhuriyet olgusunu halka mal edebilmek için bu rejimin ilan tarihini cumhuriyet bayramı olarak benimsemiş ve her yıl halk kitlelerinin cumhuriyet olgusunu bir bayram şenliği içinde kutlaması sağlanarak, cumhuriyet rejimi halka en üst düzeyde benimsetilmeye çalışılmıştır. Az zamanda yapılan büyük işlerin başına cumhuriyet rejiminin kurulması alınmıştır. Cumhuriyetin kuruluşunun 10. yılı, bütün yurtta bir büyük şenlik olarak kutlanmış ve gelecek kuşaklar bu bilinç ile yetiştirilmiştir.

Kemalist cumhuriyetçilik ilkesi, bu alanda daha önce herhangi bir birikimin bulunmadığı toplumda kısa sürede oluşturulan yeni bir siyasal atmosfer çerçevesinde cumhuriyet rejiminin kurulması biçiminde gerçekleşmiştir. Aradan geçen uzun yıllar içinde, cumhuriyet rejiminin, halk kitlelerine mal olması, bu ilkenin ısrarlı biçimde izlenmesiyle gerçekleşebilmiştir. Cumhuriyet rejimi yerleştikten sonra, çağdaş bir düzeye gelebilmek için demokrasiye geçiş denemeleri yapılmış, ne var ki, rejim karşıtı güçlerin emperyalist güçler tarafından kışkırtılmaları nedeniyle, cumhuriyet ile beraber demokrasinin gelişmesi biraz gecikmiştir. Günümüzde emperyalist ülkelerin bu gecikmeyi kendi çıkarları doğrultusunda kullandıkları görülmektedir.

Günümüzde Yeni Dünya Düzeni doğrultusunda bir cumhuriyet ya da İkinci Cumhuriyet isteyenlerin yaklaşımları da, Mustafa Kemal'in halk egemenliğini temel alan cumhuriyetçi yaklaşımının doğruluğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Cumhuriyet devriminin tamamlanması ile İkinci Cumhuriyet istekleri doğal olarak devredışı kalacaktır. Kemalizmin halkçı cumhuriyeti, kapitalist düzenin sermayeci İkinci Cumhuriyeti'ne dönüşmeyecektir.

55

Kemalist Laiklik İlkesi Ne Anlama Gelmektedir?

Kemalizmin en önemli ilkelerinden birisi de laikliktir. Ulusal sınırlar içinde farklı dinden ve mezhepten gelen insanları, ulusal potada bir araya getirebilmek için laiklik ilkesinin benimsenmesi zorunlu idi. Mustafa Kemal, belirli bir süreç tamamlandıktan sonra, laiklik ilkesini açıklamış ve daha sonra da bunu anayasaya alarak belirli bir yasal güvence kazandırmak istemiştir. Devlet yönetiminin, dünya gereksinmeleri doğrultusunda yürütülmesi için benimsenen laiklik, Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş dünyaya yansıyan olumlu yüzü olmuştur.

Pozitivist bir bilimselcilikle eşanlamlı olarak ele alınan laiklik ilkesi, din ve devlet işlerini kesin hatları ile birbirinden ayırmış, devletin yönetim işlerinin kesinlikle dinsel baskı ya da otoriteden uzak kalması sağlanmış, din vicdan işi olarak bireylerin özgür seçimlerine bırakılmıştır. Çağdaşlaşmanın ön koşulu olarak benimsenen laiklik ilkesi, toplumun, ortaçağdan kalma dinsel baskıdan uzaklaşmasını sağlamış ve daha sonra hızla çağdaş devlet yapılanmasına yönelmede son derece elverişli bir ortam yaratmıştır.

Kemal Atatürk, Müslümanlıkta ruhban sınıfı olmadığını, İslam'ın her insan için gerçeği ve bilimi aramayı zorunlu kıldığını, hiç kimsenin arkasından gitmeye gerek olmadığını, ne bilimi ne de dini anlamış hoca kılıklı cahillerin önemsenmemesi gerek-

tiğini, gerçek din bilginlerinin ise saygı görmesi gerektiğini, Türk ulusunun dindarlığı, ancak sade bir yaşam çerçevesinde ele alabileceğini, saçma sapan boş inançların kafalardan çıkartılması gerektiğini ifade ederek, din ve laiklik üzerine Kemalizmin anlayışını çeşitli konuşmalarında açıklamıştır.

Kuran'ı Türkçeye çevirten Kemalizm, dinin halk kitleleri tarafından anlaşılarak benimsenmesinden yana olmuştur. Türkiye'nin din ve şeriat oyunlarından uzak kalması için her türlü önlemi almaya çalışan Kemalist rejim, bu gibi oyuncuların kendilerine başka ülke aramaları gerektiğini açıkça dile getirmiştir. Türkiye'nin şeyhler ve dervişler ülkesi olmayacağı dile getirilirken, bu doğrultuda tüm tekke ve zaviyeler kapatılmış, Şeriye Bakanlığı yerine yeni bir örgütlenme getirilmiş, ülkede tek bir hukuk düzeni kurulurken öğretim birliği yasası çıkartılmış ve bu doğrultuda ulusal eğitime yönelinirken, dinsel eğitime son verilmiştir. Çağdaş uygarlığın ülkeye getirilebilmesi için gerici ve şeriatçı girişimlere karşı sert önlemler alınmış ve Kemalist laiklik ilkesi ısrarlı biçimde izlenerek, çağdaş uygarlığa doğru yeni adımların atılması sürdürülmüştür. Diyanet İşleri Başkanlığı kurularak, din işleri kamu düzeni adına yasal bir statüde düzenlenmiştir.

Laiklik ilkesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğini İslam dünyasında değil, çağdaş dünyada aradığının açık bir göstergesidir. Bu doğrultuda cumhuriyet yönetimi Batı ile entegrasyonun çabası içinde olmuştur.

Osmanlı'daki cemaat toplumundan cumhuriyetin ulusal toplum yapısına yönelirken laiklik anahtar kavram rolünü oynamıştır. Kemalist laiklik anlayışı Türk ulusuna çağdaş bir cumhuriyet düzeni kazandırmıştır.

56

Kemalist Devletçilik Anlayışı Ne Anlama Gelmektedir?

Kemalizm tam anlamıyla Batılı ve çağdaş bir ülke yaratmak istiyordu. Ne var ki, gelişmiş ülkelerle arasındaki yüzlerce yıllık mesafenin aşılması bir öncelikli zorunluluk olarak ortaya çıkıyordu. Aslında, İzmir İktisat Kongresi ile Batılı anlamda bir özel sektör ve burjuvazi desteklemesine geçme arayışı içine girilmesine karşılık, 1929 dünya ekonomik bunalımı ve ekonomik yarışta Batılı ülkeleri yakalama çabası devletçiliği kendiliğinden devreye soktu. 1930 yılından sonra beşer yıllık ekonomik kalkınma programları sosyalist ülkelerde olduğu gibi, uygulanmaya başlandı. Böylece, Kemalizmin devletçiliği öne çıktı ve bu ilke altı ana ilke içinde yer aldı.

Güçlü ve çağdaş bir devleti yaratabilmek için çok geri kalmış bir sosyo-ekonomik yapıda devletçiliğin öncülüğüne gereksinme duyuluyordu. Güçlü bir devletin ancak güçlü bir ekonomi ile mümkün olabileceğini gören Mustafa Kemal, beş asırı aşkın bir süre sömürgecilik yapan Batı ülkelerinin zenginliği karşısında, Türkiye'de kısa zamanda güçlü ve zengin bir özel sektör yaratabilmenin çok zor olduğunu anlamış ve ülkede var olan ulusal potansiyeli devletçilik uygulamaları ile değerlendirerek, ülkenin ulusal kalkınmasını gerçekleştirecek kamu ekonomik kuruluşlarını kurmuştur. Yasalarla kurulan bu kamu kuruluşlarına ülke ekonomisinin kalkındırılması görevi yüklenmiş ve devletin elindeki tüm imkânlar, bu doğrultuda seferber edilmiştir.

Yeni Türkiye devletinin temellerini süngü ile değil, ama süngünün de dayandığı ulusal ekonomi ile kurulacağını belirten Mustafa Kemal, yeni devletin eskisi gibi savaşçı bir devlet değil, bir ekonomi devleti olacağını açıkça savunmuştur. Ekonomi zaferlerini bilim ve kültür başarılarının izleyeceğini, siyasal zaferler ne kadar büyük olursa olsun ekonomik zaferlerle tamamlanmadıkça hiçbir anlam taşımayacağını gene Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu dile getirmiştir. İşte, devletçilik ilkesi bu anlayışlardan sonra ortaya çıkmış ve istikrarlı biçimde uygulanmıştır.

Kemal Atatürk, devletçilik ilkesinin Türkiye'nin özel koşullarından ortaya çıktığını, çok genç bir devletin ayakta kalabilmek ve güçlenebilmek için uzun bir süre devletçilik ilkesinin uygulanmasına gereksinme duyacağını belirterek, cumhuriyetin kurucu kadrolarına devletçi bir uygulamayı önermiştir. Yine Atatürk, devletçiliğin özel sektörün ya da piyasa ekonomisinin reddi anlamına gelmediğini, bunların birbirlerinden ayrı konular olduğunu, devletçiliğin sosyalizm ya da komünizm anlamına gelmeyeceğini, devletin birçok yeni alanda öncü ve düzenleyici bir rol almasının yeni bir ülke kurulurken gerekli olduğunu, yeri geldiği zaman söylemiştir. Kemalist devletçilik, aynı zamanda halkçılık anlayışının doğal bir uzantısı olarak gündeme gelmiştir. Halk için yapılması gereken tüm girişimlerin devletin öncülüğünde gerçekleştirilmesi, devletçilik ilkesini kendiliğinden öne çıkarmıştır. Kemalist devletçilik, sosyalist rejimin yaptığı altyapı reformlarını gerçekleştirmenin yolu olarak benimsenmiştir.

Kemalist devletçilik, kamu ve özel sektörler arasında dengeli bir karma ekonomik yapı kurulmasının öncüsü olmuştur. Küresel sermayenin özelleştirmeler yolu ile bütün dünyayı sömürgeleştirme girişimlerinin iflas etmesi nedeniyle, Kemalist devletçilik anlayışı yeniden önem kazanmıştır.

57

Kemalizmin Tam Bağımsızlık Anlayışı Nedir?

Kemalizmin ana ilkelerinin yanı sıra, hedef ilkeleri de vardır. Tam bağımsızlık, hedef ilkelerin en başında gelmektedir. Emperyalizme karşı verilen ulusal Kurtuluş Savaşı sonrasında amaç tam bağımsızlığın elde edilmesi ve bu doğrultuda bağımsız bir ulusal devlet kurulmasıdır.

Atatürk, "Söylev"in genel durum bölümünde şunları söylemektedir: "Temel ilke, Türk ulusunun onurlu ve şerefli bir ulus olarak yaşamasıdır. Bu, ancak tam bağımsız olmakla sağlanabilir. Ne kadar zengin, müreffeh olursa olsun bağımsızlıktan yoksun bir ulus, uygar insanlık karşısında uşak durumunda kalmaktan öteye gidemez. Yabancı bir devletin koruyuculuğunu ve kolaycılığını kabul etmek, insanlık niteliklerinden yoksunluğu, güçsüzlüğü ve beceriksizliği itiraftan başka bir şey değildir. Oysa Türk'ün onuru, kendisine güveni ve yetenekleri çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir ulus, esir yaşamaktansa yok olsun daha iyidir. Öyleyse, ya bağımsızlık ya ölüm!"

Mustafa Kemal, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin, yüzlerce yıl geri bıraktırılmış ve endüstrileşmesi dışardan engellenmiş Osmanlı İmparatorluğu'nun kalıntıları üzerinde oluşturulduğunu iyi bildiğinden, ileri emperyalist ülkelerle baş edebilmek ve kendini koruyabilmek için tam bağımsız bir statüye sahip olunması gerektiğini savunuyordu. Tüm azgelişmiş ülkelerin emperyalizmin boyunduruğundan kurtulabilmesi için tam bağım-

sızlığın zorunlu olduğunu öne süren Atatürk, siyasal ve askeri zaferlerin tek başına yeterli olamayacağını, bunların ekonomik zaferlerle tamamlanması durumunda tam bağımsızlığın gerçekleşebileceğini açıkça dile getiriyordu.

Bir devletin, uluslararası ilişkilerde bağımsız bir devlet olarak benimsenmesinin, gerçek bağımsızlık için yeterli olamayacağını çok iyi bilen Mustafa Kemal, uygulamada gerçek anlamda bağımsızlığın gerçekleşebilmesi için çeşitli yolları denemiştir. Ekonomik sömürüye yönelmiş olan büyük emperyalist devletlerin kendi çıkarları için yeni kurulan devletlerin bağımsızlığına razı olmayacağını da iyi biliyordu. Yüzlerce yıl kapitülasyon uygulayan emperyalistlere karşı, tam bağımsız bir devlet oluşturabilmek için her alanda tam bir seferberlik ile harekete geçen Kemalizm, bu yolda, cumhuriyetin kuruluş yıllarında kendi ölçüsünde önemli bir yol kat etmiştir. Demokrasiye geçilmesi ile beraber iktidara gelen sağ partiler ise yeniden bağımlı ekonomiye yönelmişlerdir. Günümüzde karşılıklı bağımlılığı savunan küreselleşmeci İkinci Cumhuriyetçilerin en fazla düşman oldukları Kemalist ilke, tam bağımsızlıktır. Bu da, nereden nereye geldiğimizi açıkça göstermektedir.

Yeni Dünya Düzeni adı altında bağımlılık anlayışının yaygınlaştırılmaya çalışıldığı günümüzde, Kemalizmin tam bağımsızlık ilkesi mazlum uluslar için geleceğe dönük bir umut ışığı olarak yol göstermektedir.

Tam bağımsızlığın bir düş değil, gerçek olduğunu, Kemalizm 20. yüzyılın ilk yarısında gösterebilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti tam bağımsız dış politika uygulayabildiği ölçüde bölgesinde etkili olabilmiştir.

58

Kemalizmin Çağdaşlaşma İlkesi Nedir?

Kemalizm, Türk ulusunu ortaçağ uykusundan alarak çağdaş uygarlığa yöneltirken, kendiliğinden çağdaşlaşmayı ana ilkelerden birisi olarak benimsiyordu. Mustafa Kemal, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın önderi olduğu kadar çağdaşlaşma savaşımının da öncüsü olarak ortaya çıkıyordu. Türk Devrimi kendisini, bağımsızlık savaşında olduğu kadar, çağdaşlaşma savaşında da bulmaktadır.

Türkiye için çağdaşlaşma, yalnızca Batı'nın tekniğinin alınması demek değildi. Batı'yı Batı yapan düşünce ve yaşam biçiminin benimsenmesi çok önem taşıyordu. Çağdaş uygarlığı temsil eden Batı uygarlığının içine eşit koşullarda onurlu bir üye olarak girebilmek için büyük bir savaşımın verilmesi gerekiyordu. Dünyada her şey için gerçek yol göstericinin bilim olarak benimsenmesinden sonra ülkede gerçek bir kalkınma yarışı başlatılabilmiştir.

Mustafa Kemal, iyi bir tarih araştırmacısı olduğu için Türklerin tarihten gelen özelliklerini iyi biliyordu. Orta Asya'da tarih sahnesine çıkmış olan Türkler, tarihin her döneminde uygarlığın ardından koşmuşlardır. Hiçbir zaman o dönemin uygarlığına sırtlarını dönmemişler, aksine yüzlerini dönerek, bu uygarlığa erişebilmek için büyük çaba göstermişlerdir. Bilim ve uygarlık neredeyse; Çin'e, Hindistan'a, Arabistan'a, Mısır'a ve daha sonra da Avrupa'ya yönelerek en ileri uygarlığın içinde olmak doğrultusunda büyük çaba göstermişlerdir. Kemalizmin tarih sahne-

sine çıktığı dönemde Avrupa en ileri uygarlığı temsil ettiği için Türk Devrimi de çağdaşlaşma doğrultusunda Batı'ya, yani Avrupa'ya yönelmiştir.

Mustafa Kemal, körü körüne bir Batıcılığı hiçbir zaman savunmamıştır, çünkü böylesine olumsuz bir Batıcılığın Türkiye'yi Batı'nın sömürgesi ya da uydusu durumuna getireceğini iyi biliyordu. Türk ulusunun, doğuştan gelen yüksek karakterine güvenen Atatürk, var olan güçlüklerin yenileceğini ve Türk ulusunun çağdaş uygarlık yolunda emin adımlarla ilerleyeceğini açıkça belirtiyordu. O gün Avrupa'nın, çağdaş uygarlığı temsil ettiğini bilen Mustafa Kemal, bu doğrultuda çağdaşlaşma hareketini yönlendiriyor, ama yeri geldiği zaman da doğudan doğan güneş gibi, Doğu uluslarının da birgün yükseleceğini açıkça söylüyordu. Taklitçi bir Batıcılık yerine gerçekçi ve değişken bir çağdaşlaşmacılık, Kemalizmin ana ilkelerinden birisi olmuştur. Batı zaman içinde üstünlüğünü yitirirse, çağdaş uygarlık dünyanın bir başka yanına kayarsa, o zaman Türkiye Cumhuriyeti gene çağdaşlaşma yolunda yeni uygarlık merkezlerine yüzünü dönecek ve o uygarlığa yetişmek için çalışacaktır. Yapılan devrimlerin tamamının hedefi, Türk ulusunun tümüyle uygar bir toplum yapısına kavuşmasını sağlamaktır.

Postmodernizm adı altında ortaçağ değerlerine geri dönmenin empoze edildiği günümüzde, Kemalist çağdaşlaşma ilkesi daha çok anlam kazanmakta ve geri dönüş eğilimlerine karşı Türk ulusuna yön göstermektedir.

Kemalizmin hedefi postmodernizm değil, modernleşme sürecinin tamamlanmasıdır. Bilimin yol göstericiliğine inanan Kemalizm, dünyanın önde gelen büyük ülkeleriyle çağdaşlaşma yolu ile diyalog kurabilmiştir.

59

Kemalizmin Ulusal Egemenlik Anlayışı Nedir?

Kemalist rejim, Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldığı gün, kürsünün arkasına "Egemenlik, kayıtsız şartsız ulusundur" ilkesini yazarak, meclisin hangi anlayışla çalışacağını açıkça göstermiştir. Önceliği cumhuriyete vermesine karşılık gene de son amaçta demokrasiyi kurmayı amaçlamıştır. Ulusal egemenliğin ana ilkelerden birisi olarak benimsenmesinin arkasında yatan neden, Batı tipi bir demokratik cumhuriyetin kurulması hedefidir.

Sivas Kongresi ile beraber bir ulusun doğuşunun temellerini atan Kemalist hareket, devleti ulusal tabana oturtmak ve kurulan ulusal devletin egemen gücü durumuna da yeni tarih sahnesine çıkmakta olan Türk ulusunu getirmek istiyordu. Yeni rejimi, sağa sola çekmek isteyenlerin önüne Türk ulusunu gerçek bir tarihsel güç olarak çıkartan Mustafa Kemal, ulusun gücü ile her türlü zorluğun üzerinden gelmek için çaba gösteriyor ve ulusal egemenliği geçerli kılarak, yeni devleti böylesine bir temelin üzerine oturtmak istiyordu.

Mustafa Kemal'e göre ulusal egemenlik, bir ulusun kendi yazgısına sahip olması demektir. Ulusal egemenlik, demokrasi anlamına geldiği gibi, aynı zamanda, yurduna bağlı ulusun ülke yönetimini eline geçirmesidir. Ulusal egemenlik, demokrasi ile beraber cumhuriyetle bütünleşmektedir. Her ulus, kendisini yönetme hakkına sahiptir, uluslar kendilerine layık olan yönetimlere sonunda kavuşurlar. Bir ulus eğer başa geçen yönetimi be-

ğenmezse, bir süre sonra onu değiştirebilir. Her yönetim iktidar koltuğuna saltanat sürmek için değil, hizmet etmek için gelir. Ulus tarafından seçilenler, ulus adına ve ulusun yararına ülkeyi yönetmek zorundadırlar. Ulusun çıkarlarından sapma gösterenler, sonunda kendilerini seçen ulusa hesap vermek zorunda kalırlar. Ulusal egemenlik ilkesi, kesinlikle hükümdar tanımaz. Ulus kendini yönetmek üzere karar verirse, kendi içinden seçeceği temsilcilere belirli bir süre için yetki verir ve böylece kendi kendine yönetimi gerçekleştirir.

Atatürk, ulusal egemenlik anlayışı ile aslında çağdaş anlamda demokrasiyi tanımlarken, bir an önce ulusal kurtuluşu gerçekleştirmek ve daha sonra yeni bağımsız yapılanma ile gerçek anlamda demokrasiye ulaşmak istiyordu. Ülkede tam anlamıyla bir egemenlik savaşı yürütülürken bile, Mustafa Kemal önceliği ulusal egemenliğe veriyor ve kesinlikle otoriter bir rejime yönelmeyi düşünmüyordu. Ulusçuluğu ana ilke olarak benimseyen Kemalizm, ülkede tam anlamıyla bir ulusal egemenlik rejimi oluşturmak istiyor ve bunu da geleceğe dönük kurumlaştırmanın yollarını arıyordu. Antiemperyalist savaşımın gerçek hedefi de bunun sağlanmasıydı. Türk ulusunun kendi ülkesinde tam anlamıyla kuracağı egemenlik, her türlü yoz siyasal rejime karşı ulusun geleceğini güvence altında tutacaktı.

Günümüzde, uluslararası tekelci sermayenin güdümünde bir politik yapı oluşturma çabaları, Kemalizmin ulusal egemenlik ilkesine ayrı bir anlam kazandırmaktadır.

Türk ulusu, yeni emperyalizme karşı ancak ulusal egemenliğe dayanan üniter devlet yapısını koruyarak direnebilecektir. Küresel emperyalizmin ulus devletlere açtığı savaşa karşı, Türkiye Cumhuriyeti ulusal egemenlik ilkesi ile kendini koruyacaktır.

60

Kemalizmin Ulusal Kalkınma Anlayışı Nedir?

Kemalizmin ana ilkeleri tümüyle ele alındığı zaman, ulusal kalkınmayı da temel bir ilke olarak benimsediği görülmektedir. Ulusal kalkınma anlayışı, emperyalizmin koskoca Osmanlı İmparatorluğu'nu dış borç batağı ile kapitülasyonlarla, kısa zamanda çökertmeyi başarması olgusunun iyi kavranmasıyla, bu sürece karşı ulusal kurtuluşçular tarafından geliştirilmiş olan bir kalkınma tezidir.

Bir ulus ve ulusal devlet yaratmak üzere yola çıkan Kemalist hareketin, doğal olarak, bir ulusal kalkınma stratejisinden yana olacağı açıktır. Osmanlı döneminin kapitülasyonlar ve dış borç batağı denemeleri de, bu açıdan Kemalizme yardımcı olmuş ve bu seçeneklerin kesinlikle düşünülmemesi gereğini açıkça ortaya koymuştur. Özellikle yeni devletin, bu bölgeleri sömürgeye dönüştürmek isteyen emperyalist ülkelere karşı savaşarak kurulması, savaş meydanında sürdürülen kavganın daha sonra ekonomik alanda da izlenmesini kendiliğinden gündeme getirdi.

Ulusal Kurtuluş Savaşı, bir ulusun kendi olanakları ile başlattığı ve başarıya ulaştırdığı bir olgudur. Halkın kendi yağı ile kavrulma geleneği, bu aşamadan sonra da sürmüş ve hızlı bir ekonomik kalkınma için ulusal güçler ve potansiyel seferber edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti gibi bağımsız ve güçlü bir devleti bu bölgede istemeyen emperyalist Batılı ülkelerin her türlü

engellemelerine karşılık, bu ulusal amacın gerçekleştirilmesi zorunlu bulunuyordu.

Ekonomik açıdan güçlü olmak, gelecekte gerçekleştirilmesi düşünülen hedeflerin başarıya ulaşması için önde gelen koşuldu. Yerli malı haftaları ve seferberlikleri ile vatandaşta böylesine bir ulusal kalkınma bilinci yaratıldı. Kurtuluş Savaşı'nda, elinde avucunda ne varsa ortaya döken Türk halkı, daha sonra izlenen ekonomik kurtuluş savaşında da tüm ulusal olanaklarını seferber ederek, kısa zamanda azgelişmişlik çemberini kıran ve bölgesindeki ülkelere oranla gelişmiş bir ülke yaratılmasına büyük katkılarda bulundu.

Özellikle, dünya ekonomik bunalımından sonra, Kemalist yönetim beşer yıllık ekonomik kalkınma programları ile ülkede ulusal bir endüstri kurma konusunda ciddi adımlar attı. Bu doğrultuda, kararlı ve düzenli bir devletçilik politikası uyguladı. Devlet, ülkede var olan tüm olanakları seferber ederek dış yardım almadan, ülkenin kendi koşullarında hızlı bir ekonomik kalkınma gerçekleştirebilmesi için her şeyi yapmaya çaba gösterdi. Kemalizmin bu yöntemi, daha sonraki dönemlerde, emperyalizme karşı ulusal kurtuluş savaşı veren ve sosyalist kalkınma modelini uygulamayan tüm Üçüncü Dünya ülkeleri için örnek bir olay olarak etkisini duyurmuştur. Kapitalist ve sosyalist yoldan kalkınmanın yanı sıra, Kemalist yoldan ulusal kalkınma modeli de ciddi bir seçenek olarak girmiştir. Asya ve Afrika'nın geri kalmış ulusları, Kemalizmin ulusal kalkınma ilkesi doğrultusunda antiemperyalist bir savaşım vermişlerdir. Kemalizmin karma ekonomi uygulamaları ulusal kalkınma açısından yararlı olmuştur.

VI

Dış Politikada Kemalizm

61

Kemalizmin Dış Politika Anlayışı Nedir?

Tam bağımsızlığa yönelmiş siyasal eylem olarak Kemalizmin bağımsız bir dış politikayı hedeflediği söylenebilir. Daha Kurtuluş Savaşı sırasında başlayan dış politika girişimleri, öncelikle ülkenin ve ulusun bağımsızlığının sağlanmasına yönelik idi. Kurtuluş Savaşı bu amaca dönük yürütülürken, meydanlarda sürdürülen savaşın benzeri de dış politika alanında hazırlanıyordu. Çünkü Mustafa Kemal, Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalma bilgi ile meydanlarda kazanılan savaşların, barış masalarında yitirildiğini çok iyi biliyordu.

Ulusal çıkarların savunulması ve sonuna kadar korunması, Kemalist dış politikanın ikinci ana ilkesidir. Ulusal benliğini bilen ve savunmasını bilen ulusların, daha da büyük ulus düzeyine gelme hakkına sahip olduğunu bilen Atatürk, Sivas Kongresi'nden sonra geliştirdiği ulusal ideoloji ile halkın ulusal kimliğini geliştirmeyi ve pekiştirmeyi hedefleyerek dış politikaya yöneliyordu. Dış politikanın sağlam ve kararlı olmasının iç politikada güçlü olmaktan kaynaklandığını öne süren Mustafa Kemal, bu doğrultuda çeşitli önlemleri alıyordu.

Her türlü manda ve himaye rejimine karşı çıkan, sömürgeciliğe karşı ilk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı başarı ile sonuçlandıran Mustafa Kemal'in dış politikasının da diğer mazlum uluslara ışık tutmaya çalışması doğal karşılanmalıdır. Güneşin doğuşu nasıl bir doğa yasası ise mazlum ulusların uyanışı ve tarih sah-

nesine çıkışı da bir politika yasasıdır. Bunun öncülüğünü yapan Kemalist hareket, böylesine bir bilinçten hiçbir aşamada ödün vermemiştir,

Emperyalist ülkelerin, azgelişmişleri dış yardım ve borçlandırma tuzakları ile bağımlılık ilişkilerine sürüklediğini gören Kemalist hareket hiçbir Batı ülkesi ile yardım ilişkisine girmemiştir. Önce halkın kendi olanakları ile ulusal kurtuluş finanse edilmeye çalışılmış, daha sonra emperyalizme karşı benzer doğrultuda savaşan Sovyet yönetiminden belirli bir destek antiemperyalist çizgide gelmiştir. Yine aynı doğrultuda Hint Müslümanları ile dayanışma içine girilmiştir.

Emperyalizmin ve sömürgeciliğin yeryüzünden yok olması için her türlü dış politika girişimini kararlı biçimde yürüten Mustafa Kemal, azgelişmiş ve mazlum bırakılmış ulusların geleceği için olumlu bir örnek oluşturmaya çalışıyordu. Kemalizmin yakmış olduğu bağımsızlık meşalesi daha sonraki yıllarda, tüm Üçüncü Dünya ülkelerine yol göstermiş ve dünya diplomasisi bağımsızlık savaşı veren ulusların, bağımsızlığa yönelen dış politika örnekleri ile zenginleşmiştir.

Mustafa Kemal sonrası Batı güdümlü bir dış politikaya sürüklenen Türkiye Cumhuriyeti, ulusal çıkarlarını eskisi gibi savunamaz duruma düşmüştür. Son yıllarda, bağımsız dış politika gene Kemalist çizgide aranır bir aşamaya gelmiştir. Batı ülkelerine bağımlı bir düşünce yapısı, dış politikada aşılmadıkça, Kemalizmin bağımsız ve ulusal çıkara dayalı dış politikası gerçekleşemez. Batı merkezli emperyalizme karşı tam bağımsız dış politikayı savunan Kemalizm'in bu tutumu yeni dönemin çok kutuplu yapılanmasında bir kez daha haklılık kazanmıştır.

62

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda Nasıl Bir Dış Politika İzlendi?

Osmanlı İmparatorluğu, I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıktığı için, diğer yenik devletlere olduğu gibi karşısına en kötü koşullarda bir barış antlaşması dayatılıyordu. Ulusal Kurtuluş Savaşı, Osmanlı'nın son topraklarının emperyalizmin çıkarları doğrultusunda bölünmesine karşı çıkış olduğu için, dış politika başlangıçta tümüyle böylesine bir ret anlayışı çerçevesinde yürütülüyordu.

Emperyalistlerin baskılarına bir de ülke içinde yaşayan gayrimüslimlerin, ülkeyi bölerek kendi devletlerini kurma çabaları eklendi. Dış politika bu nedenle, hem dışa hem de içe karşı yürütülmek zorunda idi. Hiçbir devlete ya da kesime düşman olmadan, vatanın ve ulusun var olma hakkı bir savunma hukuku çerçevesinde korunacaktı. Dış politikanın ana teması bu çerçevede belirlendi ve bütün dünyaya duyuruldu. Osmanlı'nın çöktüğünü görenler, kendi başlarının çaresine bakma kolaycılığına kayarken, Mustafa Kemal ve arkadaşları, vatanın ve ulusun bağımsız varlığını koruyabilmenin yollarını araştırıyorlardı. Temel ilke, Türk ulusunun tıpkı diğer uluslar gibi bağımsız ve onurlu bir ulus olarak yaşamasının sağlanmasıdır.

Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan kararlar ile yeni dış politikanın esasları belirleniyordu. Buna göre; ulusal sınırlar içinde yurdun her parçası bir bütündür ve birbirinden ayrılamaz. Yabancıların, ülkeye işgal etmek üzere girmelerine, ulus karşı

çıkacak ve direnecektir. İstanbul yönetimi bu konuda yetersiz kalırsa, ulusu temsilen yeni bir yönetim kurulacaktır. Her alanda ulusal güç etkin kılınacaktır. Gayrimüslim azınlıklara hiçbir biçimde ayrıcalık verilemez. Yabancı devletlerin güdümü ve koruyuculuğu asla kabul edilemez.

Ülkede başlayan ulusal kurtuluş hareketinin daha başlangıçta bu gibi kararlar alması, yeni dönemdeki dış politikanın da genel çerçevesini çiziyordu.

Yeni meclisin açılışında, Ulusal Ant (Misak-ı Milli) sınırlarının savunulması ile beraber, daha önceki kongrelerde alınan kararların bir bütün olarak, dış politikada savunulacağı açıklandı. Yeni başkent Ankara dünyaya merkez olarak tanıtılıyor ve bundan sonra Türk ulusunun dış politikasının, İstanbul'dan değil, Ankara'dan yürütüleceği kamuoyuna duyuruluyordu. Osmanlı yönetiminin daha önce yapmış olduğu girişimler ve antlaşmaların yeni kurulan devletin dış politikası çerçevesinde tanınmayacağı da böylece açıklanıyordu.

Kurtuluş Savaşı diplomasisi, hem ulusal kurtuluşun gerçekleştirilmesine hem de yeni kurulan devletin dış dünya tarafından resmen tanınmasının sağlanmasına yönelik olarak yürütülüyordu. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın dış politika alanında sürdürülmesi, genç Türk devletinin çağdaş dünya tarafından kısa zamanda tanınmasına yardımcı olmuştur. Ulusal kurtuluşun diplomasisi, Mustafa Kemal'in öncülüğünde Türk ulusunu dünyaya kabul ettirmiştir. Doğu ve Batı blokları arasında Türkiye Cumhuriyeti bağımsızlığını dünya dengelerine oynayarak kazanmıştır.

63

Türkiye-Rusya Yakınlaşmasının Dış Politikadaki Anlamı Nedir?

Anadolu'nun her tarafı Batı'nın önde gelen emperyalist ülkeleri tarafından işgal edildiği için hiçbir Batılı ülkeye Türkiye Devleti'nin kendi sorunlarını anlatması ya da benimsetmesi olanağı yoktu. Bu aşamada, Batı'nın emperyalist devletlerine karşı anti-emperyalist savaş yürüten Rusya ile Türkiye'nin konumları birbirlerine benziyordu. Bu nedenle, iki ülkenin yeni yönetimleri arasında bir diyalog arayışı ortaya çıkmış ve birbirlerini anlayan bir dış politika gündeme gelmiştir. İşte bu noktada Lenin ve Mustafa Kemal arasında yazışmalar başlamış ve birbirlerine yardım arayışı konuşulmuştur.

İttihatçılar, I. Dünya Savaşı sonrasında, ülkeyi ellerinden kaçırınca Kafkasya ve Orta Asya'ya gitmişler ve buralardan topladıkları askerlerle bir Türk ve Müslüman ordusu kurarak, yeniden gelip Anadolu'yu ve İstanbul'u kurtarmanın hazırlığı içine girmişler, bu gelişmeler de yeni Rus yönetimini rahatsız etmiştir. Mustafa Kemal bu aşamada, İttihatçılardan daha gerçekçi davranmış, onlar gibi duygusal bir Türk ve İslam yakınlaşması yerine, Anadolu halkının Misak-ı Milli sınırları içinde örgütlenerek bir Kurtuluş Savaşı vermesini daha uygun bulmuş ve bu doğrultuda yeni Rus yönetiminden de anlayış görmüştür. Çünkü yeni Rus yönetimi gerçekleştirdiği sosyalist devrim ile bir ideolojik imparatorluğa yönelirken, Kafkasya ve Orta Asya'yı kendi yayılma alanı olarak görüyor ve bu bölgelerde İttihatçılara poli-

tika yapma olanağı tanımak istemiyordu, Kemalist yönetim bunun dışında farklı bir yol izlemeye başlayınca, antiemperyalist bir kurtuluş savaşı olarak Kuvay-ı Milliye Hareketi'ne yeni Rus yönetiminden dış destek geldi. Kemalist hareket de bu dış desteği yerinde değerlendirmesini bilen bir dış politika izledi.

Rusya ise güney bölgesinde Batı'nın denetiminde olmayan, Batı'nın işgal güçleri ile çevrilmemiş bir bağımsız devletin bulunmasını kendi çıkarları açısından daha yararlı buluyordu. Eğer Sevr haritasını Batılı emperyalistler gerçekleştirselerdi, kurulacak küçük devletlerin hepsi Batı'nın sömürgeleri olacaktı ve buralardan Batı'nın askeri güçleri, Rusya'nın yayılma alanı olan Kafkasya ve Asya bölgelerine sızma şansını elde edeceklerdi. Rusya bu olumsuz durumu önlemek için ülkesinin bağımsızlığını Sovyet Rusya ve Batı emperyalistleri arasında kendiliğinden oluşan dengede gerçekleştiriyor ve dış politikasını da bu dengede yürüterek, yeni devletin kesin bir bağımsızlığa yönelmesini gerçekçi bir biçimde sağlıyordu. O dönemin koşulları, Batı emperyalizmine karşı iki ülkeyi bir araya getiriyor ve bazen de ortak hareket etme zorunluluğu yaratıyordu.

Cumhuriyet dönemi dış politikası, Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan gelen bu yaklaşımın etkisi ile Rus dostluğu üzerine kurulmuştur. Türkiye, Rusya ile iyi geçinerek Batılı ülkelerin emperyalist baskılarına karşı denge sağlamıştır.

Sovyetler'in dağılmasından sonra bu kozunu yitiren Türk diplomasisinin giderek Batı etkisi altına girdiği görülmektedir. Doğu ve Batı blokları arasında denge sağlayarak, merkezi coğrafyada bağımsız bir devleti kuran Kemalist yönetim Rusya'yı batı emperyalizmine karşı ağırlık olarak değerlendirmiştir.

64

Kurtuluş Savaşı Sırasında Batı'ya Karşı Nasıl Bir Tutum İzlendi?

Kemalizmin dış politikası, saldırgan değil, aksine barışçı bir içerik taşıyordu. Yeni kurulan devletin ulusal sınırlar içinde kalmaya çalışması, komşularına karşı dostluk ve yakınlaşma politikası izlemesi de bunu gösteriyordu. Ne var ki, Batı'nın orduları Anadolu'da işgale kalkıştıkları için Batı ile devam eden sürekli bir gerginlik vardı. Bu da Türkiye'yi Batı'nın karşısında tutuyordu. Rusya ile yakınlaşma politikasının ana nedeni de bu idi. Yeni hükümetin dışişleri bakanının Londra Konferansı'na katılmasına karşın gene de Batı ile soğukluk sürüyordu.

Fransa, Kurtuluş Savaşı sırasındaki gelişmeleri dikkatle izleyerek, artık Ankara'da yeni bir devletin ve hükümetin oluştuğunu kavrayınca, hemen temsilci göndererek Kemalist yönetim ile temasa geçti. Böylece, Batı Bloku içinde Türkiye Devleti'ni fiilen ilk tanıyan ülke Fransa oldu. Sakarya Savaşı'ndan bir ay sonra Fransa ile Ankara Antlaşması imzalandı. Böylece Fransa, yeni Türk Devleti'nin ulusal isteklerini kabul etmiş oluyordu. Fransa, Kuvay-ı Milliye Hareketi'ne karşı yitirmiş olduğu cephe savaşlarından sonra daha gerçekçi davranarak, Ankara Antlaşması yolu ile Türk yönetimini tanıma yoluna gidiyordu. Bu antlaşma ile Türkiye ve Suriye sınırı çizildi ve Fransız birlikleri Suriye bölgesine çekildiler, esir değişiminin ilkeleri belirlendi. Bu antlaşma yolu ile ilk kez bir Batılı, Türkiye Devleti'ni tanırken, Türkiye de Batı Bloku'nu bölerek, bu devletlerden birisini kendi yanına çekmiş oluyordu.

Batı Bloku'nun en hırçın üyesi İngiltere idi. Yüzyıllar süren sömürge geleneği ile eski Osmanlı topraklarını dağıtmayı ve petrol bölgelerini kendi egemenliği altına almayı hedefleyen İngiliz politikası sonuna kadar Ankara Hükümeti'ne karşı bir yönde gelişti, İngiltere yalnız kalmamak için Batı Anadolu'da da Yunan işgalini destekliyor ve kendi hareketine paralel biçimde örgütlüyordu. Osmanlı artığı Türk varlığına Anadolu'da son vermek en büyük amaç olduğu için Batı'nın emperyalistleri işbirliğini sürdürüyorlardı.

Kemalist dış politikada ise bütün bu gelişmelere karşılık yine de bir Batı düşmanlığı üzerine kurulmuyordu, çünkü Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Batı uygarlığının hedef alınmasına ve bu doğrultuda çağdaşlaşma sürecinin başlatılmasına karar verilmişti. Batı, kendi dışında sömürge olarak elde tutmaya çalıştığı bu topraklarda, Batı'nın engellemesine karşı çıkılarak yeni bir Batılı ülke yaratmanın kavgası veriliyordu. Fransa ile başlatılan yakınlaşma süreci de Türkiye'nin kendisini Batı'ya kabul ettirmesinin ilk adımı olarak gerçekleşince, Batı'nın diğer ülkeleri de Türkiye ile gelecekte nasıl bir ilişki kuracaklarını düşünmeye başladılar. Bu da Kemalist dış politikanın önemli bir zaferi idi.

Kurtuluş Savaşı dış politikası, yeni kurulmakta olan devleti Batı'ya ve dış dünyaya kabul ettirme çabası içinde geçmiştir. Türkiye, Batılı olabilmek, Batı dünyasına girebilmek için Batılı ülkelerle savaşmıştır. Batı ile savaşırken bile Batı uygarlığına düşman olmayan genç Türk devleti, bağımsızlık sonrasında Batılı ülkeler ile diplomatik ilişkilerini geliştirmiştir.

65

Kapitülasyonlar Sorunu Nasıl Çözümlendi?

Osmanlı İmparatorluğu, Batı'nın emperyalist devletlerince hazırlanan dış borç ve kapitülasyon tuzağı ile çökertilmiştir. Hiçbir biçimde bağımsız devlet yapısı ile bağdaşmayan yabancılara tanınan ayrıcalıklar, dış baskılarla yenilendikçe, Osmanlı Devleti'nin ekonomik çöküşüne giden yol açılmıştır. Osmanlı'nın en güçlü döneminde **Kanuni Süleyman** tarafından Fransızlara tanınan kapitülasyonlar daha sonra tüm Avrupa devletlerine tanınmış ve giderek Osmanlı'nın ekonomisini çökertecek bir düzeye gelmiştir.

Ayrıca, Osmanlı ülkesinde yaşamakta olan gayrimüslim azınlıklar da Batılı ülkelerin temsilcisi olarak Osmanlı ekonomisinde ticaret yaşamını ele geçirdikleri aşamada, Osmanlı Devleti artık kendi ekonomisini denetleyemez bir duruma sürüklenmiştir. Yabancı ülkeler, ticaret temsilciliklerinde Türk ve Müslümanlar yerine gayrimüslim azınlıkları yetkili kılarak, kendilerine daha fazla bağımlı bir ekonomik yapı oluşturmanın çabası içinde idiler. Her geçen yıl artış gösteren kapitülasyonlar, Osmanlı'nın yitirdiği savaşların ertesinde yeniden yükselişe geçiyordu.

I. Dünya Savaşı'nın çıkması, üzerine, Osmanlılar bir padişah buyruğuyla kapitülasyonları iptal etmek ve bu ekonomik yükten kurtulmak istemişler, ama Almanya başta olmak üzere tüm Batılı ülkelerin protestoları ile karşılaşmışlardır. O dönem-

de başarılamayan kapitülasyonların kaldırılması konusu, Lozan görüşmeleri sırasında yeni Türk Devleti tarafından gündeme getirilmiştir. Ulusal Kurtuluş Savaşı ile askeri zafer elde eden yeni Türk Devleti, kapitülasyonları da kaldırarak bunu bir ekonomik zafer ile tamamlamak ve böylece tam bağımsız bir devlet düzeni kurmak istiyordu. Batılı devletler ise yüzyıllarca tatlı kazançlar elde ettikleri bu sömürü uygulamasından vazgeçmek istemiyorlardı. Bu nedenle tartışmalar uzuyor ve Lozan Konferansı bir türlü sonuca ulaşamıyordu.

İngiltere, Lozan Konferansı'nı terk etmekle tehdit edince, Türkiye Devleti, Osmanlı'yı ekonomik olarak bitiren kapitülasyon uygulamasına kesin olarak son vermek istediğini, aksi takdirde konferans sonucunda barış antlaşması imzalanamayacağını Batılı devletlere açıkça iletti. Avrupalılar konunun daha kötü bir noktaya kaymasından çekindikleri için sonunda Türkiye Devleti'nin bu isteğini kabul etmek zorunda kaldılar. Böylece, 1535 yılında başlamış olan Türklerin ekonomik çıkarlarına tümüyle aykırı düşen bu uygulama, aradan geçen 400 yıldan sonra 1923 yılında tarihe karışıyordu.

Kemalizm bu tutumu ile tam bağımsız bir devlet yapısından yana olduğunu bir kez daha ortaya koyuyordu. Lozan Konferansı'nda alınan karar üzerine Osmanlı borçlarının kesin bir dökümü ortaya çıkarıldı ve bunlar, 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar düzenli taksitlerle Türkiye Cumhuriyeti tarafından ödendi. Osmanlı borçlarının tasfiyesinin gerçekleştirildiği aşamada, Batı emperyalizmi yeni bir dış borçlandırma süreci başlatarak Türkiye'yi aynı noktalara doğru sürüklemek istemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti daha sonraki yıllarda kapitülasyon benzeri ikili antlaşmalarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Kapitülasyonlar, Batı emperyalizmi ile ilişkileri mesafeli tutmak açısından Türkiye için öğretici olmuştur.

66

Mustafa Kemal'in Cumhurbaşkanlığı Sırasında İzlediği Dış Politika Nedir?

Mustafa Kemal, bir asker olarak arkasında zaferlerle dolu bir Kurtuluş Savaşı bıraktığı için barışın ne demek olduğunu çok iyi biliyordu. Sivillerin, sonu savaşa gidebilecek diplomasi girişimlerinden bu nedenle bilinçle uzak durarak, ısrarla barışı arayan ve barışı korumaya çaba gösteren bir yaklaşım içinde olmuştur. Bu tutumunu da, "yurtta ve dünyada barış" ilkesi ile kamuoyuna ilan etmiştir.

Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ayakta tutan ve koruyan bir barış arayışı içinde idi. Bu nedenle, gerek komşu ülkelerle gerekse diğer ülkelerle var olan sorunları büyütülmeden, barış süreci içinde çözüme kavuşturulmak istenmiştir. Hiçbir ulusa ya da devlete karşı düşmanlık beslemeyen, en büyük düşmanlarla beraber bir araya gelerek yeni barış koşulları arayan bir dış politika, Mustafa Kemal döneminin önde gelen uygulaması olmuştur.

Türkiye'nin üç kıta ortasında yer alan jeopolitik konumu gereği dikkate alınarak Batı ülkeleri ile olduğu kadar Doğu ülkeleri ile de bir yakınlaşma süreci içine girilmiş, böylece tarihten gelen köprü misyonu bu dönemde de sürdürülmek istenmiştir. Atatürk'ün bu çerçevede bazı Asya ülkeleri ile yakından ilgilendiği görülmektedir. Kendi ulusal sınırları içinde hür ve bağımsız yaşamak isteyen Türkiye Cumhuriyeti, bunun ancak bir Doğu Batı dengesi içinde gerçekleşebileceğini yakından biliyordu.

Mustafa Kemal, hiçbir devletin hukukuna saldırmayı düşünmediklerini, ancak Türk ulusunun yaşam hakkını, ülkesini ve namusunu korumaya devam edeceklerini her fırsatta dile getirmiştir. Uygarlık ve insanlık değerleri doğrultusunda Doğu ve Batı dünyalarını bir araya getirmeye çalışan Kemalist dış politika, bu tutumu ile yeni bir yüzyılın ortalarında örnek bir ülke konumuna gelmiş, hem Doğu'nun hem de Batı'nın saygılı yaklaşımları ile karşılaşmıştır.

Dürüstlük ve iyi niyet, dış politikada benimsenen asıl ilkeler olunca dünya barışının korunmasında, devletlerarası ilişkilerin daha yumuşak ve anlayışlı bir ortama kavuşmasında genç Türkiye Cumhuriyeti öncülüğü ele geçirmiştir. Ulusal çıkarların akıllı biçimde dile getirilmesi ve dış politikada ödün verilmeden savunulması da gene Kemalist yaklaşımın elde ettiği önemli bir başarıdır. Dünyanın her köşesindeki en küçük rahatsızlıkla bile yakından ilgilenen Kemalist dış politika, sürekli insanlık barışının tüm sorunların kalıcı ve adil çözümlere kavuşturulması ile mümkün olabileceğini savunuyordu. Sürekli bir barış için yoksul ve mazlum ulusların durumlarının ciddi olarak ele alınması ve bu durumun kalıcı biçimde düzeltilmesi, gene Kemalist dış politikanın savunduğu önde gelen ilkeler arasında yer almıştır.

Mustafa Kemal, emperyalist işgalleri nedeniyle Batı ülkelerine kırgındı. Bu nedenle, cumhurbaşkanlığı döneminde Batı ülkelerine ziyarete gitmemiştir, ama Türkiye'ye gelen İngiliz Kralı ile yakından ilgilenmiştir.

Batı'nın emperyalist hedeflerinden vazgeçmediğini bilerek izlenen gerçekçi dış politika, yeni kurulan devletin ulusal çıkarlarını güvence altına almıştır. Atatürk, geleceğin dünyasının daha adil ve eşitlikçi bir düzene oturması doğrultusunda ilişkilerin geliştirilmesine dikkat etmiştir.

67

Musul Sorunu Nasıl Çözümlendi?

Sahip olduğu geniş Türk ve Müslüman nüfus nedeniyle, Misak-ı Milli sınırları içinde yer alan Musul bölgesi, emperyalist İngiltere'nin diretmeleri sonucunda Türkiye'nin elinden alınmıştır. Geniş petrol yatakları ve Batı dünyasının gelecekte Ortadoğu bölgesinde kendi çıkarları doğrultusunda yeni bir siyasal yapılanma hazırlıkları yüzünden, Misak-ı Milli kararına karşılık yine de Türkiye'nin elinden alınan Musul bölgesi, Lozan görüşmelerinde önemli bir sorun olarak antlaşmayı engellemiştir.

Kendi siyasal ve ekonomik çıkarları doğrultusunda İngiltere, Ortadoğu'da işgal ettiği bölgelerde yapay devletler oluştururken, Musul bölgesini de Irak'ın sınırları içine çekerek dominyonu altında yönetmek istiyordu. Aynı zamanda Filistin'i işgal eden İngiltere, uluslararası sermaye çevrelerinin de desteğine sahipti. Ortadoğu'nun geleceği Osmanlı döneminde olduğu gibi yeniden Türklere ve Müslümanlara bırakılmayacak, Batı'nın uzantısı yeni bir siyasal yapılanma hazırlanacaktı.

Lozan görüşmelerinde, Musul sorunu çıkmaza sürüklenince İngiltere, Hakkâri'nin Süryani halkını kışkırtarak bu bölgede bir ayaklanmanın çıkmasına neden oldu. Böylece, dünya kamuoyunun ilgisini çeken İngiltere, bu olayı kullanarak Musul konusunu Milletler Cemiyeti'ne göndermek ve uluslararası destek ile bu bölgeyi Türkiye'nin elinden almak istiyordu. Bir dünya imparatorluğuna sahip olması nedeniyle İngiltere'nin Milletler Ce-

miyeti üzerinde büyük bir ağırlığı vardı. Türkiye'nin direnmesini hem bölgede karışıklık çıkartarak hem de emperyalist Batı'nın tüm desteğini uluslararası alanda kendi yanma çekerek aşmak isteyen İngiltere, Musul konusunda sonuna kadar direndi.

20. yüzyılın sonlarında meydana gelen Kuzey Irak sorunu dikkate alındığında, emperyalizmin bu bölgedeki tüm petrol ve doğal zenginliklere el koyma amacını ve gene bu doğrultuda, kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda yeniden yapılanma arayışını açıkça göstermektedir. 20. yüzyılın ortalarında bu bölgede bir başka devletin kurulması da yeni siyasal yapılanmanın açık bir göstergesi olarak ortaya çıkıyordu. Milletler Cemiyeti aracılığı ile Musul'un Irak Devleti'nin parçası olduğunu ilan ettiren İngiltere, Türkiye'nin uluslararası platformdaki çalışmalara katılmaması üzerine yeniden güç kullanma ve savaşma konusunu gündeme getirmeye çalışıyordu.

Türkiye'nin Musul'u almak için hazırlıklar yaptığı bir sırada İngiltere, Güneydoğu Anadolu'da **Şeyh Sait** isyanını çıkartarak Türkiye'yi bu bölgede bir iç soruna yönlendirmiş ve Türkiye'nin böylece aynı bölgede bir dış müdahalede bulunmasını önlemiştir. Nüfusunun büyük çoğunluğu Türk ve Müslüman olan Musul, işte böylesine emperyalist oyunlarla Türkiye'nin sınırları dışında bıraktırılmıştır. Mustafa Kemal, Kerkük ve Musul için bir askeri harekât düşündüğü noktada, İngiliz emperyalizminin iç karışıklık oyunu ile karşılaşınca, konunun çözümünü gelecek dönemlere bırakmıştır.

Sonraki dönemlerde gelişen olaylar, Batı emperyalizminin ekonomik çıkarlar doğrultusunda bölgeye egemen olmaya çalıştığını göstermiştir. Petrol kaynaklarına el koymak isteyen İngiltere, Kerkük ve Musul'u Türkiye'ye bırakmamıştır.

68

Hatay Sorunu Nasıl Çözüme Kavuşturuldu?

Türkiye'nin güney bölgesinde yer alan Hatay vilayeti de Fransa tarafından işgal edilmişti. İngilizlerin Irak ve Filistin'de oluşturdukları dominyon yönetimini, Fransızlar da Suriye ve Hatay'da kurmuşlardı. Hatay, tıpkı Musul gibi, fazlasıyla Türk ve Müslüman nüfus barındırmasına karşılık stratejik önemi nedeniyle, Türkiye'ye bırakılmak istenmiyordu. Lozan görüşmeleri sırasında çözülemeyen Hatay Sorunu, Mustafa Kemal'in gönlünde bir yara gibi yer alıyordu. Cumhurbaşkanlığı yıllarında, görevinden ayrılırsa ne yapacağını soran bir yabancı gazeteciye, "Hatay'a gidip bir milis gücü kurarak Hatay'ın kurtuluşu için savaşırım" biçiminde yanıt veren Mustafa Kemal, Hatay'ın bağımsızlığının gelecekte Türkiye'nin bağımsızlığı açısından ne denli önem taşıdığını bir kez daha vurguluyordu.

Daha önce Misak-ı Milli sınırları içinde yer alan Hatay, Türk Fransız antlaşması sırasında, Suriye sınırı çizilirken Fransız baskısı ile Suriye bölgesi içine alınınca, Hatay Sorunu kendiliğinden ortaya çıkmış oldu. O zamanki adı ile İskenderun Sancağı, 1936 yılına kadar Fransız yönetimi altıda kaldı. 1936 yılında Fransa, Suriye'ye bağımsızlık verince, bu aşamada Türkiye duruma müdahale etti ve Lübnan'a tanınan ayrı statünün benzerinin Hatay'a da tanınmasını istedi.

Türkiye ve Fransa, Hatay'ın gelecekteki statüsü konusunda çeşitli görüşmelerde bulundular. Sonunda eşit sayıda Türk ve

Fransız askerinin katıldığı bir tören ile Hatay Devleti, bağımsız bir devlet olarak ilan edildi. Hatay Devleti, bir yıl kadar bağımsız devlet olarak kaldı, ama kendi başına bir siyasal varlık gösteremediği için sürekli olarak Türkiye'nin desteği ve himayesi altında ayakta durabildi. Hatay Meclisi, 29 Haziran 1939 tarihinde aldığı bir karar ile son toplantısını yaptı ve kendini feshederek Türkiye'ye katılma kararı aldı. Bu karar üzerine Türkiye ile Hatay'ı bütünleştirme çalışmaları hızla tamamlandı.

1939 yılı, Avrupa'nın geleceği açısından çok kritik bir yıldı. O tarihte çıkan II. Dünya Savaşı bütün Avrupa ülkelerini içine çekmişti. Fransa da Ortadoğu'dan çok, kendini korumayı amaçladığından, Alman saldırısına karşı askerlerini Avrupa'ya çekiyordu. Bu arada, Türkiye'nin Almanya'ya karşı savaşa girmesini istediğinden, Hatay konusunda eskisi gibi ısrarlı davranmıyordu. Türkiye Cumhuriyeti bu durumdan yararlanarak, Hatay'ı anavatana dahil etti ve böylece uzun süren bir sorunu daha ulusal çıkarlar doğrultusunda Türkiye'nin en üst düzeyde yararına olacak biçimde çözüme kavuşturdu. II. Dünya Savaşı koşullarında Hatay'ı çözmeyi başaran Türk diplomasisi, bu savaşa girmeyerek büyük bir felaketten de kendisini korumuş oldu. Türkiye böylece, savaş öncesi koşulları değerlendirmesini bilerek Hatay Sorunu'nu savaşsız çözebilmiştir.

Hatay'ın anavatana katılması Kemalist dış politikanın en önemli başarılarından birisidir. Hatay'ın anavatana katılmasıyla Türkiye Cumhuriyeti yeniden Ortadoğu bölgesinde toprak kazanıyor ve bir Anadolu devleti olmaktan çıkıyordu.

69

Boğazlar Sorunu Nasıl Çözüme Kavuşturuldu?

Lozan'da üzerinde en çok durulan konulardan birisi de Boğazlar Sorunu idi. Özellikle, Rusya'nın sıcak denizlere inme yolu olması nedeniyle çok fazla öneme sahip bulunan Boğazlar, Türkiye'nin jeopolitik konumu içinde de önemli bir yere sahip bulunuyordu. Rusya, Boğazların yönetiminde etkin olmak istiyor, Batılı devletler ise bunu önlemek için boğazların yönetimini uluslararası bir komisyonun yönetimine bırakmak istiyorlardı. İşte Türkiye, ulusal devletin kuruluşunu tamamladıktan sonra bu iki kutup arasındaki çekişmeden yararlanarak, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının yönetimini kendi denetimi altına almayı başardı.

Lozan'da tam olarak çözüme kavuşturulamayan Boğazlar konusunda, II. Dünya Savaşı öncesi dönemde yeni bir konferans toplanması için uygun bir ortam doğmuştu. Japonya'nın Milletler Cemiyeti'nden çekilmesini fırsat bilen Türkiye, bir nota ile, ilgili devletleri Boğazlar Sorunu'nu yeniden görüşecek bir konferansa davet etti. Türkiye'nin isteği olumlu karşılanınca 1936 yılının Haziran ayı içinde İsviçre'nin Montrö kentinde bir uluslararası konferans toplandı. Türkiye, Boğazların güvenliğini sağlamak üzere yeniden askerleştirmek istiyordu. Böylece Boğazlar, yeniden Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal sınırları içine giriyor ve Türk ordusunun ulusal korumasından yararlanabiliyordu.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye'nin bağımsızlığı doğrultusunda yeni bir uygulama getiriliyordu. Savaş ve barış

dönemleri ayrılıyor ve her iki durumda farklı kuralların uygulanması konferansa katılanlar tarafından benimseniyordu. Ayrıca Karadeniz'e kıyısı olan ülkelere ise özel hükümler getirilerek bunlar için Boğazlardan geçiş rejimi daha kolay bir düzene kavuşturuluyordu.

Boğazlardan geçecek gemiler çeşitli sınıflandırmalara tabi tutuluyor ve her tür gemi için ayrı bir geçiş rejimi benimseniyordu. Türkiye'nin herhangi bir savaşa girip girmemesine göre ise durum değişiklik gösterecekti. Türkiye herhangi bir savaşa girerse, Boğazlardaki geçiş rejimini kendi ulusal çıkarları doğrultusunda düzenleme özgürlüğüne sahip olacaktı. Böylesine bir düzenleme de Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olmaktan gelen hak ve özgürlüklerini, Boğazlar gibi en kritik konuda bile düzenleyebileceğinin en açık göstergesi olarak beliriyordu. Türkiye bu konumunu dikkatli biçimde koruyarak, Boğazlar bölgesinde ortaya çıkan Rusya ve diğer Batı ülkeleri arasındaki dengeyi gözetmesini bilmiş ve Montrö ile kurulan düzenin sürekliliğini sağlayabilmiştir.

Çok zor koşullarda Boğazlarda egemenliğini büyük ülkelere kabul ettirmiş Türkiye'nin bu konumu sonraki dönemlerde yeniden tartışma alanına getirilmiştir, ama Türkiye tam bir kararlılıkla egemenliğini korumasını bilmiştir.

Günümüzde, yeniden tartışma konusu yapılmak istenen bu sorunu, Türkiye yarım yüzyıl önce çözmüştür. Küreselleşme süreci ile beraber Karadeniz'e girmek, Balkanlar ve Kafkaslar'da etkili olmak isteyen Batı emperyalizmi, Boğazlar rejimini zaman zaman tartışma konusu yapmaktadır.

70

Türkiye, Batılı Ülkelerle İlişkilerini Nasıl Geliştirmiştir?

Osmanlı döneminden kalma jeopolitik birikimi yerinde değerlendiren Türk Devleti, tıpkı eskisi gibi, Avrupa'da önce Fransa ile yakınlaşma sağlamış ve böylece İngiltere, Fransa ve İtalya'ya karşı yalnız kalmaktan kurtulmuştur. Fransa ile yakınlaşma, diğer Avrupa ülkelerinin Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı tutumunu da yumuşatmış ve belirli bir süre içinde ilişkiler normalleştirilmiştir.

İtalya, Doğu Akdeniz'de Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasından pay almak isteyen devletlerden birisi idi. İngiltere, daha önce söz verdiği toprakları İtalyanlara vermeyince, İtalyanlar da Batılılar ile yaptıkları ittifaktan vazgeçerek bağımsız hareket etmeye başladılar ve bunun sonucunda Türkiye'ye yaklaştılar. II. Dünya Savaşı'na girme koşulu ile Ege adalarını bile Türkiye'ye vermeyi öneren İtalyanlar, Doğu Akdeniz'de kendilerine bağlı bir alan yaratma düşüncesini sürdürüyorlardı. Türkiye, Akdeniz ülkesi olan İtalya'yı karşısına almadan bir Batı politikası geliştirmenin yollarını aradı ve bunda da başarılı oldu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun en çok sorunu İngiltere ile vardı, çünkü İngiltere Asya'da sahip olduğu sömürgeler ile Batı Avrupa arasındaki bölgede ulaşımı ele geçirmek ve bu nedenle Ortadoğu'da kendine bağlı bir bölge oluşturmak istiyordu. En büyük sömürgeci devlet olan İngiltere, "güneş batmayan impa-

ratorluğunu" güçlendirmek için Osmanlıların üzerine gittiği kadar, Türklerin de üzerine gitmekten çekinmedi. Kemalist hareket en çok İngilizlerle savaşmış ve daha sonra uluslararası politikada da en çok İngiltere ile uğraşmıştır.

Almanya ise Osmanlı'nın son dönemlerinde Rusya ve İngiltere'ye karşı Türk bölgesinde etkin biçimde devreye girmiştir. Ne var ki, I. ve II. Dünya Savaşı'nı yitiren Almanya, yenik bir devlet olarak Türkiye'nin bulunduğu bölgede eskisi kadar etkin olamamıştır. Güneye inmek isteyen Rusya ile doğu yollarını ele geçirmek isteyen İngiltere'ye karşı Osmanlıların özellikle İttihatçıların Almanlarla izledikleri denge politikası, Kemalist Türkiye tarafından izlenmemiştir.

Rusya'daki sosyalist devrim ile ortaya çıkan Sovyetler Birliği olgusu, Türk dış politikasının cumhuriyet sonrası dönemde ana sorununu oluşturduğu için, ulusal devlet yapısını bağımsız bir statüde korumak isteyen Türkiye, Batılı ülkelere yaklaşmanın yollarını aramıştır. Bu doğrultuda, eskiden savaştığı ülkelerle bile yeni bir yaklaşım geliştiren Türkiye Cumhuriyeti, bu bölgede yeniden savaş çıkmasını önlemek için daha etkin bir uluslararası politika geliştirmeye çaba göstermiştir. Böylece Türkiye, II. Dünya Savaşı gibi bir büyük felaketten kendi ülkesini ve ulusunu başarıyla korumasını bilmiştir.

Türkiye'nin cumhuriyet dönemi dış politikası hiçbir büyük ülkeyi karşıya almamak üzerine kurulmuştur. Böylece, genç cumhuriyet, dış dengelerle kendi bağımsız yolunu oluşturabilmiş ve hem büyük ülkelerle hem de komşuları ile dengeli ilişkiler geliştirmiştir. Batı'nın dışında kalan bir ülke olarak Türkiye, her zaman çağdaş uygarlığın temsilcisi olan Batılı ülkeler ile iyi ilişkiler geliştirmeğe çalışmıştır.

71

Balkan Paktı Nasıl Kuruldu?

Mustafa Kemal, tam bağımsız bir dış politikayı hedeflediği için eski Osmanlı bölgesi olan Balkanlar'a emperyalist ülkelerin girmesini istemiyordu. Bu doğrultuda tüm Balkan ülkelerine karşı yakın bir dostluk ilişkisi geliştiriyordu. Kurtuluş Savaşı sırasında yendiği Yunanistan'a karşı bile antiemperyalist çizgide bir dostluk yaklaşımı öneriyordu. Balkanlar'da Osmanlıların çöküşünden sonra ortaya çıkan küçük küçük ülkeler, yeni bir emperyalist dalga için kolay av niteliğinde idi. Bunları kendi yanına çekecek bir emperyalist ülke, daha sonra Türkiye'nin sınırlarını da zorlayabilir ve bölgesel tehlike oluşturabilirdi. Kemalist dış politika, her türlü emperyalist girişime karşı bölge ülkelerinin katılımı ile bir dostluk ve dayanışma paktı önerisini gündeme getirdi.

Balkan devletlerinin birbirleriyle olan toprak ve sınır ihtilafları, bölgeyi emperyalist ülkelerin girmesi için elverişli bir duruma getiriyordu. Almanya, İtalya ve Rusya ile beraber, İngiltere de bu bölgeye girmenin yollarını arıyordu. 1934 yılında birbirini izleyen konferanslardan sonra Balkan Paktı gündeme geldi. Bir önsöz ve üç maddelik bir antlaşmadan meydana gelen Balkan Paktı'na göre Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya, Balkanlar'da halen var olan düzeni korumak üzere bir araya geldiklerini açıkladılar. Ayrıca, taraflar birbirlerine karşı sınır güvenliklerini de güvence altına aldıklarını belirttiler. Bir başka madde ile akit taraflar birbirlerine önceden haber vermeden, bir

askeri harekâta kalkışmayacaklarının güvencesini veriyorlardı. Yugoslavya ve Yunanistan'dan toprak talebi olan Bulgaristan, böyle bir antlaşmaya katılmadığı için Balkan Paktı'nın da üyesi olmadı.

Balkan Paktı çerçevesinde, Türkiye'nin öncülüğünde toplanan son Balkan Konferansı, 1940 yılında, II. Dünya Savaşı'nın başladığı dönemde toplandı ve sonra da dağıldı. II. Dünya Savaşı'ndaki gelişmeler, Mustafa Kemal'in, Balkan ülkelerini tarafsız bir pakta yönlendirmesinin ne derece doğru ve bölge ülkelerinin ulusal çıkarları açısından haklı olduğunu ortaya koyuyordu. Kemalizmin antiemperyalist dış politikasının doğal sonucu da böylesine bir bölgesel dayanışma örgütlenmesi idi. II. Dünya Savaşı sırasında, Almanya'nın ve Rusya'nın Balkanlar'a girmesi, Kemalist dış politikanın ne denli haklı olduğunu göstermektedir. Bugün ise Sovyet Rusya'nın geri çekildiği bir dönemde Almanya yeniden Balkanlar'a girmiş, Amerika ise bu bölgede kendine bağımlı yeni bir düzen kurmanın arayışı içinde olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olarak ayakta kalabilmesi için, Balkanlar'da hiçbir emperyalist gücün etkin olmaması gerekmektedir. Türkiye'nin ise yeniden Balkan ülkeleri ile yakınlaşması ise Kemalizmin bağımsızlıkçı dış politikasını bu bölgede yeniden geçerli kılacaktır.

Osmanlı'yı çökerten emperyalizm, Balkan bölgesini Balkanizasyon süreci ile paramparça ettiği için, Kemalist dış politika bu bölgeden emperyalist devletleri uzak tutarak, komşuları ile bölgesel bütünleşme yolunu açmış ve ortak dayanışma politikası ile Batılı emperyalist ülkeleri bu bölgeden uzak tutmaya çalışmıştır. Dünya jeopolitiğinin en kritik bölgelerinden birisi olan Balkanlar'da Atatürk bir bölgesel dayanışma düzenini, emperyal güçlere karşı Balkan Paktı ile gerçekleştirmek istemiştir.

72

Sadabad Paktı'nın Anlamı Nedir?

Balkan Paktı ile emperyalist ülkeleri Balkanlar'ın dışında tutmaya çalışan Mustafa Kemal, Sadabad Paktı ile de Ortadoğu bölgesindeki ülkeleri Batı'nın emperyalist ülkelerine karşı bir araya getiriyordu. I. Dünya Savaşı yıllarında İngiltere, Fransa ve İtalya'nın askeri birlikleri ile bu bölgede kendilerine bağımlı bölgeler oluşturma girişimlerine karşı, Mustafa Kemal'in öncülüğü ile 8 Temmuz 1937 tarihinde Tahran'da, Sabad Sarayı'nda, Sadabad Paktı imzalandı. İran, Türkiye ve Irak'ın yanı sıra Afganistan da bu pakta katıldılar. İran ve Irak arasındaki sınır anlaşmazlığı nedeniyle iki yıl geciken bu antlaşma, Ortadoğu'da, emperyalizme karşı bölge ülkelerinin dayanışma ve kendini ulusal çıkarları doğrultusunda koruma örgütünü gerçekleştirdi.

Antlaşmanın birinci maddesine göre, üye devletler, birbirlerinin içişlerine kesinlikle katılmamaya söz veriyorlardı. İkinci maddede üye devletler birbirlerinin sınırlarına saygılı olma güvencesini veriyorlardı. Üçüncü maddede ise, üye devletler ortak konularda birbirlerine danışarak hareket etme sözü veriyorlardı. Dördüncü maddede ise, üye devletler birbirlerine karşı saldırıda bulunmama sözü veriyorlardı. Diğer maddelerde ise üye devletler, birbirlerinin sınır boylarında yaşayan etnik ve dinsel toplulukları birbirlerine karşı kışkırtmamaya, birbirlerinin rejimlerine karşı kışkırtmamaya, birbirlerinin rejimlerine karşı kışkırtma çıkartmamaya, siyasal hareketlerin etkinliklerine izin vermemeye söz veriyorlar, aralarındaki anlaşmazlıkları görüşme ve barış

yolları ile çözüme kavuşturma konusunda anlaşmaya varıyorlardı.

Sadabad Paktı üye devletler tarafından feshedilmediği için günümüzde de biçimsel olarak yürürlükte bulunmaktadır. Ne var ki, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Bağdat Paktı ve CENTO gibi uluslararası örgütlerle bölgeye yeniden gelen Amerika ve İngiltere gibi emperyalist devletler, Kemalist dış politikanın antiemperyalist örgütlenmesi olan Sadabad Paktı'nın bölgeye yeniden uygulanmasına izin vermediler. Ayrıca bölgede Batı'nın baskısı' ile yeni bir devletin kurulması da bölgedeki dengeleri altüst etmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında, Ortadoğu, Mustafa Kemal'in öngördüğü gibi, Türkiye merkezli değil, ABD'nin desteği ile İsrail merkezli bir siyasal yapılanmaya doğru kaymıştır.

Kemalizmin dış politikası, Kuvay-ı Milliye'den gelen, kendini koruma, ulusal savunmaya öncelik verme gibi ilkelere dayandığından, Sadabad Paktı da bu bölgedeki ülkelerin ortak bir dayanışması ile emperyalizmin saldırılarına karşı bölgesel bir korunma mekanizması oluşturmayı hedefliyordu. Eski Osmanlı bölgesinde kurulmuş olan tüm devletleri, böylesine bir dayanışma çerçevesinde, dış dünyaya karşı bir araya getirmek hedefleniyordu. Ne var ki, II. Dünya Savaşı sonrasında, sistemi koruma düşüncesi, dayanışmacı Atatürkçü yaklaşımın yerini alınca, emperyalist ülkeler bölgeye girerek kendi çıkarları doğrultusunda her şeyi altüst ettiler.

Sovyetler Birliği'nin dağılışı ye Körfez Savaşı'nın yıkıntılarının getirdiği olumsuz gelişmeler dikkate alınınca, Mustafa Kemal'in emperyalist devletlere karşı bölgesel dayanışma düzeninin haklılığı kesinlik kazanmıştır. Merkezi coğrafyanın otorite boşluğu Sadabad Paktı ile doldurulmak istenmiştir.

73

Kemalist Türkiye'nin Doğu Politikası Nasıl Gelişti?

Kemalist yönetim, Batı'yı hedef almıştı, ama Doğu'ya karşı da ilgisiz kalmıyordu. Türkiye'nin Asya vc Avrupa arasında yer aldığının, dış politikada bilinçli biçimde yansıması gerekiyordu. Yeni Türkiye'nin Asya'ya yönelmesinde ise Irak, İran vc Afganistan öncelikli bir yere sahip oluyorlardı. Kurtuluş Savaşı sırasında, Moskova'ya Ruslarla antlaşma yapmak üzere giden Türk heyeti, buraya gelen bağımsızlığını yeni kazanmış Afganistan heyeti ile bir dostluk ve işbirliği antlaşması imzaladı.

Başlangıçta İran ile iyi giden ilişkiler, hilafetin kaldırılması üzerine gerilemiş, ama daha sonra imzalanan iki yeni antlaşma ile İran ve Türkiye dostluğu kurulmuştur. Irak ise uzun sürc İngiliz mandası altında kaldığı için İngiltere, Türkiye'nin bu ülke ile yakınlaşmasını engellemiştir. İngiltere'nin çekilmesinden sonra Türk-Irak ilişkileri normale dönmüştür. Türkiye, 20. yüzyılın ikinci yarısının başlarından itibaren Ortadoğu ülkeleri ile yeni yakınlaşma sağlayarak, Asya bağlantısını da dengedc tutmaya çaba göstermiştir.

Kemalizmin Asya'ya açılımı, Asya'nın yeni kurulan ülkelerinde de yeni yansımalar yaratmıştır. Özellikle Afganistan'daki yeni yapılanmada Kemalist modelin gündemc geldiği ve bu ülkenin Türk asıllı yöneticilerinin Kemalist modcli kendi ülkelerine gctirmck için çaba gösterdikleri görülmüştür. Türk ve Müs-

lüman asıllı bu ülkenin halkını kısa yoldan çağdaşlaştırmak için, Afgan önderleri, Kemalizmin yolunu seçiyorlardı. Ne var ki, emperyalist ve feodal yapıları kıramadıkları için Türkiye'deki kadar tam bir başarı elde edemiyorlardı. Kemalist modeli izlemek isteyen yöneticiler çeşitli engellerle karşılaşmanın ötesinde iktidardan düşürülme noktasına da gelmişlerdir.

İran'da ise Kemalizmin etkileri daha farklı bir çizgide olmuştur. Şahlık döneminde, devletin yönetimi monarşi olduğu için İranlılar daha çok Kemalizmin çağdaşlaşma atılımlarını izlemişler ve Mustafa Kemal'in Türkiye'de yapmış olduğu devrimlerin benzerlerini uygulayarak Türkiye'den geri kalmamaya çalışmışlardır. İran'da Kemalizmin etkileri daha çok aydınlar ve yeni oluşmaya başlayan burjuvazi çerçevesinde gelişmiştir. İran Kraliçesi, tıpkı Atatürk'ün fesi attığı gibi, başörtüsünü atarak halkın içine çıkmıştır.

Kemalizm, Afganistan ve İran'ın yanı sıra Orta Asya Türk devletlerinde ve diğer Asya ülkelerinde bir antiemperyalist çağdaşlaşma hareketi olarak yayılırken, Sovyetler Birliği emperyalizmi bu bölgeleri Kızıl Ordu işgali ile kendi denetimi altına alarak Asya ülkelerinde Kemalist modelin yayılmasını engelledi. Kemalist Türkiye ise Asya'ya "gelecekte uyanacak doğu" olarak baktı ve ilişkileri geliştirmeye çalıştı.

İki kutuplu dünyada Batı'ya kayan Türkiye; son yıllardaki gelişmelerle, emperyalist Batı ülkelerine karşı Asya ülkeleri ile oluşturulacak bir denge düzeninin kendi bağımsızlığını korumak açısından önemini anlamıştır. Mustafa Kemal bu durumu yüzyılın başlarında görerek adımlarını buna göre atıyordu. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra gündeme gelen Amerikan saldırısı ve işgali Atatürk'ün komşularla dayanışma politikasını haklı çıkarmıştır.

74

II. Dünya Savaşı'nda Nasıl Bir Kemalist Yol İzlendi?

I. Dünya Savaşı gibi ikincisi de emperyalist ülkelerin dünya nimetlerini paylaşma kavgasından çıkmıştı. Bu noktada, Türkiye gibi, emperyalist ülkelere karşı savaş veren antiemperyalist bir ülkenin mazlum uluslara önderlik etme doğrultusunda, emperyalistler arasındaki zenginlikleri paylaşma kavgasına karışmaması gerekiyordu. Nitekim bu doğrultuda Kemalizmin "ikinci adam"ı İsmet İnönü, ikinci dünya paylaşım savaşında aktif bir tarafsızlık politikası izledi. Her iki tarafa da yakın duran, ama kesinlikle hiçbir yandan olmayan bir aktif dış politika ile Türkiye, II. Dünya Savaşı'nı kazasız belasız atlatabilmiştir.

Savaş sırasında yapılan uluslararası konferanslara katılan Türkiye aktif tarafsızlığını sürdürürken, iki taraf da Türkiye'yi kendi yanında savaşa sokmaya çaba gösteriyordu. İtalyanlar Ege Adalarını, Amerikalılar güney Bulgaristan'ı, Fransızlar da Suriye'yi, Türkiye'yi savaşa kendi yanlarında sokabilmek için öneriler getirirken, Türkiye, uzun mücadeleler sonucunda Lozan'da elde etmiş olduğu Misak-ı Milli sınırları içindeki bağımsız devlet statükosunu korumaya çaba gösteriyordu. Çünkü Türkiye, savaşa girmenin var olan statükodan vazgeçmek olacağını iyi biliyor ve bunun gelecekte Türkiye'nin başına yeni tehlikeler açmasından çekiniyordu. Türkiye Cumhuriyeti bir kez daha Sevr haritası benzeri dayatmalarla karşılaşmak istemediği için sonu belirsiz bir büyük savaşa girerek ülkeyi ve ulusu tehlikeye at-

mak istemiyordu. Avrupa ülkelcrine milyonlarca insan yitirten II. Dünya Savaşı'na girmemekle Türkiye'nin ne derece haklı olduğu savaş sonrasında anlaşıldı. Çünkü I. Dünya Savaşı sonrasında Türkler bir imparatorluk yitirmişlerdi, ikinci savaş sonrasında da yeni bir devleti elden kaçırmak istemiyorlardı. Kuvay-ı Milliye'den gelen Kemalist politika, kendini savunma eğilimini devam ettiriyordu. Avrupa ülkeleri milyonlarca insan yitirirken Türkiye'den bir tek kişinin burnunun kanamaması, Batılı ülkelerin büyük tepkisine neden oluyor ve Türkleri savaşa sokmak için her türlü ödünü veriyorlardı. Ne var ki, ilke olarak "yurtta barış, dünyada barış" ilkesi üzerine kurulu bulunan Türkiye Cumhuriyeti, Mustafa Kemal'in yolundan giderek antiemperyalist bir tutum ile emperyalistler arasındaki paylaşım savaşında taraf olmuyor ve bu kararlı tutumu ile barıştan yana çıkarak savaşa karşı bir dış politika izliyordu.

Savaşın son döneminde sonuç belli olunca, Türkiye, Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir. Böylece, II. Dünya Savaşı sonrasında toplanan dünya platformuna eşit koşullarda diğer ülkelerle beraber katılma hakkını elde etmiştir. Kemalist dış politika, Türkiye'yi insanlık tarihinin en kanlı olayından kurtarmıştır. II. Dünya Savaşı döneminde izlenen aktif tarafsızlık politikası, Kemalist tutumun en önemli başarılarından birisidir.

Böylesine aktif bir tarafsızlık politikasına günümüzün koşullarında büyük bir gereksinme vardır. Atatürk sonrasında izlenen denge politikaları Türkiye Cumhuriyeti'ni II. Dünya Savaşı'nın yıkımından kurtarmıştır. Türkiye, bu durumdan yararlanarak hemen demokrasiye geçmiştir.

75

Savaş Sonrası Dönemde Dış Politika Nasıl Gelişti?

Savaş sonrası dönemde Amerika Avrupa'ya çıkınca bir daha geri dönmedi ve kendisine bağımlı bir siyasal yapı oluşturdu. Savaşın diğer galibi Sovyetler Birliği'ne karşı, Avrupa'nın önde gelen ülkelerini kendi liderliğinde birleştiren Amerika Birleşik Devletleri, NATO adını taşıyan askeri birliği kurarak, Batı Blo-ku'nun önderliğini pekiştirdi. Tam bu sırada, Sovyet Rusya'nın, Türkiye'nin doğu bölgesinden toprak istemesi, Türkiye'yi NATO'nun kucağına attı. Dünyayı iki kutuba bölen ABD-SSCB antlaşması çerçevesinde belki de Rusya bu adımı, Türkiye'yi geleneksel aktif tarafsızlık statüsünden uzaklaştırmak üzere atmış olabilir, çünkü kendi egemenlik alanında da daha sonra ABD'nin Sovyetler Birliği'ne hoşgörü gösterdiğini ve bazı olayları görmezden geldiğini görüyoruz.

ABD Başkanları **Truman** ve **Eisenhower**'ın geliştirdikleri yardım teorileri ile ABD, Türkiye ve bölge ülkelerine yardım adı altında bölgeye gelerek yerleşti ve daha önceleri İngiltere'nin Almanya ve Rusya'nın bölgeye yerleşmesine karşı çıkan konumunu yeniden oluşturdu. Bir yandan NATO ile askeri düzen kuran ABD, diğer yandan ekonomik yardım kuruluşları ile bölgeye iyice yerleşti. Bu sürecin sonucunda Türkiye'nin dış politikası, Kemalizmin aktif tarafsızlık ve antiemperyalist çizgisinden uzaklaşarak, komünizm öcüsüne karşı Batı sisteminin savunma çizgisine kaydırılıyordu. Misak-ı Milli'den kaynaklanan

kendi hukukunu korumak üzerine kurulu dış politika, sosyalist sisteme karşı Batı kapitalizminin çıkarlarının savunulması mantığı üzerine oturtuluyordu.

Türkiye, Batı Bloku'nun denetimine girdikten sonra, komünist sisteme karşı Kore'de savaşmak üzere bir askeri birliği uzaklara gönderebiliyordu. Japonya'nın yenilgisi üzerine, Doğu Asya'da Sovyetler'in yayılmasını önlemek üzere Kore'de Batılılar sosyalist ordulara karşı savaştılar. Türkiye kendi ulusal çıkarlarını hiç ilgilendirmeyen bir konuda bile, Batı Bloku'nun ağır basmasıyla savaşa girince, Kemalizmin geleneksel dış politikası bir yana atılıyordu. Demokrat Parti iktidarı, zaten Kemalizmden uzaklaşma dönemi olduğu için, benzer doğrultu dış politikada da bilinçli biçimde izlenmiştir.

ABD güdümündeki NATO düzeni, Soğuk Savaş yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasını Batı sisteminin çıkarları doğrultusunda yönlendirmiş, Türkiye, Mustafa Kemal'den gelen mazlum ulusları emperyalistlere karşı savunma yolundan ayrılmıştır. Batı'nın gözüne girmek için Cezayir'in bağımsızlığına karşı çıkan oyu bile Türk diplomasisi kullanabilme gafletini göstermiştir: Böylesine bir süreç içinde, Türkiye tam anlamıyla Batı Bloku'na bağımlı ve bu blokun denetimi altında bir ülke durumuna sürüklenmiştir. Böylesine olumsuz durum, Türkiye'nin Mustafa Kemal döneminden gelen olumlu konumunu sarsmıştır.

NATO'culuğun Atatürkçülüğü ikinci plana atması ile Türkiye, ulusal çıkarlarına öncelik veren dış politika uygulama şansını yitirmiştir. NATO baskıları ile Türkiye'nin Batı Bloku içinde yer alması yüzünden, komşu ülkeler ile ilişkiler bozulmuş ve Türkiye Üçüncü Dünya Ülkelerinden uzak düşmüştür.

76

Üçüncü Dünya Hareketi'ne Karşı Kemalizm Nasıl Bir Tutum İzlemiştir?

Kemalizm, doğuşu gereği, antiemperyalist bir kurtuluş hareketi olmasına ve büyük ülkelerin emperyalist girişimlerine karşılık, bağımsız bir devlet, ulusal bir devlet olarak ayakta tutmayı hedeflemesi nedeniyle, bütün Üçüncü Dünya kurtuluş hareketlerine ve ulusal kurtuluş savaşlarına çok yakın ilgi duymuş ve bunlara yardımcı olabilmek için fırsat aramıştır. Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı sırasında işbirliği yapmak için gelen Iraklı ve Suriyeli heyetlere, kendi bağımsızlık savaşlarını vermelerini önermiş ve bu konuda Misak-ı Milli hareketinin kendilerine yardımcı olacağını, bağımsızlıklar elde edildikten sonra da gerekirse işbirliği yapılabileceğini açıkça dile getirmiştir.

Kemalizmin yakmış olduğu ulusal kurtuluş ışığı, emperyalizme karşı ulusal kurtuluş savaşı veren tüm uluslara yol göstermiştir. Tunus, Libya gibi Kuzey Afrika ülkelerinden Asya'nın bağımsızlık savaşı veren ülkelerine kadar, Kemalizmin ulusal kurtuluş önderliği yaptığı görülmektedir. Sömürgelerin tasfiyesi ve ulusal devletlere geçilmesi süreci, 20. yüzyılın önde gelen siyasal dönüşümü olduğu için bu süreç içinde Kemalizm sürekli olarak gündemde kalan bir seçenek oluşturmuştur. Kapitalist ve sosyalist yolların dışında kalarak kendi ülkelerini, ulusal ve bağımsız bir siyasal yapıya dönüştürmek isteyen ulusal önderler için Kemalizm, bir üçüncü seçenek oluşturmuş, özel sektör ve devletçilik dengesinde hızlı ekonomik kalkınma için

karma ekonomi modelini gündemde tutmuştur. Mustafa Kemal, genel anlamda, sömürgeciliğe karşı ilk ulusal kurtuluş savaşı veren önder olarak Üçüncü Dünyacılığın öncüsü olmuştur. Yeni bağımsızlığını kazanan dünya ülkeleri, ikinci büyük savaş sonrasında Endonezya'nın Bandung kentinde bir araya gelmişlerdir. 1954 yılında yapılan bu toplantının amacı, Batı Bloku ile Sosyalist Blok'a karşı yürütülecek politikanın ortak bir yönde oluşturulmasıydı. Ne var ki, 1950'li yıllara kadar emperyalizme karşı Üçüncü Dünya uyanışının önderliğini yapan Türkiye, siyasal iktidarın değişimi ile beraber Batı'ya yaklaşmış ve bu konferansa Batı Bloku'nun temsilcisi olarak katılmıştır. Türkiye bu toplantıda, komünizm tehlikesine karşı Batı Bloku'nu savunmuş, tarafsızlık politikasına ise açıkça karşı çıkmıştır. Türkiye'nin Batı'nın tam üyesi olmamasına karşılık böylesine Batıcı bir politikanın sözcülüğünü üstlenmesi nedeniyle, tüm Üçüncü Dünya ülkeleri Türkiye'ye karşı uzaklaşan bir yaklaşım izlemişlerdir. Böylece, Mustafa Kemal'in antiemperyalist çizgisinden uzaklaşan Türkiye, Üçüncü Dünya'nın önderi olma şansını da yitirmiştir. Bu önderlik; daha sonra Hindistan, Çin ve Yugoslavya'ya geçmiştir. Daha sonraki dönemlerde de askeri yönetimler dahil olmak üzere Türkiye körü körüne Batıcı bir politikayı izlediği için yeni bağımsızlığını kazanan Üçüncü Dünya ülkelerinin desteğini yitirmiş ve dünya platformunda yalnızlığa sürüklenmiştir. Kıbrıs sorununda hiçbir ülke Türkiye'yi desteklememiştir. Nehru, Tito ve Çin'in önderleri Mustafa Kemal'in yolundan giderek uluslararası alanda geniş prestij ve destek elde etmişler, Türkiye ise Batı'nın etkisinde prestij yitirmiş, sonunda yalnız kalmıştır. Türkiye sürekli olarak Batıcı hükümetler aracılığı ile yönetildiği için, diğer dünya ülkelerinden uzak kalan bir konuma sürüklenmiştir.

77

Kemalizm, Ortadoğu'da Nasıl Bir Gelecek Düşünüyordu?

Balkan ülkeleri ile Balkan Paktı, Ortadoğu ülkeleri ile Sadabad Paktı'nı oluşturan Kemalist yönetim, Ortadoğu'da eski Osmanlı ülkeleri arasında bir işbirliğinin temellerini atıyordu. Bütün amaç, I. Dünya Savaşı döneminde ortaya çıkan emperyalist saldırı ve işgallere bir daha izin vermemek olduğu için, Mustafa Kemal bölge ülkeleri ile bir pakt çerçevesinde geleceğe dönük işbirliğinin temellerini atıyordu. Önce bir antlaşma çerçevesinde başlayacak olan karşılıklı ilişkiler belirli bir süreç içinde karşılıklı güvene oturursa, o zaman giderek artacak olan ekonomik ve kültürel yakınlaşmalarla gelecekte bölge ülkelerinin bir ortak yaşam düzenine yönelmeleri mümkün olabilecekti.

Millet Meclisi'nin gizli tutanaklarında, Mustafa Kemal'in anlattığına göre Kurtuluş Savaşı sırasında Irak ve Suriye'den bazı heyetler işbirliği için Atatürk'e gittiklerinde, her ülkenin halkının önce kendi bağımsızlık savaşlarını vermeleri gerektiğini ve bağımsızlıklar elde edildikten sonra bölge ülkelerinin bir araya gelerek emperyalizme karşı işbirliği yapabileceklerini, gerekirse de bir Ortadoğu federasyonu kurabileceklerini konuşmuşlardır. Yüzyıllarca Osmanlı yönetiminde ortak bir yaşam sürdüren Türklerin ve Arapların gene beraber yaşayabilecekleri gündeme gelmiş ve bu aşamada, İngiliz ajanlarının iki halkı birbirine kışkırtarak bölgede çatışmalar çıkarttığı dile getirilmiştir. Emperyalizm, "böl-yönet" politikası çerçevesinde Arapları ve Türk-

leri bölerek ve birbirlerine kışkırtarak kendi ekonomik çıkarlarının önünü açmıştır, İngiliz ajanı Lawrence'ın bu doğrultudaki etkinlikleri Türklerle Arapların arasını açmıştır.

Benzer bir girişimi Balkanlar'da da başlatan Kemalizm, eski Osmanlı ülkelerini emperyalizmin yeni oyunlarından uzak tutabilmek için hızlı bir dayanışma ve daha sonra da gerekirse, ulusal devletleri esas alan bölgesel konfederasyonu düşünüyordu. Ne var ki, böyle yapılanmalarda Türkiye Cumhuriyeti Lozan'da benimsenen sınırları ve yapısı ile bir ulusal devlet olarak yer alacaktı. Sevr'in öngördüğü etnik yapılanmalar söz konusu olmayacaktı.

İngiliz ve Fransız emperyalizmlerinin, Arap şeyhlerini bağımsız devlet olmaya doğru desteklerinde, Türkler ile Arapların arası açılıyor, Ortadoğu'da Osmanlı ordularına karşı Araplar kurtuluş savaşları veriyor ve bu gerginlik üzerine küçük devletçikler kurularak Osmanlı'nın Ortadoğu bölgesi paramparça ediliyordu. Böylece, Mustafa Kemal'in düşlediği ve Kemalist yönetimin gerçekleştirmek için büyük çabalar gösterdiği Ortadoğu'da bağımsız siyasal yapılanma geride kalıyor, II. Dünya Savaşı sonrasında, Ortadoğu yeni bir emperyalist saldırı dalgası ile karşılaşıyordu. Birbirini izleyen savaşlar ve çatışmalarla geçen bu süreç günümüzde de Kemalizmin amaçladığının tamamen tersi bir yönde Batılı emperyalist ülkelere bağımlı gelişmeler göstermektedir. Tam bağımsız bir siyasal düzeni hedefleyen Kemalizm, emperyal ülkelere karşı komşularıyla bir Ortadoğu dayanışma ve işbirliği paktı hedefliyordu.

VII

Cumhuriyet Döneminde Kemalizm

78

Kemalizm Nasıl Bir Siyasal Parti Düzeni Hedeflemiştir?

Kemalizm denince, hemen tek partili düzen düşüncesi öne atılarak, Kemalist rejim gözden düşürülmeye çalışılmaktadır. Hiçbir şeyin bulunmadığı koskoca bir imparatorluğun çöküşünden sonra kalıntılar üzerine yeni bir devlet yapısını oturtabilmek doğrultusunda, önce Kuvay-ı Milliye örgütleri birleştirilmiş, daha sonra bu örgüt siyasal partiye dönüştürülerek, halkın kurtuluş örgütünün devleti kurması sağlanmıştır. Bir savaştan çıktıktan sonra ikinci bir savaş vermek zorunda kalan halkın katılımı, ancak böylesine bir ulusal kurtuluş örgütlenmesi ile sağlanmış ve bu meclisin açılmasından sonra siyasal partiye dönüştürülerek modern devletlerdeki gibi çağdaş bir siyasal yapı kurulmak istenmiştir.

I. ve II. Dünya Savaşı arasındaki bir dönemde ortaya çıkan Türk Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin tekelden istikrarlı biçimde sonuca ulaşabilmesi ve hızla yeni bir devlet yapısı kurulabilmesi için zorunlu olan tek parti yönetimi, gerekli olduğu zamana kadar sürdürülmüş, devletin kurulması tamamlanıp, Kurtuluş Savaşı sonrasında Lozan'da barış sağlandıktan sonra hemen ikinci siyasal parti kuruluşu sağlanarak rejimin Batılı anlamda çok partili bir demokrasiye yönelmesi istenmiştir. Çok demokratik bir seçimle oluşturulan Birinci Millet Meclisi'nde halkın her kesiminden temsilciler olduğu için savaş döneminde devlet yönetiminde istikrarsızlık yaratabilecek biçimde demokratik hoşgörü

gösterilmiş, Kemalist harekete karşı olan halk temsilcileri meclis kürsüsünden özgürce düşüncelerini dile getirmişlerdir.

Cumhuriyetin ilanından hemen sonra Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve aradan geçen beş-altı yıl sonra da Serbest Cumhuriyet Fırkası denemeleri, Kemalist rejimin çok partili rejime geçiş girişimleridir. Ne var ki tek partili rejimin bir ulusal devrimi gerçekleştirme çabalarına karşı çıkan karşı devrimci ve gerici çevreler hemen bu ikinci parti çatısı içinde yer alıyorlar ve açıktan bir rejim karşıtlığını halk kitleleri için de örgütlüyorlardı. İş, Mustafa Kemal'e suikast düzenlenmesine kadar gidince, iki siyasal parti de uzun süreli olamadılar ve kapanmak zorunda kaldılar. Ortaçağ kültürü taşıyan bir toplumsal yapı üzerinde, Batılı anlamda demokratik rejim kurmanın tüm zorlukları Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında fazlasıyla ortaya çıkmış ve Kemalizmin önü iç ve dış çıkar çevrelerince kesilmek istenmiştir.

Kemalizm, karşıt kesimlerce gösterilmek istendiği gibi kalıcı bir tek parti rejimini değil, bunu çok partili rejime geçiş için değerlendiren bir ara dönemi savunan çizgiyi izlemiştir. Nitekim II. Dünya Savaşı sona erer ermez, yani zorunluluklar dönemi ortadan kalkar kalkmaz Kemalist rejim hemen çok partili rejime geçmiş ve genel seçimlerle siyasal iktidarın değişimini sağlamıştır. Ortaya çıkışı bir halk hareketine dayanan Kemalizmin halk egemenliği doğrultusunda demokratik bir çizgiyi savunduğu açıkça söylenebilir.

Cumhuriyet döneminde, halka yönelen devrimlerin amacı, bir halk yönetimi kurmaktır. Kemalizm, Batı ülkelerinde görülen çağdaş demokrasiyi ve siyasi parti düzenini Türkiye'ye kazandırmayı hedeflemiştir.

79

Kemalizm Nasıl Bir Demokrasiyi Savunmuştur?

Mustafa Kemal'e düşman olanlar onun asker kökenli olması nedeniyle, Kemalizmin askeri bir demokrasiyi savunduğunu öne sürmüşlerdir. Ne var ki, daha Erzurum Kongresi'ne girerken, asker üniformasını bırakan, ordudan istifa eden Mustafa Kemal, sivil bir halk önderi olarak hareket etmiş, siyasete atılan komutanların istifa etmesi zorunluluğunu getirmiş ve yaşamı boyunca ordu ile hükümet işlerini birbirinden ayrı tutmuştur. Rejimin askeri bir damga almaması için var gücü ile çaba göstermiştir.

Meclis kürsüsünün arkasına, egemenliğin kayıtsız, şartsız ulusta olduğunu resmi bir ilke olarak yazdıran Kemalist rejim, padişahlıktan demokratik cumhuriyete gerçekçi bir strateji ile geçmiştir. Faşist rejimlerdeki gibi diktatörlüğe kayma şansı olan Mustafa Kemal, bu konuda fazlasıyla hassas olmuş ve devletin merkezindeki otoriteyi anayasal kurumlarla paylaşarak ülkeyi demokratik bir cumhuriyet rejimine kavuşturmak için çaba göstermiştir.

"Halk Hükümeti" kavramı, Mustafa Kemal'in söylev ve demeçlerinde yer alan ana kavramlardan birisidir. Kendisine, Türkiye'deki hükümet biçiminin neye benzediği ile ilgili olarak sorulan soruya, kitaplardaki tasnife uymayan Türk hükümetinin aslında halk yönetimi olduğunu ve halkın egemenliğini gerçekleştirmek üzere oluşturulduğunu açıkça söylemiştir. Türk halkı-

nın, kurtulmak ve yaşamak için savaşmaya ve çalışmaya zorunlu olduğunu, yeni Türk hükümetinin bu doğrultuda çaba gösterdiğini dile getiren Mustafa Kemal, ülkede demokrasinin temeli anlamında halkçılığın, halk kitlelerinin yaşamını çalışma üzerine kuran bir sosyal düzen oluşturmayı amaçladığını da ifade etmiştir.

Rejimin demokrasiye benzemediğini öne sürenlere karşı, Mustafa Kemal, Türkiye'nin koşullarının farklı olduğunu, Batılıların gelmiş olduğu demokratik rejim düzeyine Türkiye'nin daha farklı bir yönden geleceğini öne sürmüştür. Mustafa Kemal, kimseye benzemek gibi bir zorunluluk bulunmadığını, her ülkenin kendi koşullarına göre yolunu çizdiğini, Türkiye'nin de başka bir ülkeye benzemeyen koşullarında, Türklerin ancak kendilerine benzediğini ve bu nedenle de Türkiye'nin demokratik rejime giden yolunun farklı olacağını açıkça söylemiştir.

Kurtuluş Savaşı kahramanlığından gelen karizmatik önderlik kişiliğine sahip bulunmasına karşılık gene de kendisini anayasa ve yasalarla bağlı sayan Mustafa Kemal, Batılı anlamda bir sosyal hukuk devletini kurmaya çaba göstermiş, kendisinden sonra devam eden Kemalist rejim de Türkiye'yi sonunda Batılı anlamda bir sosyal hukuk devletine, demokratik cumhuriyet rejimi içinde kavuşturmuştur. Kemalizm, farklı koşullarda yola çıkılmasına rağmen gene de Batılı bir demokratik cumhuriyete Türk ulusunu kavuşturarak, bu anlamda da çağdaş yaklaşımın savunucusu olmuştur.

Kemalist cumhuriyet, Batılı ve çağdaş bir demokrasi oluşturmak için büyük çaba göstermiştir. Her türlü engel ve baskıya rağmen Kemalist yönetim çağdaş anlamda Batılı demokrasiden vazgeçmemiştir.

80

Kemalizm Nasıl Bir Uluslaşma Süreci İzlemiştir?

Misak-ı Milli ve Kuvay-ı Milliye olgularını esas alan Kemalizm, bu doğrultuda ülkede bir yurt ulusçuluğunu gerçekleştirmenin yollarını aramıştır. Üç kıtanın ortasında yer alan ve yan bölgelerle çok sıkı ilişkiler içinde de bulunan Anadolu yarımadası, tarihin her döneminde önemli nüfus hareketlerine sahne olduğu için karma bir toplum yapısına sahip bulunuyordu. Böyle bir toplum yapısı üzerine yeni devleti ulusal bir yapıda oturtabilmek için önce bu toplumun uluslaşmasını sağlamak gerekiyordu. Kemalist rejim bu amaçla, ulusal sınırlar içinde yaşayan halk topluluğunu uluslaştırmak için çeşitli uygulamaları gündeme getiriyordu.

Var olan toplumu ulus sayarak, ulusal çıkarları, bireysel, kümesel, sınıfsal, dinsel, hatta evrensel çıkarların üzerinde tutan bilinçli bir ulusçu yaklaşım, 17. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan ulusçu çizginin bilinçli biçimde Türkiye'de geliştirilmesini öngörüyordu. Anadolu halkının büyük çoğunluğu, Orta Asya'dan tarihin çeşitli dönemlerinde göç eden Türkmen topluluklarından oluşuyordu. Bu nedenle, ulusun adı "Türk ulusu" biçiminde belirlenirken, nüfusun egemen unsurunun uluslaştırılması ve toplumun diğer kesimlerinin de bu doğrultuda bütünleştirilmesi için önemli adımlar atılıyordu.

Avrupa'nın üstün olduğu bir dönemde, ulus devlet modeli ilerici ve modern bir yapılanma olduğundan ve uluslaşma süreci

20. yüzyılda egemen olan süreçlerden birisi olduğundan, ulusal devlete giden yolda, halk kitleleri de uluslaştırılmaya çalışıldı. Büyük devletlerin ulusal çıkarlarına hizmet eden emperyalizm olgusuna karşı çıkılırken, antiemperyalizm diğer devletlerin ulusal çıkarlarına karşı kendi devletinin ve halkının ulusal çıkarlarını savunmak anlamına geliyordu ki, bu da uluslaşmanın ilk adımı idi. Türk ulusu savaş meydanında savaşarak tarih sahnesine çıkarken, daha sonraki dönemlerde de köklü reformlar ve atılımlarla, yine diğer uluslar ile yarışmaya giriliyor, uluslararası alanda sürdürülen rekabet, halkın uluslaşma sürecine doğrudan katkıda bulunuyordu.

Ulusal devletin tam olarak sosyolojik bir tabana oturması için uluslaşma süreci ile buna zemin hazırlanıyordu. Devletin türü ulusal devlet olarak belirlenirken, ulusal devlet kendi ulusunu belirli bir süreç içinde yaratmaya çalışıyordu. Anayasada, "Türkiye halkına, din ve ırk farkı gözetmeksizin, vatandaşlık bağı nedeniyle Türk denir" biçiminde bir formül ile gerekli olan hukuksal yapı sağlanmıştır. Kemalizm devrimci bir yaklaşımla ulusal kimlik yaratmanın arayışı içinde oldu. Türkiye topraklarında evrenselliğe açık bir ulusal kimlik yaratmak rejimin önde gelen hedefi oldu. Hiçbir düşmanlığa dayanmayan, çağdaş dünyanın yarışmacı ortamına açılan bir uluslaşma politikası izlendi. Kemalizm, devletin ideolojik aygıtlarını bu amaç doğrultusunda kullanarak uluslaşma sürecini tamamlamaya çalıştı. Çünkü Misak-ı Milli sınırları içinde yaşayan ve farklı kökenlerden gelen Anadolu ve Trakya halkını ancak bu yoldan bir arada tutabilirdi.

Batı ülkelerinde izlenen, uluslaşma sürecini, Kemalizm Türkiye'de de uygulamak istemiştir. Batı dünyasının dışında kalan bir ülkede ulus devlet kurarken Kemalist yönetim Türkiye'nin özel koşullarını da dikkate almıştır.

81

Kemalizm Nasıl Bir Laikleşme Süreci İzledi?

Din ve devlet işlerini birbirinden ayırmayı temel hedeflerden birisi olarak belirleyen Kemalizm, devrimler döneminde sürekli olarak bu doğrultuda yeni adımlar atmıştır. Altı ilkeden birisi olarak seçilen laiklik daha sonra anayasaya bir madde olarak da konulmuş ve böylece hukuksal zemin hazırlanmıştır. Devletin resmi bir dini olmadığı, devlet yönetiminde din ağırlığının bulunmadığı açıkça gösterilmiştir. Devletin, din ve mezhepler karşısında yansız kalması, devletin kurmuş olduğu siyasal ve hukuksal düzenin hiçbir biçimde din kurallarına dayanmaması biçiminde laiklik, Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni oluşan toplumsal düzenine kimlik kazandırıyordu.

Yüzyıllarca İslam'ın etkisi altında yönetilen Türk toplumu, imparatorluk yıllarında, bir aydınlanma yaşamamıştı. Cumhuriyetin anlamı, böylesine bir aydınlanma ile çağdaş bir içerik kazanabilirdi. Kemalist rejim bu nedenle, birçok düzenleme yaparak, yasalar çıkartarak, ülkede laik bir hukuk ve toplum yapısının kurulması için çalıştı. Osmanlı döneminin teokratik yapısından cumhuriyet döneminin demokrasisine geçebilmek için laikleştirme zorunlu görünüyordu, çünkü gerçek anlamda demokrasinin ancak laik bir toplum yapısı ile mümkün olabileceği, Batı ülkelerindeki deneyimlerle ortaya çıkmıştı. Tanzimat'la başlayan laikleşme süreci, meşrutiyet dönemleri ile devam ettikten sonra, cumhuriyet döneminde artık yeni bir aşamaya ulaşıyor ve gerçek kimliğini buluyordu.

Önce, devletin otoritesinin kullanımında ulusal egemenlik ilkesi benimsenerek, dinin etkinliği devredışı bırakıldı ve tıpkı Batı demokrasilerinde olduğu gibi, ulusun devleti yönetmesi ilkesi benimsendi. Saltanatın kaldırılması, daha sonra hilafet uygulamasına son verilmesi gibi iki önemli adım, ülkeyi laikleştirmede dönülen iki önemli köşebaşıdır. Şeriye ve Evkaf Bakanlıklarının kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat Kanunu da laikleşme yolunda atılan önemli adımlardır. Böylece din ve devlet ilişkileri yeniden ayarlanıyor, öğretim birliği sağlanarak, tek tip bir öğretim ile tüm öğrenciler çağdaş eğitime yönlendiriliyordu. Yargı alanında yeni düzenlemeler yapılıyor, Medeni Kanun benimseniyor ve böylece din kurallarına dayanan şer'i hukuk kaldırılıyordu. Hukuk devrimi, tam anlamıyla bir laik toplum yaratabilmek için gerçekleştiriliyordu. Şapka Kanunu ile dinsel giysilere son veriliyor, toplumun çağdaş bir giyime yönelerek bu yönden de laikleşmesi sağlanıyordu.

Laikleşme süreci toplumsal ve siyasal yaşamın hemen hemen her alanında atılan yeni adımlarla tamamlanmaya çalışılıyordu. Tekke ve zaviyelerin yasaklanması da dinsel yaşamın modernleşmesine dönük bir adım atılmasını gerçekleştirdi. Batı'nın çağdaş toplumlarında görülen üstyapı reformları laikleşme süreci içinde birbirini izleyecek biçimde uygulama alanına getirildi. Kemalist rejim, iflas eden Panislamizm yerine, laikleşme politikasını bilinçli biçimde uyguladı ve bu yoldan, çağdaş Batı uygarlığı ile ilişki kurmaya çaba gösterdi.

Batı'nın uzun yıllar sonra sahip olabildiği laik düzen, devlet desteği ile kısa zamanda gerçekleştirilmeye çalışıldı. Kemalizm, çağdaş dünyanın laiklik düzenini, Türkiye'ye getirirken ülke koşullarına uygun düşen farklı ve sentezci bir yaklaşım ile hareket etmiştir.

82

Kemalizm Nasıl Bir Ekonomik Yapı Getirmeye Çalıştı?

Kemalist rejim, Türkiye'nin gerçeklerine uygun bir ekonomik yapı oluşturmaya çalışıyordu, çünkü bu alanda ideolojik davranmanın sonuç sağlamayacağını biliyordu. Lozan'da olumlu imaj yaratabilmek için hemen toplanan İzmir İktisat Kongresi ile Batı'ya liberal ekonomi mesajları verilmek istenmiştir. Geleceğe dönük Batı ülkeleri ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmek istendiğinin vurgulanması, Batı ile Türkiye ilişkilerini yumuşatabilirdi. Ne var ki, Batı'nın sömürgeci devletleri bu olumlu yaklaşımı görmezden gelerek, eski emperyalist tutumlarında ısrar edince, bu kez Kemalist rejim de Türkiye'nin geri kalmışlığını dikkate almak zorunda kaldı. Osmanlı döneminde yüzyıllar süren kapitülasyonlar ülkeyi fazlasıyla geri bırakmıştı. Bu durum da ancak ciddi bir ekonomik devrim ile aşılabilirdi.

Türkiye'nin sahibi olarak, gerçek üretici köylüyü gören Mustafa Kemal, Türkiye'nin tarım toplumu olduğunu, kalkınmanın tabanda üretim yapan köylü kesiminin desteklenmesi ile mümkün olabileceğini görüyordu. Toplumun diğer zümrelerini de dikkate alan bir ekonomik yaklaşımı yeni bir ekonomik politika çerçevesinde geliştirmeye çalışıyordu. Türk toplumunda birbiriyle savaşan sınıflar olmadığını, halkın çeşitli kesimlerinin birbirini tamamlayan bir bütünün parçaları olduğunu, ekonomik anlamda izlenecek halkçılık politikası çerçevesinde hepsinin desteklenmesi gerektiğini vurguluyordu.

Yeni devlet siyasal emperyalizme karşı savaşarak kurulmuştu, daha sonra da ekonomik emperyalizme karşı savaşılarak ayakta tutulmaya çalışılıyordu. Ülkede olmayan bir burjuvazi devlet desteği ile yaratılarak özel sektör geliştirilmek istenirken, diğer yandan dünya ekonomik bunalımı karşısında devletin tüm olanakları seferber ediliyor ve başlatılan devletçilik uygulamaları ile halk kitlelerinin tüm gereksinimleri karşılanmak isteniyordu. Bu amaçla, değişik ekonomik alanlarda altyapı kurmak, ülke endüstrisini oluşturmak ve halkın gereksinimleri doğrultusunda üretim yapmak için kamu ekonomik kuruluşları kuruluyordu. Devlet, bu kuruluşlar aracılığı ile hem ülkede ulusal bir ekonomi oluşturuyor hem de ülke ekonomisinin düzenli biçimde yürümesini sağlıyordu.

II. Dünya Savaşı'nın bunalımlı yılları da devletçi ekonomi uygulamaları ile geçirildikten sonra barış döneminde ekonomide normalizasyon sağlandı ve devletçiliğin yanı sıra yeniden özel sektörün öne geçmesi için politikalar uygulandı. Kemalizmin ekonomi politikası antiemperyalist, ulusalcı bir karma ekonomi biçiminde özetlenebilir. Hiç yoktan bir büyük ekonominin dış baskılara ve engellemelere karşılık yaratabilmesi ancak bu yoldan mümkün olabilmiştir. Kemalizm, siyasal bağımsızlığı ekonomik bağımsızlıkla pekiştirmek istemiş, ne var ki daha sonraki dönemlerde bu yoldan ayrılanlar, ülke ekonomisini yeniden emperyalizmin denetimine giden yolu açmışlardır. Son yıllarda yaşanan ekonomik bunalımların temelinde giderek dışa bağımlı bir yapıya gelme gerçeği bulunmaktadır.

Uluslararası kapitalist düzen, bağımsız ekonomik yapıya daha sonra son vermiştir, ama Türkiye'nin Kemalist yönetimi, ülkeyi bağımsız bir çizgide tutabilmek için mücadele etmiştir.

83

Kemalizm Nasıl Bir Kültürel Yapı Oluşturmak İstedi?

Kemalizm, yüzyılların İslamcı ve padişahçı kültür yapısı üzerine toplumda kültürü bulunmayan bir siyasal rejim olarak demokratik cumhuriyeti kurmak isterken fazlasıyla zorlanıyordu, çünkü bunu destekleyecek toplumsal ve kültürel katkıdan yoksundu. Batı ülkelerinde görülen cumhuriyet ve demokrasi rejimlerinin daha kurulmadan önce kültürlerinin oluştuğunu, ancak ondan sonra yeni bir rejim olarak bunların gerçekleştiğini görüyoruz. Türkiye'de de cumhuriyet rejimi, toplum içinde kök salabilmek ve sosyal alanda kurumlaşabilmek için kendi cumhuriyet kültürünü yaratmak zorunda idi.

Jeopolitik konumu nedeniyle, farklı kültürlerin çatışma alanı durumuna gelen Türkiye'de cumhuriyet kültürünün yaratılabilmesi oldukça zor bir işti. Dinci kültürü ırkçı kültür, sosyalist kültürü ise liberal kültür izliyordu. Kemalizm, toplumda var olan bu değişik akımları dikkate alarak, ama bunların tam etkisinde kalmadan kendine özgü bir yol seçiyor ve Kemalist cumhuriyet, kendine bir özgü kültürün oluşumu için devrimci adımlar atıyordu. Geçmişten geleceğe doğru bir kültür sentezi yaratılmak istenirken, yeni cumhuriyet rejimi, toplum içinde kültürel oluşumlarla da desteklenmek isteniyordu.

Yeni benimsenen Latin harfleri ile ülkede bir okuma devrimi yapılmıştır. Eski harflerin zorluğu nedeniyle okumadan uzak

kalan kitlelere, Millet Mektepleri seferberliği ile yeni alfabe ile okuma yazma öğretilmiş ve Türk toplumu okuyan bir toplum olma noktasına doğru yönlendirilmiştir. Cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda eğitim veren ilk, orta ve yüksek okullar açılmış, üniversitede tam bir reform yapılarak çağdaş bir yapılanmaya geçilmiştir. Sanat eğitimine önem verilmiş, konservatuarlar açılmış, müzik, tiyatro ve sahne sanatları alanında yeni kuşaklar yetiştirilmiştir. "On yılda on beş milyon genç yarattık" esprisi çerçevesinde, yeni cumhuriyet devletinin genç kuşakları, demokrasi ve cumhuriyet kültürü altında yetiştiriliyordu.

Batı'nın kültürünü oluşturan temel bilim ve kültür eserleri, çeviri bürolarının yardımları ile Türkçeye kazandırılıyor, klasikleri okuyan yeni bir kuşağın yetişmesine yardımcı olunuyordu. Avrupa'nın önde gelen ülkelerine başarılı öğrenciler eğitim için gönderiliyorlar ve geri dönenleri, ülke yönetiminde etkin yerlere getiriliyorlardı. Cumhuriyetin yetiştirdiği kuşakların işbaşına gelmesi ile ülkede sosyal ve kültürel alanda yeni rejimin gereksinmeleri doğrultusunda yeni yapılanmalar kendiliğinden devreye giriyordu. Demokrasinin ve cumhuriyetin toplum içinde bir yaşam biçimi olarak kök salması, rejimin gelecekte tehlikeye düşmesini önleyecek, rejime en büyük desteği sağlayacak siyasal yapılanmayı gerçekleştirecekti. Toplumun yeni rejim ile içine düştüğü kimlik bunalımı, köklü kültürel girişimlerle önlenecek ve toplum ile siyasal rejim arasında bir uyum sağlanacaktı.

Cumhuriyet kültürü ile Türk ulusu çağdaş uygarlığa yönelecekti. Doğu ve Batı dünyaları arasında yer alan Türkiye Cumhuriyeti'nde Kemalist yönetim ülke kültürü ile çağdaş uygarlık arasında merkezi sentez oluşturmak istemiştir.

84

Halkevleri ve Köy Enstitüleri İle Ne Amaçlandı?

Kemalizm; yapılan devrim ile halk kitlelerini bütünleştirmek ve bu yoldan ülkede yürütülmekte olan siyasal yapılanma girişimlerine kitlesel destek sağlamak istiyordu. Ayıca, ortaçağ uykusunda kalan halk kitlelerini yeni bir silkelenmeyle kendine getirmek ve bunlara Kemalizmin ilkelerini öğreterek, rejim ile halk kaynaşması yaratmak istiyordu. Bu amaçla, Avrupa ülkelerine gönderdiği uzmanların raporlarını inceledi ve 1932 yılında Halkevleri 14 şube ile açıldı.

Osmanlı'nın son dönemlerinde, uluslaşma açısından olumlu çalışmalar yapan Türk Ocakları, cumhuriyet sonrasında aşırı sağ ve otoriter çizgiye kayınca, Türk Ocakları ve benzeri birçok etkin derneği kapatarak, Halkevleri çatısı altında hepsinin bir araya gelmesini sağlayan Kemalist rejim, bu örgütü daha sonra yaygın kitle eğitim kuruluşu biçiminde değerlendirdi. Bir anlamda devletin ideolojik aygıtı da sayılabilecek Halkevleri, hem yaygın kitle eğitimi yapan toplum merkezleri gibi çalıştı hem de Kemalist devrimin ilkelerinin ele alındığı halk okulları görevini yerine getirdi.

Kentlerde 500'ün üzerinde, köylerde ise 4000'in üzerinde şube ile çalışmalarını yürüten Halkevleri, 1930'lardan başlayarak, kapatılana kadar çok etkin çalışmalar yapmıştır. 5000 civarında şube ile ülkenin dört bir yanında halk kitlelerinin uyanışı

örgütlenmiş, işsiz yığınlara meslek ve beceri kursları düzenlenmiş, çağdaş uygarlığın ürünü olan kültür eserleri Halkevi sahnelerinde Türk halkına gösterilmiş, bir anlamda laik toplumun kaynaşma ve çalışma merkezleri yaratılmıştır.

Köy Enstitüleri girişimi de benzer doğrultuda gündeme gelmiştir. Türk toplumunun geleneksel yaşamını sürdürdüğü köyler canlandırılmak istenmiş, kırsal kesim insanı, tarımsal üretime dönük biçimde, iş içinde eğitim yöntemleri ile Köy Enstitülerinde eğitilmiştir. Bu halk okulları da bir ekol oluşturmuş, Köy Enstitüsü mezunları yurdun dört bir yanında kırsal kesim insanının uyanışını, daha üst düzeyde üretime yönelişini örgütlemeye çalışmışlardır. İş içinde çalışarak eğitim yönteminin getirdikleri ile ortaya çıkan yeni öncü kuşaklar kısa zamanda toplumsal yapıyı değiştirmeye başladığında, Köy Enstitüleri gerici ve tutucu çevrelerin tepkilerini çekmiş, siyasal baskılar sonucunda kapatılmıştır.

Halkevleri ise, açılış günü Aydın Halkevi Başkanı olan **Adnan Menderes**'in DP iktidarının başkanı olarak iktidara geldiği yıl, Türk Ocakları kesiminin baskıları sonucunda kapatılmış ve böylesine büyük bir örgütlenmenin Türk halkına getirdiği dinamizme iç ve dış baskılarla son verilmiştir. Cumhuriyetçi kuşakların yetişmesine, demokrasinin tabanının oluşturulmasına ve çağdaş uygarlığa dönük yeni sosyal yapılanmanın örgütlenmesine büyük katkılar getiren Halkevleri'nin kapatılmasından sonra, bunların yerini hızla dinsel eğitim veren kuruluşlar almış ve Türk toplumu bir kez daha ortaçağ karanlığına mahkûm edilmek istenmiştir.

5000 Halkevi'nin yerini 50.000 din kursu alınca, ülkede laiklik rejimi tehlikeye sürüklenmiştir. Sonraki yıllarda laik cumhuriyetten islam devletine, geçiş için bu durumdan yararlanılmak istenmiştir.

85

Kadro Hareketi Kemalizmi Nasıl Savundu?

Kemalist Devrim'in oluşum yıllarında bir avuç aydın bir araya gelerek devrimin ideolojisini yapmak üzere yola çıktılar ve *Kadro* adını taşıyan bir dergi çıkardılar. Derginin adı da devrimin bir "kadro hareketi" olduğunu, ancak böylesine bir kadro hareketi ile geri bir toplumda devrimin başarıya ulaşabileceğini savunuyordu. Kadrocuları böylesine bir ideolojik arayışa iten neden, kuzeyde gerçekleşmiş olan Sovyet Devrimi'nin tümü ile sosyalist ideolojiyi temel alması ve Türkiye gibi ülkelere kendisini kurtuluş modeli olarak sunmak istemesiydi. Kemalist devrim ise böylesine bir ideolojiden uzak, uygulama içinde, Türkiye'nin gereksinmeleri ve koşullarına göre biçimlenen bir devrimdi. Mustafa Kemal, kendisine doktrin soran **Yakup Kadri**'ye "Donar kalırız" diyerek, herhangi bir doktrin oluşturmak istemediğini söyleyerek ideolojik devrimi seçmediğini açıklıyordu.

Yakup Kadri, **Şevket Süreyya** ve bir grup arkadaşı, *Kadro* dergisini çıkartarak Kemalist Devrim'in dünya görüşünü ve ideolojisini bilimsel açıdan ortaya koymaya çalışıyorlardı. Kapitalist dünyanın liberalizmine, Sovyet Bloku'nun sosyalizmine karşılık, Kemalist Devrim'in ayrılan kendine özgü yolu Kemalizmin ideolojik bir içerik ve yapı kazanmasıyla aşılabilecekti. Bu doğrultuda, "Kadro Hareketi" devletçiliği asıl ilke olarak benimsiyor ve bunun ideolojisini geliştiriyordu.

Kadro'nun anlayışı, kadro ve devletçilik olmak üzere iki ana kavram üzerine oturuyordu. Türkiye gibi Batı'nın dışında

kalmış ülkelerin, Batı emperyalizmine sömürge olmamak için hızlı kalkınmaları gerekiyor ve bu doğrultuda bilinçli bir devletçilik uygulaması ile Batı ülkeleri ile arada bulunan ekonomik farklılığın kısa zamanda idealist bir kadronun öncülüğünde aşılması gerekiyordu. *Kadro,* Kemalist rejimin resmi görüşlerine karşı çıkmıyor, aksine bunları sistemleştirerek, ideolojik bir bütünlüğe kavuşturmak için çaba gösteriyordu. Kadrocular, ithal malı olmayan ulusal bir ideolojiden yana tutum takınarak, hem liberalizme hem de sosyalizme karşı çıkarak, azgelişmiş ülkeler için geçerli olabilecek bir üçüncü yol geliştirmek istiyorlardı. Kadrocular, Batı toplumlarındaki sınıfsal yapılanmanın geri kalmış ülkelerde görülmediği için sosyalizmin gelişmek isteyen ülkeler için bir kurtuluş yolu olmadığını, ama öncü bir kadronun bilinçli biçimde yürüteceği devletçiliğin bu gibi toplumları kısa süre içinde kalkındıracağını açıkça dile getiriyorlardı.

Devletçi uygulamalarla yaratılacak sermaye gücü ulusal olacak, ülke içinde yatırımlara yönelecek, dışa kaçmayacak ve kısa zamanda ulusal kalkınmanın destekçisi olacaktı. *Kadro*'ya göre bütün dünya ülkeleri ancak ulusal kurtuluş devrimleri ile kurtulabilirdi. Bunun için de Kemalizm, tüm Üçüncü Dünya ülkelerine ulusal kurtuluş devriminin öncülüğünü yapıyor ve reçetesini sunuyordu. Kadroculuk, 20. yüzyılın ilk yarısında Türkiye'ye benzer konumda olan ülkeler düzeyinde uluslararası bir etkinliğe sahip olmuş ve birçok ülkede dikkatle izlenmiştir. Kadro Hareketi, merkezi coğrafyada bağımsız bir devlet kurmak istemiştir.

86

Yön Hareketi Kemalizmi Nasıl Yorumladı?

Kadro Hareketi 1930'lu yılların Türkiye'sindeki ideolojik arayışı temsil etmeye çalışıyordu. Aradan geçen 30 yıllık süreden sonra, bir askeri devrimin sonrasında Türkiye yeniden bir yön arayışı içine girdiğinde bu kez bir grup aydının bildiri hazırlayarak kamuoyuna ilan etmeleri ve bu doğrultuda bir dergi çıkartmaları ile Yön Hareketi gündeme geldi. Yön olayı bir anlamda, 30 yıl önceki *Kadro* girişiminin sonraki koşullarda devamı niteliğinde idi. Yine bağımsız bir Türkiye yaratmak doğrultusunda, yabancı ideolojilere mesafeli bir tutum söz konusu idi.

Yön Hareketi de tıpkı Kadrocular gibi ulusal bir ekonomik kalkınmanın ancak bilinçli bir devletçilikle gerçekleşebileceğini savunuyordu. Kapitalist liberalizmin sömürü ilişkilerini arttıran yapısına karşı çıkılırken, Sovyet emperyalizminin de sosyalizm adı altında bloka dahil olan ülkelerin kalkınmalarını Rusya'nın denetimine bıraktığı açıkça dile getiriliyordu. Batı ve Sovyet emperyalizmlerine karşı, Üçüncü Dünya'nın bir araya gelerek kendi çıkış oyunu oluşturması gereği, Yön Hareketi'nin işlediği ana tezlerden birisi idi. Ülkedeki *patriotizmi,* yani vatanseverliği örgütlemek üzere yola çıkan Yön Hareketi, ulusal sol bir ideolojiyi geliştirmek istiyordu. Sermaye düşmanlığı yapmayan, ulusal devletçi bir ekonominin yanında özel sektöre de yer veren karma bir ekonomi anlayışı, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal çıkarları doğrultusunda benimseniyordu.

Emperyalist ülke ile bağımlı ülke ilişkisinin kırılmasını, tüm ülkelerin kendi ulusal çıkarları doğrultusunda dünya ekonomisine açılmalarını, bu doğrultuda yeni bir uluslararası siyasal ve ekonomik yapılanmanın gündeme gelmesi gerektiğini savunan Yön Hareketi, gelişmekte olan ülkelere tümüyle bir bağımsızlık mücadelesi öneriyordu. Yön'ün dile getirdiği yeni devletçilik görüşü, Atatürk ilkelerinin yorumlanmasında daha çok sosyalist içerikten yana bir tutum içinde olmuş, halkçılık ve devletçilik ilkelerinin ancak bu doğrultuda içerik kazanabileceğini savunmuştur.

Antiemperyalist ve antifeodal doğrultuda, ulusal bir demokratik devrimi savunan Yöncüler, devletin bu amaçları gerçekleştirebilmesi için planlı bir devletçilik uygulamasına gerek olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yoksul kitlelerin yöneldikleri sosyal devlet düzeninin gerçekleşebilmesi için sosyal reformlar yapılmalı ve bu doğrultuda devletçi planlar uygulamaya konulmalıdır. Sosyal adalet içinde hızlı kalkınma ancak planlı devletçilik ile mümkün olabilecektir. Ulusal ve halkçı devletçiliğin başarıya ulaşabilmesi için de gerçekçi bir planlama ile inanmış önder kadrolara gereksinme bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin emperyalizm kıskacından kurtulabilmeleri ancak bu yoldan mümkün olabilecektir. Yön Hareketi, Türk solunun 20. yüzyılın İkinci yarısındaki biçimlenme sürecinde etkin olmuştur. Türkiye'deki ulusal solcu düşünce bu akımdan kaynaklanmıştır ve etkinliğini sonraki yıllarda sürdürmüştür. Yöncülük geleceğe dönük olarak Türkiye Cumhuriyeti'ne bağımsız bir yol çizmeyi hedefliyordu.

87

27 Mayıs Devrimi, Kemalizm Açısından Nasıl Değerlendirilebilir?

27 Mayıs, sermaye dönemi ile bütünleşme süreci içine girmemiş olan asker ve sivil bürokrasinin, demokrasi süreci içinde dış baskılarla içine girilen Kemalizmden uzaklaşma sürecine tepkisidir. Demokrat Parti iktidarı ile beraber gündeme gelen Kemalist Devrim'den uzaklaşma eğilimi ülkede belirli çizgilerde patlamalar meydana getirdiğinde, cumhuriyet devleti yeni bir kimlik bunalımına girmiştir. Eski yapının yeniden gerici ve emperyalist merkezlerin baskıları ile gündeme gelmesi, demokrasi adı altında gericiliğe, şeriatçılığa prim verilmesi, Atatürk devrimlerinin "tutanlar-tutmayanlar" diye ikiye ayrılması ve "tutmamış" olarak gösterilenlerin tasfiye edilmek istenmesi, ülkenin kamuoyunda çok ciddi boyutlarda tedirginlik yaratmış ve Kemalist devrimlerle yetişmiş cumhuriyet kuşaklarını ürkütmüştür.

Kemalizmden ayrılan o dönemin iktidarı, aynı zamanda anayasa ve yasaları çiğneyerek suç işlemeye başlaması, ülkede bir merkezi otorite havası estirmesi, Tahkikat Komisyonu adı altında halkın temsilcilerinden oluşan meclisin yetkilerini demokrasiye aykırı biçimde kendi tekeline alması bardağı taşıran damlalar olmuş ve ülke yeni bir Kemalist Devrim aşamasına daha gelmiştir. 27 Mayıs, Kemalist Devrim'den uzaklaşma eğilimlerine karşı tepki olduğu kadar, aynı zamanda Kemalizmin yarım kalan işlerinin tamamlanması dönemi biçiminde de ele alınabilir. Türk ulusu, Batı'nın ileri ülkelerinde bulunan yeni anayasal

kurumlara kavuşturulmuştur. Türkiye, Batı Bloku ile ve dış dünya ile var olan ilişkilerini bozmadan, kendi iç bünyesinde yeni bir yapılanmayı gerçekleştirmiştir. Sarsılmış olan devlet iktidarının güçlenmesi ile beraber, çağın en ileri devlet biçimi olan sosyal hukuk devleti modeli yeni anayasa ile getirilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı oluşturularak, siyasal iktidarların kendi keyiflerine göre ülke ekonomisini dağıtmaları önlenmiş, yeni kurulan sosyal güvenlik sistemi ve getirilen sosyal haklar düzeni ile halk kitlelerinin artan gereksinmeleri karşılanmak istenmiştir.

Halkevleri'ni kapatan, ezanı Arapçalaştıran, yeni liberal politikalarla hızla Kemalizmin karma ekonomi modelinden sapan Demokrat Parti iktidarına karşı, Kemalizmin bir restorasyonu biçiminde ortaya çıkan 27 Mayıs Devrimi de kısa bir dönem etkili olmuş, Batı Bloku'nun büyük baskılarına karşı antiemperyalist savunma mekanizmalarını yeterli boyutlarda örgütleyemediği için, Türkiye Cumhuriyeti sonraki dönemlerde daha da ileri düzeyde Kemalizmden ayrılma noktalarına gelmiştir. 27 Mayıs Devrimi, bir avuç kadronun iyi niyetinin emperyalizme karşı yeterli olamayacağının açık bir göstergesi olarak cumhuriyet tarihinde yerini almıştır. Daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan 12 Mart ve 12 Eylül gibi askeri müdahaleler, 27 Mayıs'ın Kemalist özünün Türk toplumunca daha iyi kavranmasına yardımcı olmuştur.

Aradan geçen yıllar ve uygulamalar, 27 Mayıs ile diğer askeri müdahaleler arasındaki farkı iyice açıklığa kavuşturmuştur. Askeri müdahalelerde emperyal güçlerin rolünün tartışıldığı sonraki dönemlerde, 27 Mayıs hareketi; 12 Mart, 12 Eylül ve 28 Şubat ile beraber değerlendirilmiştir.

88

12 Mart ve 12 Eylül Hareketleri Kemalizm Açısından Nasıl Değerlendirilebilir?

27 Mayıs, Kemalizm adına gelmiştir, ne var ki onar yıl ara ile düzenlenen 12 Mart ve 12 Eylül hareketleri de gene "Atatürk" adını kullanarak işbaşına gelmişlerdir. Askeri hareket olarak değerlendirildiklerinde, hepsinin ortak yönü, ülkenin ve devletin sürüklendiği uçurumdan kurtarılmasıdır. Ne var ki, bu gerekçe ile gelen askeri rejimler, normal demokratik koşullarda benimsenmeyecek yasal düzenlemeleri ordunun gücü ile yaparak geri çekildiklerinde birçok tartışmayı da beraberlerinde götürmektedirler. 27 Mayıs'ın gerçekten Kemalizmden dönüşü önlemesi ve Kemalizmin yarım kalan adımlarını tamamlamaya çalışmasına karşılık, 12 Mart ve 12 Eylül rejimlerinin Atatürk adını kullanarak, Kemalizme tamamen ters girişimlerde bulunması, halk kitleleri içinde büyük bir güvensizlik yaratmıştır.

Türkiye'nin NATO'ya girmesi ile beraber başlayan Batı etkisinin giderek arttığını ve siyasal iktidarlar üzerinde yönlendirici olduğunu görmek Türk halkını şaşkınlığa sürüklerken, kurtuluşu Türk ordusunda aramaya başlarken, bu kez 12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinde Kemalizme aykırı biçimde gündeme getirilen baskı uygulamaları da Türk ulusunda büyük düş kırıklıkları yaratmıştır.

12 Mart bir yarı askeri rejim olarak, Türk endüstri burjuvazisinin istediği anayasa ve yasa değişikliklerini gerçekleştirmiş,

ülkede endüstri burjuvazisinin önüne çıkan engeller kaldırılarak, tümüyle kapitalist bir ekonomik yapılanmanın önü açılmıştır. Ordunun istediği reformları ara rejim hükümetleri yapmamış, savsaklamıştır. 12 Eylül ise Soğuk Savaş'ın son döneminde Türkiye'yi Batı Bloku'nun istediği doğrultuda istikrarlı bir çizgide tutmak üzere işbaşına gelmiş, tam bir darbe gerçekleştirilmiş ve 27 Mayıs'ın Kemalizme uygun hazırlanan anayasası kaldırılarak, kapitalist sistemin baskıcı eğilimleri doğrultusunda bir çağdışı anayasa hazırlanmıştır. Türk ulusu yeni bir yüzyıla girerken, böylesine geri bir anayasanın dar kalıpları içine hapsedilmek istenmiş, Atatürk döneminden gelen Kemalist bağımsız siyasal ve ekonomik yapılanmanın önü kesilmek istenmiştir. Sonraki dönemde ortaya çıkan antikemalist gelişmelerin tohumları bu dönemde bilinçli biçimde ortaya atılmış, iç ve dış çıkar çevreleri tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin Kemalizm görünümü altında Atatürk'ün gerçek yolundan sapması sağlanmıştır.

12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinin antikemalist girişimleri halk kitlelerinde büyük tepkilere yol açmış, fakat siyasal düzen baskı altında tutulduğu için bu tepkinin siyasal alana yansıması önlenmiştir. Halk, tepkisini Kuvay-ı Milliye'den gelen siyasal yapılanma içinde ortaya koyamayınca, ırkçı ve dinsel çizgilere kaymış, ülkedeki Kemalist yapılanma bu yoldan dağıtılmak istenmiştir. Cumhuriyetin yarattığı Kemalist tabanın siyasi örgütlenmeden yoksun kalması da antikemalist gelişmeyi destekleyen çıkar çevrelerinin önünü açmıştır.

12 Mart ve 12 Eylül'ün yarattığı düş kırıklıkları, halkın askeri rejimlerden umudunun kesilmesine yol açmış ve demokrasiye yöneliş sürecini hızlandırmıştır. Her iki askeri müdahale Türkiye'nin daha fazla Batı sisteminin denetimi altına girmesine yol açmıştır. Emperyalizmin küresel imparatorluğa yönelmesi üzerine bütün askeri mücadeleler, cumhuriyet ve demokrasiye zarar vermiştir.

VIII

Günümüzde Kemalizm

89

Kemalizm ve Sosyal Demokrasi İlişkisi Nedir?

27 Mayıs'ın getirdiği çağdaş anayasa düzeni içinde sol akımlar gelişmeye başladığında, Atatürk'ün partisi de siyasal yelpazede yerini belirlemek durumunda kalmış ve Ortanın Solunda olduğunu ilan etmiştir. Ortanın Solu hareketinin önderi Ecevit, estirilen rüzgârlarla, Kemalizmin "ikinci adamı"nı devredışı bırakarak, Ortanın Solu adı altında Batı Avrupa partilerinde görülen sosyal demokrasi akımının düşüncelerini savunmuştur. Nitekim siyasal konjonktürün elverişli olması nedeniyle de Ortanın Solu kısa bir süre sonra bırakılmış ve İskandinav ülkeleri modeli bir sosyal demokrasi anlayışı savunulmaya başlanmıştır.

Marksist sosyalizmi savunan Türkiye işçi Partisi ve diğer sosyalist akımlara göre kendi yerini sosyal demokraside belirleyen Atatürk'ün partisinin yeni yönetimi, yeni ideolojik arayışı ile iyice Batı Avrupa'ya yakın bir ideolojik yapıyı savunmaya başlamış ve Kemalizmin geleneksel ideolojik yapısından uzaklaşmıştır. Ortanın Solu'nun önderi, "redd-i miras" sloganı ile işe başlarken zaten Kemalist dönemi açıktan dışlıyordu. Sosyal demokrasiye kayıldığında ise tümü ile Batı Avrupa'nın sosyal demokrat partilerinden çeviri programlar Türkiye'ye getirilmek istenmiş ve Kemalizmin ulusal senteze yönelen, Türkiye'nin özel koşullarını dikkate alan gerçekçi yaklaşımından ve antiemperyalist tutumundan uzaklaşılmıştır. Türkiye'nin Avrupa'ya üye olmak için başvurması da sosyal demokrasi akımını, Avrupa denetiminde Türkiye'ye getirmiştir.

Son askeri dönemden sonra Türkiye'de yeniden demokrasiye geçildiğinde, Sovyet Bloku'nun çöktüğü, Avrupa'nın ise hızla bloklaşırken Türkiye'yi dışında bıraktığı anlaşılmıştır. Avrupa ile bütünleşme sürecinde ortaya çıkan sosyal demokrasi, Batı dışında kalan bir ülkede etkisini yitirmiş, ayrıca Batı emperyalizminin ara dönemde etkisini arttırması ile yeni liberal akımlar gelişerek Türkiye solunu da denetimi altına almıştır. Aslında sosyal demokrasi yalnızca Avrupa'nın ileri ülkelerinde görülen bir oluşumdur. Avrupa dışında Amerika'da bile yoktur. Diğer dünya ülkelerinde ise görülen model, demokratik sosyalizmdir. Ortanın Solu'nun eski önderinin yeni koşullarda savunduğu "Demokratik Sol", adındaki ne olduğu belli olmayan bir siyasal yapılanma Türkiye benzeri ülkelerde yoktur.

Türkiye, Avrupa'nın dışında kalırken, sosyal demokrasiden de, bu sistemin yarattığı sosyal devletten de uzaklaşmaktadır. Böyle bir aşamada yeniden Kemalizm, Türkiye'nin ulusal çıkarlarının savunulması ve korunması doğrultusunda önem kazanmaktadır. Kemalizmin ilkeleri tek tek ele alındığında sosyal demokrasinin ya da demokratik sosyalizmin savunduğu toplumsal ve hümanist içeriğe sahip olduğu anlaşılacaktır. Bu nedenle, sosyal demokrasinin etkisini yitirdiği yeni dönemde Kemalizmin yeniden güncellik kazandığı ileri sürülebilir.

Türkiye, Avrupa'nın dışında bırakılırken, Kemalizm yeniden güncellik kazanmakta ve demokrasi deneyimi olmayan Balkanlar, Ortadoğu ve Asya ülkelerine yön göstermektedir. Kemalizm ve sosyal demokrasinin bağdaşmıyacağı, Türkiye'deki yarım yüzyıllık arayış ve denemelerle belli olmuştur. Avrupa'nın dışında sosyal demokrasi olamamaktadır. Türkiye Avrupa dışında kaldığı için Kemalizm ile yoluna devam edecektir.

90

Küreselleşme Karşısında Kemalizmin Konumu Nedir?

1990 yılında ABD ve SSCB önderleri anlaşınca ve Sovyet Bloku bunun üzerine dağılınca, ortaya bir küreselleşme olgusu çıkmıştır. Buna göre artık dünyada bloklar kalmayacak, yeniden hiçbir blok ortaya çıkmayacak, bütün dünya Batı Bloku ile bütünleşecek ve bu doğrultuda, bütün dünyanın Batılılaşması ile beraber de Batı'nın istekleri doğrultusunda dünyada küreselleşme olgusu tamamlanacaktır. Özellikle, büyük sermaye ve uluslararası tekeller tarafından savunulan küreselleşme olgusu, sınırları ortadan kaldırmayı, bütün dünyayı tekelci sermayenin pazarı durumuna getirmeyi ve gene tüm kaynakları uluslararası tekellerin yararlanmasına sunmayı hedeflemektedir.

Batı'nın dışında kalan diğer ülkeler gibi yeni dönemin küreselleşme olgusuna hazırlıksız yakalanan Türkiye Cumhuriyeti, uzun süren bir medyatik saldırıdan sonra gerçekleri görmeye ve yeni dönemin koşullarının pek de öyle anlatıldığı gibi pembe renkte olmadığını kavramaya başlamıştır. Küreselleşmeyi savunanların, Atatürk'ü ve Kemalizmi kendilerine başlıca hedef seçmeleri üzerine, ülke gündemine Kemalizm yeniden gelip oturmuştur. Türkiye'yi uluslararası tekellerin çıkarları doğrultusunda belirli yönlere çekmek isteyenler, ülkenin ve devletin temelinde var olan Kemalist yapıyı yıkmayı hedeflemişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti, Mustafa Kemal'in oluşturduğu temelden kaldı-

rılabilirse, o zaman küreselleşmeci güçlerin çıkarları doğrultusunda istenen amaçlara göre kullanılabilecekti.

Ne var ki, küreselleşmenin pek de gerçek olmadığı kısa zamanda anlaşılmıştır, çünkü küreselleşme ile beraber bir de bölgeselleşme akımının ciddi boyutlarda geliştiği ortaya çıkmıştır. Avrupa ülkeleri kendi bölgelerinde birleşerek yeni ve güçlü bir birlik oluştururken, ABD kuzey ve güney komşuları ile NAFTA adı altında bir yeni ekonomik birlik kurmaya başlamış, Asya'da ise Çin ve Japonya'nın öncülüğünde bir Asya Birliği gündeme gelmiştir. Küreselleşme seslerinin yükseldiği bir dönemde ortaya çıkan bu bölgeselleşme eğilimlerinin de dikkate alınması gerektiği, Türkiye gibi her üç bölgenin dışında kalan ülkelerin, tekelci sermayenin küreselleşme eğilimlerinden daha çok, kendi ulusal çıkarları doğrultusunda yeni yapılanma içinde yerini alması gerektiği kesinlik kazanmıştır. Bu durum da antiemperyalist doğrultuda, ulusal çıkarların korunmasına öncelik veren Kemalizmi güncelleştirmiştir. Türkiye'nin yeniden Kemalizme dönerek bağımsız biçimde ulusal çıkarları doğrultusunda kendi geleceğini kurmasını istemeyen kesimler, hem Kemalizme karşı yoğun bir propaganda başlatmışlar hem de bunu önleyici yeni görüşleri medya kanalları aracılığı ile yoğun biçimde Türk halkına benimsetmeye çaba göstermişlerdir. Bu empoze döneminin de sonuna gelinmiş, Türkiye kamuoyu yeniden yapılanmayı daha gerçekçi ve bağımsız tartışma olgunluğunu yakalayabilmiştir.

Bu aşamada Kemalizm, yeniden güncellik kazanarak, Türk ulusunun çıkarlarına uygun bağımsız bir yapılanmayı gündeme getirmektedir. 20 yıllık zorlama sonucunda iflas eden küreselleşme projesi artık sona ermiştir. Yeni dönemde bölgeselleşme, küreselleşmenin alternatifi olmaktadır.

91

Yeni Dünya Düzeni Karşısında Kemalizmin Konumu Nedir?

Küreselleşme eğilimleri ile beraber "Yeni Dünya Düzeni" kavramı ortaya çıkmıştır. Yeni Dünya Düzencileri, eski düzenden hoşnut olmayan ve kendi çıkarları doğrultusunda farklı bir düzeni gündeme getirmek isteyen kesimlerdir. Bunlar arasında daha çok uluslararası tekelci sermayenin güdümünde bulunan iş çevreleri ile bazı medyatik aydınlar göze çarpmaktadır. Öncelikle küreselleşme akımını savunan bu kesimler, Yeni Dünya Düzeni'ni de buna uygun biçimde düşlemektedirler. İstedikleri, bütün dünyanın açık pazar durumuna gelmesi olduğu için bunu önleyen her türlü ulusal yapıya karşı çıkmayı birinci ödev olarak bilmektedirler. Dünyanın geri kalmış ülkelerinin yeniden sömürgeleşmesi, sahip oldukları doğal zenginliklerin yeni bir merkantilist yapılanma ile büyük kapitalist merkezlere taşınarak işlenmesi ve ekonominin bu doğrultuda yeniden yapılandırılması, Yeni Dünya Düzencilerinin gerçek istedikleri hedeflerdir.

Yeni Dünya Düzeni, öncelikle ulusal devleti ortadan kaldırmak istediği için bu doğrultuda Türkiye'deki başlıca hedef, Kemalizmi ortadan silmektir. Geçmişin tüm kötü yönlerini Kemalizme yıkarak, ulusal kurtuluşun ve yapılanmanın düşünce sistematiğinin Türk halkının gözünden düşürülmesi planlanmakta, ayrıca halk kitlelerinin dikkatleri farklı noktalara çekilerek 80 yılı aşan ulusal yapılanma yıkılmak istenmektedir. Etnik ve dinsel kökenlere inilerek alt kimlikler hortlatılmakta, vatandaşların

alt kimlikleri ile hareket etmeleri sağlanarak ulusal kimlikler devredışı bırakılmaktadır. Böylece, ulusal kimliğini yitiren halk topluluğuna yeni kimlikler, emperyalizmin istekleri doğrultusunda verilmekte, ulusal toplum ve devlet yapılarının alt kimliklerin canlandırılması doğrultusundaki eğilimler dışarıdan güçlü biçimde desteklenmektedir. Böylece, Türkiye gibi uluslaşmaya dayalı biçimde oluşturulmuş devlet ve toplum yapıları parçalanarak, Yeni Dünya Düzeni'nde devredışı bırakılmaya çalışılmaktadırlar.

Yeni Dünya Düzencilerinin savundukları ikinci ana fikir, uluslararası sermaye merkezlerinin yeni başkentler olarak tanınmasıdır. Bu merkezlerden estirilen rüzgârlar, tıpkı dinlerin kutsal merkezlerinden gelen kutsal emirleri gibi görülecek, sermaye merkezleri ne derse, dünyanın tüm bölgelerindeki merkeze bağımlı kılınmış halk toplulukları bunlara körü körüne uyacaktır. Bu aşamada ulusal çıkarlar gibi bölgesel çıkarlar da devredışı kalacak, dünya ekonomisinin genel çıkarları doğrultusunda uluslararası tekellerin çıkarları gerçekleştirilecektir.

Antiemperyalist bir düşünceye oturan Kemalizmin, süper emperyalizm boyutundaki Yeni Dünya Düzeni'ne karşı olması doğal karşılanmalıdır. Yeni Dünya Düzencileri de bunu bildikleri için, Türkiye'deki Kemalist yapıyı ortadan kaldırmak için tüm girişimleri yerine getirmektedirler. Ulusal devleti ve ulusal çıkarları savunan Kemalizm, emperyalist Yeni Dünya Düzeni'ne bu nedenle karşı çıkmak zorunda kalmaktadır. Türkiye'nin kendi konumuna benzer ülkelerle bir araya gelerek kendisini savunması, Kemalizmin antiemperyalist yapısına uygun düşmektedir.

Kemalist yapısını korumak isteyen Türkiye'nin kendine benzer ülkelerle bir araya gelerek, uluslararası bir savunma düzeni kurması gerekli görünmektedir. Kemalist model, yeni dönemde Ortadoğu'nun bölgeselleşmesinde merkezi bir rol oynayabilir.

92

İkinci Cumhuriyet Akımı Kemalizme Neden Karşıdır?

İkinci Cumhuriyetçilik akımı, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber gündeme gelen Yeni Dünya Düzenciliği ile beraber gelişmiştir. Daha çok Amerikan devlet modelini savunan bu akıma göre; başkanlık sistemi, eyalet sistemi ve federasyon sistemi Türkiye'ye getirilmelidir. Bugün ABD'de uygulanan her üç sistem bir bütün olarak anlam ifade etmektedir. Amerika'nın kuruluş döneminden gelen özelliklere uygun olan bu sistem, ABD dışındaki bazı ülkelerde de uygulanmak istenmiş, ama başarısız olmuştur. Özellikle Latin Amerika ülkelerindeki denemeler, ya faşizm ile sonuçlanmış ya da eski İngiliz kolonilerinde olduğu gibi sömürge valiliği uygulamasına dönüşmüş ve emperyalizme bağımlı bir yapıyı gündeme getirmiştir. İkinci Cumhuriyetçiler bu gerçekleri ve olumsuz deneyleri görmezden gelerek, Türkiye'ye İkinci Cumhuriyet adı altında her üç sistemi beraberce önermektedirler.

Mustafa Kemal zamanında, ABD daha kendini toparlamakla meşgul iken, Avrupa dünyanın merkezi idi. Avrupa modeli olan ulusal devletler o zaman en ileri devlet türü olarak, bağımsızlığını yeni kazanan ülkelere olumlu bir örnek meydana getiriyordu. İşte Fransız Devrimi'ni, Avrupa'nın yaratmış olduğu Batı uygarlığını kendisine hedef seçen Kemalist hareket de benzeri uygulamaları Türkiye'ye getiriyordu. Kemalizmin devlet ve cumhuriyet modeli Avrupa modeli idi. Avrupa'daki devletlerin ulu-

sal devlet ve demokratik cumhuriyet yapılanmalarının benzeri Türkiye'ye Kemalizm aracılığı ile getiriliyordu. Ne var ki, II. Dünya Savaşı'nda Avrupa ülkeleri yenilince, Avrupa modeli etkinliğini yitirdi. Normandiya Çıkartması ile Avrupa'ya çıkan ABD bir daha geri gitmedi ve Amerikan modeli II. Dünya Savaşı sonrasında tüm dünya ülkelerine önerilen önde gelen model oldu. Türkiye için biraz geç kalınmıştı, çünkü Türkiye Cumhuriyeti II. Dünya Savaşı öncesi dönemde hem ulusal kurtuluşunu tamamlamış hem de ulusal devletini oluşturmuştu. Türkiye'yi açıkça parçalamak ve yeni etnik devletler ortaya çıkartmak isteyen emperyalist planlara karşı bir ulusal direniş olarak ortaya çıkan Kemalist hareket, kurtuluş sonrasında yeni devleti kurarken, bir ulusal bütünleşmeyi hedeflemiş, tıpkı ABD gibi farklı etnik kökenlerden, dinsel inançlardan gelen kişileri üniter bir devlet çatısı altında kaynaştırmayı amaçlamıştı.

Yeni Dünya Düzeni, ulusal devletleri devredışı bırakarak küçük devletçikler oluşturmayı hedeflediği için eyalet sistemi ile bu sağlanacak, daha sonra da uluslararası ekonomik merkezlere bağlı biçimde bir başkanlık sistemi gündeme getirilecekti. Böyle bir girişimin, Mustafa Kemal'e ve Kemalizme karşı çıkması doğaldır. Eğer onun eserini yıkabilirlerse, kendi istedikleri düzeni kurabileceklerdir, aksi takdirde tekelci süper emperyalizmin geliştirdiği modelleri gündeme getirmek mümkün olamayacaktır. Gerçekler bu noktada olduğuna göre, İkinci Cumhuriyetçilerin birinci cumhuriyetin kurucusu Kemalizme karşı olmalarını doğal karşılamak gerekir.

Kısacası İkinci Cumhuriyet, Kemalist Cumhuriyet'in reddi anlamına gelmektedir. Türk ulus devleti yerine, eyaletlerden oluşan bir federasyon isteyenler ikinci cumhuriyetçilikle hedeflerine ulaşmak istemektedirler.

93

Bölgeselleşme Sürecinde Kemalizmin Yeni İşlevi Nedir?

Günümüzde bölgeselleşme süreci, küreselleşmenin karşıtı olarak kendiliğinden devreye girmiştir. Küreselleşmenin sağlayacağı olanakları kullanmak isteyen ABD, Almanya ve Japonya gibi ekonomik devler, aynı zamanda daha da güçlü olabilmek için kendi bölgelerindeki ülkelerle bütünleşerek bir bölgesel siyasal ve ekonomik yapılanmayı gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Birbirlerine karşı kıran kırana rekabet düzeni içinde olan bu büyük ülkeler, rekabet avantajlarım bölgeselleşme ile destekleyerek öne geçmeye çalışmaktadırlar.

Üç bölgenin dışında kalan ülkeler ya da alanlar ise her üç bölgesel oluşumun rekabet alanı haline gelmekte ve birbirleri ile kıran kırana çarpışan bu güçler, bölgeleri dışındaki ülkeleri kendilerine bağımlı yeni bir tür sömürgeciliğe mahkûm etmek için çaba göstermektedirler. İşte, Türkiye de böylesine bir bölge dışılığa itilmektedir. 30 yıldır, Türkiye'nin dikkatli çabaları ile işleyen Avrupa Birliği'ne üyelik konusu, Avrupa'nın Türkiye'yi tam üyeliğe almaması ile devredışı kalmakta ve Türkiye, bir bilinmezler dünyası olan Ortadoğu'nun kısır çekişmelerine doğru aşama aşama sürüklenmektedir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Balkanlar, Karadeniz, Kafkasya, Ortadoğu ve Orta Asya'da meydana gelen otorite boşluğu çerçevesinde, üç kutuplu çekişmenin yeniden bu

alanlara girmeye çalıştığı görülmektedir. Adriyatik'ten Çin Seddi'ne ya da Balkanlar'dan Batı Çin'e uzanan alanda beliren Avrasya bölgesi, dünyanın yeniden yapılanmasında kilit bölge durumuna gelmiştir. Bu alanda var olan 200 milyonluk Türk ve Müslüman nüfus, Avrasya'nın geleceğini belirleyecektir. Böyle bir aşamada, hem Türkçülük hem de İslamcılık kendiliğinden öne geçmekte ve bu bölgede etkinlik sağlamak isteyen büyük güçler ve devletler bu iki olguyu öne çıkartmaktadırlar. İşte Adriyatik'ten Çin Seddi'ne uzanan bu Avrasya kıtasının ortasında yer alan ülke Türkiye'dir. Türkiye'nin bu yeni jeopolitiği, uluslararası güçleri olduğu kadar büyük devletleri de yakından ilgilendirmektedir. Türkçülük ve İslamcılık dış desteklerle canlandırıldıkça Kemalizm modeli Türkiye'de sarsıntı geçirmektedir. Atatürk ulusçuluğu ırkçılığa değil, yurtçuluğa dayandığı için Kemalizmin insan potası sarsılmaktadır. İslamcılık ise laikliği devredışı bırakmakta ve yeni bir tür İslamcılık olarak, kapitalist merkezlerde hazırlanan ılımlı İslam'ı devreye sokmaktadır.

Bölgeselleşme sürecinde, Türkiye'nin yeni jeopolitiğinde merkez ülke olarak yer aldığı Avrasya bölgesinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kemalist kimliği ile ayakta kalabilmesi için artık Misak-ı Milli sınırları dışına çıkarak Kemalizmi ve Kemalist modeli tüm Avrasya ülkelerine yayması zorunlu görünmektedir. Ancak böylesine bir bölgesel yapılanma, Türkiye'nin Kemalist modelde kalmasını sağlayabilecektir ve tüm Avrasya ülkelerinin Kemalizmin çağdaşlaşma ışığı altında bir araya gelerek emperyalist saldırılara karşı bölgeselleşmelerini gerçekleştirebilir. Yeni Dünya Düzeni'nin Avrasya bölgesindeki yapılanmasında, Kemalizm ayakta kalırsa Türkiye Cumhuriyeti geleneksel yapısını koruyabilir ve komşularına örnek olarak, model ülke merkeziliğini yakalayabilir.

94

Neoliberalizm Karşısında Kemalizmin Yeri Nedir?

Küreselleşmeci ve Yeni Dünya Düzenci akımların moda olan ideolojisi neoliberalizmdir. Eskiden bu yana bilinen klasik liberalizmin yeniden gözden geçirilerek, dönemin koşullarına uydurulan yeni biçimini bir anlamda "süper liberalizm" diye tanımlamak da mümkündür, çünkü liberalizmin sınırları en üst noktasına kadar geliştirilmekte ve her şey liberalizmin çatısı altına alınmaktadır. Yüzyıllardır, ekonomik sağa öncelik veren ve klasik anlamı ile bir sağ ideoloji olan liberalizm, neoliberalizm adı altındaki yeni yapılanmasıyla sola da dönük bir içerik kazanmakta, hem sol hem de sağ akımları devredışı bırakarak, Yeni Dünya Düzeni'nin genel geçerlik kazanan tek ve egemen ideolojisi düzeyine gelmektedir.

Kemalizm hiçbir zaman liberal bir akım olmamıştır çünkü emperyalist büyük ülkelere karşı bağımsız bir ekonomik yapılanmayı gerçekleştirebilmek amacıyla, devletçiliğe öncelik tanımış ve ana ilkelerden birisi olarak da devletçiliği benimsemiştir. Kemalizm, özel sektöre de karşı çıkmamış ve ulusal ekonomiyi güçlendirmek anlamında yerli burjuvazinin oluşumunu, yerli bir özel sektörün güçlü biçimde oluşmasını desteklemiştir. Böyle bir yapılanmayı, ulusal bir karma ekonomi düzeni içinde öngören Kemalizm, emperyalist ilişkilere açık bir liberal düzende yeniden Osmanlı döneminin kapitülasyonlarının, ülkeyi batağa sürükleyen dış borçlarda çıkmazlarının gündeme önemli

tehlikeler olarak gelebileceğini görmüştür. Bunu önlemek için de planlı bir karma ekonomiyi ısrarlı biçimde sürdürmüştür.

Ulusal ekonomileri ve ulusal şirketleri tasfiye etmek isteyen uluslararası kapitalizm, büyüme süreci içinde bunun ideolojisi ve yöntemi olarak neoliberalizmi seçmiştir. Neoliberalizm, uluslararası tekellerin tüm isteklerine ulusal ekonomilerin ve pazarların açılmasıdır. Devletin tüm ekonomik varlığının özelleştirmelerle tasfiye edilmesidir. Uluslararası tekeller dışında hiçbir ulusal ekonomik kuruluşa ya da yapılanmaya izin verilmemesidir. Uluslararası ekonomiyi yönlendiren büyük sermaye örgütleri, tekellerin denetiminde olduğu için, bunların dışında kimsenin söz hakkı dinlenmemektedir.

Neoliberalizm, sağ muhafazakâr ekonomik yaklaşımları devredışı bıraktığı gibi emeğin haklarını savunması gereken ve çalışarak yaşamlarını sürdüren halk kitlelerinin çıkarlarının bekçiliğini yapması gereken sol akımların da içine girmiş, onlara serbest piyasa ekonomisini benimsetmiş ve sol düşünce adına birçok liberal öneriyi bu tür sol akımlara benimseterek, solu da devredışı bırakmıştır. Son dönemlerde sol akımların, neoliberalizmin pençesine kendilerini kaptırdıkları için halk kitlelerinden yeterince destek alamadıkları görülmektedir. İşte Kemalizm, bu nedenle, neoliberalizme karşı durmakta ve halk kitlelerinin ulusal çıkarlarına sahip çıkarak eski antiemperyalist çizgisini sürdürmektedir.

Türkiye'de halk kitlelerinin çıkarlarını savunan ulusal sol bir politika ancak Kemalizm sayesinde gerçekleşebilecektir. Neoliberalizm anlayışının iflas etmesi üzerine, Kemalizm ulusal sol politikalar ile Türk halkının ulusal çıkarlarını gerçekleştirebilir.

95

Ilımlı İslam Akımı Karşısında Kemalizm Nasıl Bir Konumdadır?

Son yıllarda Kemalizme karşı çıkanlar arasına, ılımlı İslamcılar da dahil olmuşlardır. Ilımlı İslam akımı, Yeni Dünya Düzeni ile beraber ortaya çıkmış, ülkemizde İkinci Cumhuriyetçi akım ile kol kola gelişmiştir. İkisi de Mustafa Kemal'e ve Kemalizme karşı olmakta birleşmektedirler, çünkü kendi düzenlerinin kurulabilmesi için Türkiye'deki Kemalist düzenin yıkılması gerekmektedir.

Ilımlı İslamcılar, öncelikle Kemalizmin laiklik ilkesine karşı çıkmaktadırlar. Onlara göre, Müslüman bir toplumda laiklik olamaz, çünkü İslam bir din olmakla beraber, bir toplum ve devlet düzeni de getirmektedir. Devlet ile din işlerinin ayrılması İslam toplumunda bu nedenle olamaz, çünkü İslam, insanların inancı olduğu kadar aynı devletin ve toplumun sosyal düzenini de oluşturur. Laiklik, yalnızca Batı'nın Hıristiyan toplumlarında olabilir, çünkü Hıristiyan dini İslam dini gibi bir devlet ve toplum düzeni getirmez. Batı'nın Hıristiyan toplumlarında gelişmiş bulunan laikliğin Müslüman Türk toplumuna getirilmesi yanlıştır, bu nedenle laikliğe karşı çıkılmalıdır.

Ilımlı İslamcılar daha ileri giderek, Kemalizm laikliği devlet ve ordu desteğinde gerçekleştirdiği için, Türkiye'de uygulanan laikliği Batı'daki gibi demokratik değil, ama otoriter, hatta faşist bir laiklik olarak tanımlarlar. Siyasal rejimin gerçek anlamda de-

mokrasi olabilmesi için bu otoriter laikliğe son verilmesi, devletin ve toplumun düzeninin yeniden ele alınarak İslam ilkeleri doğrultusunda yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Diğer İslam toplumlarında görülen siyasal yapılanmanın benzerinin Türkiye'ye getirilmesi, gerçek anlamda İslam'ın uygulanabilmesi için zorunludur.

Bir Amerikalı bilimadamının açıkladığı üzere, ılımlı İslam akımı Türk devletinin yapısını laiklikten alarak din devletine dönüştürmeyi hedeflemektedir. Kemalist dönemde devlet laikti ve İslamcılara hoşgörü gösteriyordu, şimdi ise devlet, din devleti olacak, laiklere ve diğer dinlerden olanlara hoşgörü gösterecektir. Bu aşamada farklı dinden olanların beraberce yaşamalarını konu edinen Medine Sözleşmesi'nin Türkiye'de gündeme getirilmesi de bunu göstermektedir. İslamcı köktendinciliğe karşı geliştirilen ılımlı İslam projesi, Kemalist laikliği devredışı bırakarak, bir anlamda çağdaş bir din devleti kurmayı amaçlamakta, Batı ülkelerinde uygarlığın bilimsel çizgide oluşumunu sağlayan laiklik ilkesinin nimetlerinden Türkiye'yi mahrum etmektedir.

Kemalist Devrim'de Şapka Devrimi ile Batı uygarlığına "merhaba" denilmişti ve yakınlaşma amaçlanmıştı. Ilımlı İslam'ın göstergesi olan türban ile Türk toplumu yanı başındaki Avrupa'ya "Allahaısmarladık" denilerek yeniden Asya'nın ve güneyin İslam dünyasına doğru yön belirlenmektedir. Ilımlı İslam, Yeni Dünya Düzeni, küreselleşme ve İkinci Cumhuriyet ile beraber uyum içinde gerçekleşirse, Türk toplumunun Kemalizmden uzaklaşması kaçınılmazdır. Ilımlı İslam, ne laikliğin ne de Kemalist bir yapının Türk toplumunda ayakta kalmasına izin verir.

Günümüzde, Yeni Dünya Düzeni'nin ılımlı İslamcı yaklaşımı, Türkiye'de Kemalist Cumhuriyet'i sarsmaktadır. İslam dünyasına yönelik projelere Türkiye alet olmamalı ve kendi modelini korumalıdır.

96

Postmodernizm Karşısında Kemalizmin Konumu Nedir?

Yeni Dünya Düzeni'nin ortaya çıkardığı kavramlardan birisi olan postmodernizm, tek cümle ile tanımlanırsa, modernizmin reddidir. Çağdaş dünyada modernlik adına ne varsa, postmodernizm kavramı çerçevesinde reddedilmekte ve yeni bir dünya düzeni oluşturabilecek bazı düşünceler gene aynı kavramın kapsamı içinde savunulmaktadır. Daha çok sanattan yola çıkan bu kavram daha sonra, sosyal ve siyasal açılardan da içerik sahibi kılınmış ve insanlığın önüne bir büyülü kavram olarak getirilmiştir. Herkesin kendi açısından ele alarak yorumladığı bu kavramın, günümüzde daha kesin bir tanımı yapılamamıştır. Değişik disiplinlerin bu kavram ile ilgili farklı yorumlar geliştirdikleri görülmektedir. Farklı yaklaşımların üzerinde anlaştıkları tek konu ise çağdaş uygarlığı temsil eden modern değerlerin toptan reddedilmesidir.

Yeni Dünya Düzeni'ni kurmak isteyen uluslararası tekelci sermaye yapısı, eski dünya düzeninin ürünüdür, ne var ki hızlı değişim nedeniyle ayakta kalamayacağını çok iyi gören uluslararası finans kapital, gelecek dönemde de bugünkü gibi güçlü ayakta kalabilmek ve kendi düzenini oluşturarak daha da güçlü olabilmek için yeni bir dünya düzeni kurmak istemektedir. İşte, bu yaklaşımın felsefesi olarak ortaya çıkan postmodernizm, var olan çağdaş değerlerin reddinden yola çıkmakta, eskiden bu yana sürüp gelenleri yıkmaya dönük gelişmeleri yorumlamaktadır.

Modern mimarlıktan ortaya çıkan postmodernizm, tıpkı yapıları bozmak gibi, aslında tam bir bilinç saptırmasıdır. İnsanların bilinçleri, günümüzün etkin gücünün gelecekteki çıkarları doğrultusunda saptırılarak, geleceğin toplum yapısının insanların düşünce yapıları içinde kurulmasıdır.

Kemalizm, bir çağdaşlaşma doktrini olduğu için modernizmin savunulmasıdır. Bu nedenle, modernizmi reddeden, karşı çıkan postmodernizmin, modernizmin ideolojisi olan Kemalizme karşı çıkması ve onu Türk toplumundan silmeye çalışmasını normal karşılamak gerekir. Etnik ve dinsel ayrılıkları körükleyerek, çağımızın ulusal toplum yapılarını parçalamayı hedefleyen postmodernizm, alt kimlikleri geçerli bir düzeye çıkartırken günümüzün üst kimliklerini yok ederek, bugünün toplum ve siyaset yapılarını devredışı bırakmayı hedeflemektedir. Ulusçuluğu ana ilke olarak benimseyen, bir ulusal devlet kurmaya çalışan ve bu doğrultuda uluslaşma sürecini örgütleyen Kemalizmin, tıpkı modernizm gibi, ulusçuluk gibi postmodernizm akımı tarafından dışlandığı görülmektedir.

Kemalizmin modernizmi ile postmodernizmin felsefesi günümüzde çatışmaktadır. Bir Fransız yazarın ileri sürdüğü üzere, Yeni Dünya Düzeni, yeni bir orta çağ getirme doğrultusunda geliştiği için, postmodernizm de bir anlamda orta çağ felsefesi getirmektedir. Dinsel ve etnik kimliklerin ön plana geçmesi de bu durumu açıkça kanıtlamaktadır.

Modernizmi hedefleyen Kemalizmin postmodernizme karşı olmasını doğal görmek gerekir. Bilime ve gerçeklere ters düşen postmodernizmin yanıltıcılığına karşı Kemalizmin bilimsel yöntemleri ile mücadele edilmelidir.

97

Kemalizmin Günümüzdeki Genel Durumu Nedir?

Konuya Türkiye açısından bakılırsa; Türkiye'nin NATO'ya girişi ile başlayan batının güdümü altına girme sürecinde, Kemalizmden adım adım uzaklaşıldığım görüyoruz. Batı sisteminin çıkarları uğruna, Türkiye'nin ulusal çıkarları ihmal edilmiştir. Batılılar, II. Dünya Savaşı yıkımına girmeyerek kendini kurtaran Kemalist Türkiye'den bu yönden intikamlarını almışlardır. Sovyetler'in dağılmasından sonra ise Batı Bloku'nun baskıları daha da artmış ve komünizmden sonra Kemalizm de ortadan kalkacak diye açıkça yazılmaya başlanmıştır. Yeni dünya düzencileri, açıkça Atatürk'ü **Kaddafi** ve **Saddam** gibi Üçüncü Dünya'nın diktatör önderleri ile karşılaştırarak bir daha böyle kişilerin politikada yeri olmayacağını söylemişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusunun, dünya kamuoyunun gözünde, damgalanmış önderlerle birlikte gösterilmek istenmesinin ardındaki artniyet açıktır.

Atatürk'ün partisinde yöneticilik yapmış bir eski Milli Eğitim Bakanı'nın, İkinci Cumhuriyetçi bilimadamı oğlu, postmodernizmin siyasetle ilişkilerini incelediği yazısında, açıkça Kemalizmin bir ara formül olduğunu, ana formülün ise serbest piyasacı liberal formül olduğunu açıkça yazarak, bir an önce Kemalizmin terk edilmesini istemiştir. Kemalist babaların antikemalist çocuklar yetiştirdiği bir toplumda, Kemalizmin işi son derece zordur. Batı kapitalizmi her şeyi ile tüm dünya ülkelerini

olduğu gibi Türkiye'yi de teslim alma aşamasındadır. Bu noktada, Kemalizmden liberal düzene, neoliberal akım doğrultusunda geçiş yaptırılmaya çalışılmaktadır.

Tümü ile Mustafa Kemal'in eseri olan, bugünün çağdaş Türkiyesi, kurucusunun yolundan giderek, bölgesinin güçlü ve önder ülkesi konumuna gelmiştir. Devletçiliğin getirdiği hızlı endüstrileşme, devrimlerin getirdiği aydınlanma, modernizmin getirdiği gelişmiş toplum yapısı, bugünün Türkiye'sinin elinde bulunan son derece önemli avantajlardır. Ne var ki, uluslararası ekonomik sistem, Türkiye'ye elindeki avantajları ve olanakları kullandırtmamaya çalışmaktadır. Eğer Türkiye, sahip olduğu konumunu ve olanaklarını kullanmaya başlarsa, bölgede hızla büyüyen büyük bir dev olacağı için Türkiye'nin içinde bulunduğu bölge ile ilgili plân ve hazırlıkları olan güçler ve ülkeler, Türkiye'nin önünü kesmenin yollarını aramaktadırlar. Bulabildikleri en geçerli, yol, etnik ve dinsel alt kimlikleri kışkırtarak, Türkiye'yi kendi toplumunun içindeki karışıklıklara hapsetmektir. Böylece, içe dönen Türkiye'nin, dünyanın yeniden yapılandığı bir dönemde, kendi bölgesinde etkin bir güç durumuna gelmesi dolaylı yoldan önlenmektedir.

Türkiye iç kavgaları bir yana bırakarak, dışa dönük yeni bir yapılanma sürecine, Kemalizmin modeli doğrultusunda yönelirse, kendisi gibi batının dışında kalan bölge ülkelerinin önderi olabilecek ve bu ülkelere modellik yapabilecek güce sahiptir.

Kemalist yapıda kendini yenileyerek güçlenecek Türkiye'nin bölgesinin önderi olma şansı artacaktır. Ortadoğu'ya yönelik emperyal projelerin iflas etmesi üzerine Kemalizm yeni dönemde bölgesel bir model olmak durumundadır.

98

Ulusal Demokratik Devrimin, Kemalizmin Amacı Doğrultusunda Tamamlanması Nasıl Olabilir?

Kemalizm, diğer devrimlerle karşılaştırıldığında, Türkiye'de bir ulusal demokratik devrim gerçekleştirmek üzere yola çıkmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde, üstyapı devrimleri tamamlanmış, tam altyapıya dönük girişimlere sıra geldiğinde II. Dünya Savaşı çıkmış ve savaş sonrası dönemde de demokrasiye geçiş ile beraber Türkiye Kemalizme karşı çıkan iktidarlar tarafından yönetilmeye başlandığı için Kemalist Devrim tamamlanamamıştır. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasına rağmen, Türkiye henüz ulusal demokratik devrim aşamasını tamamlayamamıştır. Mustafa Kemal'in köylüyü gerçek üretici olarak ülkenin efendisi yapma düşüncesi, Türkiye'nin kırsal yapıdan endüstriyel topluma geçmesi ile geride kalmıştır, ama gerçek anlamda altyapıyı dönüştürecek atılımlar 20. yüzyılın son yıllarına gelinmiş olmasına karşılık genc de atılmamıştır.

Yeni Dünya Düzeni, köyleri boşaltarak insanları kentlere toplama eğilimini desteklemekte, geleceğin yüzyılında ulus devletleri tasfiye ederek Eski Yunan döneminde olduğu gibi kent devletleri kurmanın hazırlığını yapmaktadır. Singapur bu açıdan bütün dünyaya örnek kent devleti gösterilmektedir. Kemalizmin altyapı devrimi böyle bir süreç içinde, hem kırsal alanda kalmış olan köylü için geniş toprak reformlarının gerçekleştirilmesi ile hem de kentlere zorla göç ettirilmeleriyle ve bir türlü kentleşe-

meyen varoşların yoksul kesimlerinin kentlerle bütünleşmesini sağlayacak yapısal değişikliklerin tamamlanmasıyla sürecini bitirebilecektir.

Kemalizmin ulusal demokratik devriminin tamamlanabilmesi için Türkiye'de ciddi bir plan ve program ile işbaşına gelecek ulusal solda bir yönetime gereksinme bulunmaktadır. Emperyalist sistemin çökerttiği solun yeniden toparlanması, Yeni Dünya Düzeni'nin ezici baskısına karşı çıkacak ve halk kitlelerinin ulusal çıkarlarını alternatif sol politikalarla uygulama alanına getirecek, ciddi ve yeterli bir önderin öncülüğünde ulusal sol bir iktidara günümüzde büyük gereksinme vardır. Türk toplumu, demokratik süreç içinde, kendi içinde özgür seçimlerle böylesine bir iktidarı zamanında başa getiremezse, içine girmiş olduğu dağılma ve çöküş süreci daha da hızlanabilecektir. *Türkiye Cumhuriyeti'nin, Atatürk'ün kurmuş olduğu doğrultuda, onun ilkelerine bağlı kalarak kendini yenileyebilmesi, ancak şeriat ve parçalanma tehlikelerine karşı ciddi bir iktidar oluşturacak ulusal sol yönetim ile mümkün olabilecektir. Şeriat tehlikesini sol politikalar, parçalanma tehlikesini ise ulusal politikalar dengeleyeceği için Türkiye'nin Kemalist doğrultuda kendini yenileyebilmesi ve ulusal demokratik devrimini tamamlayabilmesi, ancak ulusal sol bir politika ve iktidar ile gerçekleşebilecektir. Kemalizmin günümüzdeki stratejisi bu biçimde özetlenebilir.*

Ulusal demokratik devrimin tamamlanması ile Türkiye'de Kemalizmin amacına ulaşılabilecek ve Türkiye, Kemalist kimliği ile dış dünyada daha etkin olabilecektir. Türkiye Cumhuriyeti böylece çağdaş bir demokrasi ile bütünleşerek daha da güçlenecektir.

99

Kemalizmin Evrensel Boyutu Nedir?

Kemalist hareket, emperyalizme karşı ilk ulusal kurtuluş savaşı olduğu için, Kemalizmin ilk evrensel boyutu antiemperyalizmdir. Nerede bir emperyalizm varsa Kemalizm ona karşıdır. Nitekim, Kurtuluş Savaşı'nı zafere ulaştırdıktan sonra Kemalizm, "yurtta ve dünyada barış" sloganı ile ulusal sınırlar içine çekilmiş, komşuları ile iyi ilişkiler kurmuş, onlar ile dayanışma ve dostluk birlikleri oluşturarak gene kendi bölgesinde antiemperyalist yaklaşımını geliştirmiştir.

Kemalizmin ikinci evrensel boyutu, aydınlanmacılığıdır. Batı uygarlığını yaratan Aydınlanma hareketini, kendi bölgesine, İslam dünyasına Asya ve Afrika'nın Üçüncü Dünya ülkelerine Kemalizm taşımıştır. Fransız Devrimi'nin, Rönesans ve Reform'un getirdiklerini Kemalizmin ana felsefesi içinde görmek mümkündür. Bugün de Avrasya bölgesindeki yeniden yapılanma ve çağdaş dünya ile bütünleşme süreci içinde Kemalist Türkiye, yine aydınlanma merkezi ve taşıyıcılığı işlevini görmektedir.

Günümüzün dünyasında ise Kemalizme bir evrensel hareket olarak başka bir işlev düşmektedir. Bu da uluslararası tekelci sermaye düzeninin insanları ezen, sosyal devleti ve demokrasiyi devredışı bırakan, ulusal ve cumhuriyetçi yapıların kazanımlarını ortadan kaldıran yeni bir tür vahşi kapitalist küreselleşmesine karşı, bunun dışında kalan ülkelerin ve ulusların kendilerini ko-

rumak üzere geliştireceği evrensel dayanışma düzeninin kurulmasıdır. İki kutuplu dünyanın dengeleri içinde, halk kitlelerinin kazanmış olduğu haklar ve statünün, uluslararası finans kapitalin kendi merkezinde oluşturmak istediği sermaye ve teknoloji üstünlüğüne sahip Yeni Dünya Düzeni'nin hak ve özgürlükleri yok edecek uluslararası faşizmine karşı, bütün dünya ülkelerinin ve halklarının kendini koruma ve bu doğrultuda uluslararası dayanışma örgütlenmesini gerçekleştirmek üzere yola çıkılmasında Kemalizm, tıpkı bu yüzyılın başında olduğu gibi, öncülük görevini yerine getirmelidir.

Gelecek yüzyılın tüm insanlığın yararına barış ve refah dönemi olabilmesi için Kemalizmin gönüllü "vatanseverliği", aynı durumdaki ülke ve halklarla kurulacak işbirliği ve diyalog sayesinde evrensel "dünyaseverliğe" dönüştürülmelidir. Aksi takdirde, emperyalistlerin paylaşım kavgası, pazar çekişmeleri dünyayı yeniden çatışmalara sürükleyebilecektir. Zengin-yoksul ayrımının bir çığ gibi büyüdüğü günümüzde, bu ayrımın ortadan kalkmasını sağlayacak, sosyal bir dünya düzeni kuracak, tek kutuplu dünya yerine yeni dengelerle oluşturulacak çok kutuplu dünya düzenini gündeme getirecek doğrultularda, Kemalizm, yeni bir dünya açılımını gündeme getirmelidir. Türkiye Cumhuriyeti, kendini yenilemiş bu tür bir Kemalist yapı ile dünyaya açılırsa, insanlığa barış, huzur ve refah getirecek bir yeni dünya düzeninin öncüsü olabilecektir.

Günümüzde Kemalizmin evrensel boyutu, yeni emperyalizme karşı gelişmekte olan ülkelerin dayanışma içinde evrensel bir korunmaya geçmeleridir. Küresel emperyalizmin 20 yıl sonra iflas etmesi Kemalizm'in bağımsızlıkçı anlayışını evrenselleştirmektedir.

100

Kemalizm, Genel Olarak Nasıl Açıklanabilir?

Kemalizm, gelişmekte olan ülkeler ve Türkiye gerçeklerinden doğmuş bir siyasal akımdır. Batı'nın dışında kalan ve emperyalizme karşı çıkan bir ulusal kurtuluş ve kalkınma arayışı, Türkiye koşullarında Kemalizm olarak belirginlik kazanmıştır. Türkiye'nin konumuna benzer durumda olan ülkeler için de bir kurtuluş ve kalkınma yoludur. Sosyalizmin alternatif olmaktan çıktığı bir aşamada Kemalizmin, Batı'nın dışında kalan ülkeler için alternatif kalkınma modeli olma durumu daha da güncellik kazanmıştır.

Kemalizm kısaca şu ilkeler çerçevesinde özetlenebilir:

1. Kemalizm her türlü emperyalizme karşıdır, antiemperyalist tutum ile tüm dünya ülke ve uluslarının var olma ve yaşama hakkını savunur.

2. Kemalizm, her türlü gericiliğe, tutuculuğa, dogmacılığa ve bilimdışı boş inançlara karşıdır. Bilimden ve bilimsel düşünceden yanadır.

3. Çağdaş demokrasiyi kurmayı ana hedef olarak seçen Kemalizm, baskı, korku ve bütün totaliter rejimlere karşıdır, çağdaş anlamda gelişmiş özgürlüklere ve doğuştan gelen insan haklarına saygılıdır.

4. İnsana ve insancıl değerlere önem veren Kemalizm, insana değer vermeyen, onu sömüren, temel insan hak ve

özgürlüklerine karşı çıkan siyasal akım ve ideolojilerle savaşmayı temel bir ilke olarak benimser.

5. Kemalizm, din ve devlet işlerinin kesin olarak ayrılmasından yanadır, bu yönü ile laikliği temel bir ilke olarak savunur.

6. Kemalizm, kendini savunma çizgisinde ortaya çıktığı için kesinlikle savaşa karşıdır ve barıştan yanadır. Ulusal sınırlar içinde vatanı bölünmez bir bütün olarak kabul eder ve emperyalist saldırılara karşı savunma yapılmasını vatanseverliğin ana ilkesi olarak benimser.

7. Kemalizm, kesin olarak ulusal devletten yanadır. Ulusal sınırlar içinde yaşayan ve kendisini Türk vatandaşı olarak kabul eden tüm insanları hiçbir ayrım gözetmeden eşit Türk vatandaşı olarak benimser.

8. Kemalizm ırkçılığa kesin olarak karşıdır. Irkçı ideolojilere ve siyasi rejimlere karşı çıkar, ırkçılığın getirdiği çatışma ve savaş ortamının doğmaması için çaba gösterir.

9. Kemalizm, dünyada ilk kadın devrimini yapan hareket olarak kadına toplum içinde önemli bir yer verir, kadın-erkek ayrımına karşı çıkarak tam anlamıyla eşitliği savunur.

10. Kemalizm, çağdaş bir demokrasiden yana olduğu için, feodalizme ve feodal ilişkilere karşı çıkar, insanlar arasında tam bir eşitliği savunduğu için ferdin ferde baskısı olan feodalizmin ortadan kalkması için çaba gösterir.

11. Kemalizm, toplum içinde üretim ilişkileri ve ekonomik yapıya dayanan sosyal sınıfların varlığını kabul etmekle beraber, bu sınıflar arasında var olabilecek bir çatışmayı

ya da sınıf savaşımını reddeder. Bir sınıfın egemen konuma gelerek diğer sınıfları sömürmesine karşı çıkan Kemalizm, sınıflar arasında dengenin korunmasını ve dayanışma içinde barışçı bir toplumsal düzen kurulmasını savunur.

12. Kemalizm, Batı'nın uygarlığını yaratan Aydınlanma Devriminden yanadır. Ortaçağ karanlığından Avrupa'yı kurtaran Aydınlanma Devrimi'nin Türkiye ve tüm İslam dünyasında gerçekleşmesi için Kemalizm çaba gösterir.

13. Kemalizm, sömürücü kapitalizme karşıdır. Sömürgeci devletlerin emperyalist çizgide uyguladıkları, kapitalizmin insanı ezmesi ve insancı değerleri yok etmesinin önüne geçilmesini savunur. Bu nedenle, sosyal bir devlet ve sosyal bir demokrasi düzeninden yanadır.

14. Kemalizm, ilk ulusal kurtuluş devriminin ideolojisi olarak tüm ulusların emperyalizmin pençelerinden kurtulmasından yanadır. Bütün ulusların kendi yollarını seçerek bağımsızlığa kavuşmaları ve daha sonra ortak bir dayanışma düzeni içinde uygar uluslar arasına katılmaları, Kemalizmin başlıca amaçlarındandır. Kemalizm, tam bağımsızlık içinde bir dayanışmayı öngörmektedir.

15. Kemalizm, belirli ilkelerden meydana gelen bir sistemin ve dünya görüşünün adıdır. Bunlar tek tek ele alınamaz, ancak belirli bir bütünlük çerçevesinde ele alınabilir ve savunulabilir. Dünya ve Türkiye gerçekleri bir bütünsellik içinde ele alındığında, Kemalizm ve ilkeleri de anlam kazanabilir ve o zaman gerçek içeriği ile yol gösterici olabilir, aksi durumda eksik değerlendirmeler, Kemalizmin yanlış anlaşılmasına ya da hatalı değerlendirilmesine neden olabilir ve sapmalar yaratabilir.